

Doktori Értekezés

Bodnárné Kiss Katalin

**Serdülő korú cigány tanulók énkép- és modellkövetési
sajátosságai**

Debrecen

2002.

Tartalomjegyzék

1... Bevezetés	3
1.1. A vizsgálatról	5
1.2. Hipotézisek	8
2. Értelmezési keretek	9
2.1. Identitás és énkép	9
2.2. Szociális identitás.....	12
2.3. Az etnikai identitás	15
2.4. Etnocentrizmus	20
2.5. Multikulturalizmus	22
2.6. Az etnikai identitás képződésének szintjei	24
2.6.1. A cigányság identitását meghatározó mikrotényezők	25
2.6.2. Az etnikai csoportidentitást meghatározó tapasztalatok	27
2.6.3. Az állami kisebbségpolitika, mint a cigány identitást erősítő tapasztalatok forrása	28
3. Vizsgálati eredmények	30
3.1. A/8-as alminta	30
3.2. A/7-es alminta	42
3.3. K/8-as alminta	54
3.4. K/7-es alminta	64
3.5. M/8-as alminta	73
3.6. M/7-es alminta	82
3.7. Ny/8-as alminta	93
4. A vizsgálati eredmények összegzése	99
5. Jegyzet	103
6. Mellékletek	115

1. Bevezetés

A cigányság helyzetével kapcsolatos nézetek egyik ütközési pontja, hogy a probléma faji, etnikai, nemzetiségi vagy társadalmi strukturális eredetű-e. Ez azért lényeges, mert a problémamegoldás stratégiáját is meghatározza.

Felmérések és kutatások szép számmal születtek az elmúlt időszakban – nem ritkán ellentmondásos eredményekkel – de sem a felnőtt cigányok, sem a cigány gyerekek és fiatalok élethelyzetében jelentős változás nem következett be. Abban viszont egyet értés van, hogy a 90-es években lezajlott rendszerváltás nagy veszteséget okozott. Helyzetük drámaiságát fokozza, hogy az a lassú folyamat, mely a szocializmus idején munkájuk, foglalkozásuk révén a társadalomba integrálta őket, a tömeges munkanélküliséggel válságba fordult. Újra társadalmon kívüliek lettek, helyzetüket egyre kilátástalanabbnak érzik. Az alacsony iskolázottságuk tartóssá teszi munkanélküli státuszukat, az pedig szegénységüket.

Saját és gyermekeik sorsának kilátástalanságát válságként élik meg, elégedetlenségüknek egyre nyíltabban adnak hangot. Úgy tűnik, hogy a probléma megoldása nem tűr halasztást, mert a társadalom belső békéje és kohéziója van veszélyben.

A demokratikus társadalmak a társadalmi béke és kohézió biztosításának egyik eszközét az oktatásban látják. Azzal a kérdéssel, hogy az oktatás milyen mértékben képes a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésére, milyen kompenzációs stratégiákat alkalmaz, nem kívánok foglalkozni. Az oktatás méltányosságának az erősítése (Radó 2001. 33.p.) viszont úgy vélem, hogy csökkentheti a társadalmi, etnikai hátrányokat, amennyiben törekvéseink az oktatás minőségének javítására irányulnak.

Ezek alapján az esélyegyenlőség biztosítása olyan oktatáspolitikai stratégiát jelent, amely a méltányosság által biztosított választhatóság és a minőségi oktatás feltételeinek megteremtését jelenti. Mind a választhatósághoz, mind a minőség biztosításához szemléletváltásra, a cigánysághoz kapcsolódó vélekedéseink, viszonyulásaink felül bírálataira van szükség. Készséget kell mutatni abban, hogy képesek vagyunk sztereotípiáinkat, előítéleteinket feladni, együttélésünkben a diszkrimináció és a szegregáció minden formáját kizárni.

Máskülönben azok a negatív sztereotípiák, amelyek alapján a cigányságot társadalmi csoportba sorolják, nem teszik vállalhatóvá a cigány identitást. Ez pedig az etnikai azonosságtudatra épülő kisebbségpolitika sikerét is megkérdőjelezi. A hátrányos megkülönböztetés, a kulturális másság okán történő kirekesztettség a cigány etnikai identitást mint sérült identitást rögzíti (Erős, 1996. 6.p.). A sérült identitásmintákkal való azonosulás pedig nehézségekkel jár, feszültségeket teremt az egyénben. Ehhez járul még az a helyzeti tényező, hogy a cigány identitás kedvezőtlen társadalmi minősítést hordoz, így az azonosulandó egyént nem juttatja jó érzéshez.

Mindezek ellenére a cigány etnikai identitástudat erősödik, egyre határozottabban hivatkoznak a politikában, az oktatáspolitikában az etnikai csoportként történő meghatározásra és az ezzel járó jogok érvényesítésére. A cigány tanulók lemaradását megszüntető, felzárkóztatásukat segítő elképzelések a kulturális másság elismerését és reprezentálását erősítő stratégiákat tartalmaznak. A másság hangsúlyozását az etnikai öntudatra ébredés velejárójának tekinthetjük, ugyanakkor a hangsúlyozottan különbségekre szerveződött identitás tovább fokozhatja a cigányság szegregációját, nehezítheti társadalmi integrációjukat. Más megvilágításból pedig az etnikai csoportként való önmeghatározás és ennek elismertetése fokozhatja önbecsülésüket.

A jól kidolgozott rugalmas identitás pedagógiai célként is megfogalmazódhat, mivel az a személyiség integritását biztosítja és elősegíti a társas beilleszkedést, a társas hatékonyság pedig az identitás fennmaradásához járul hozzá. Az egyén másokhoz viszonyítva alakít ki magáról egy olyan képet, amelynek a lényege az, hogy kivel azonos ő és kivel nem. (Köcski M. 1996. 135.p.) A racionális viszonyítás eredményeképpen alakul ki az identitás.

Dolgozatomban arra vállalkozom, hogy ismertessem azt a képet, amelyet serdülőkorú cigány tanulók – a szociális viszonyítás eredményeképpen – önmagukról kialakítottak Ezt a képet egyfajta tükörnek is tekinthetjük. szembesíthetjük a látottakat a bennünk, a társadalomban kialakult képpel.

1.1. A vizsgálatról

Dolgozatomban a cigánytanulók identitás alakulásának kora serdülőkori szakaszát, annak sajátosságait kívánom bemutatni egy az 1998/99-es tanévben végzett kérdőíves vizsgálat eredményei alapján. Vizsgálatom a 7-8. osztályos cigány tanulók énkép- és modellkövetési sajátosságainak feltárására irányult. A vizsgálatot Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 3 hetedik és négy nyolcadikos osztályában végeztem. A mintaválasztás alapvető szempontját képezte, hogy a vizsgált tanulóknál a cigány identitás vállalt identitás legyen. E szempont érvényesülését azzal láttam biztosítani, hogy mindannyian részt vesznek vagy a Belügyminisztérium által támogatott felzárkóztató programban, vagy más, pl. a Soros alapítvány támogatásával és felügyeletével indított pedagógiai programokban. Az önazonosság párosult az iskola kategorizációjával, tehát azzal, hogy kit tartanak cigány tanulóként számon. Végül a mintaválasztás harmadik szempontját a cigány tanulók osztályon belüli aránya

határozta meg. A mintába olyan osztályok kerültek, ahol a cigány tanulók aránya 20 % alatti (K/7-es, A/8 alminták), 20-50 %-ig terjedő K/8, M/7 alminták), és 50 % feletti ((A/8, A/7 alminták). Az 50 % fölötti arányt egy 100 %-ban (Ny/8, alminták) cigány tanulók alkotta osztály is reprezentálja. A cigány tanulók arányát csoportdinamikai tényezőnek tekintetem. Úgy vélem, hogy jelenlétük az osztályban, arányuk a nem cigány tanulókhoz képest közösségstrukturáló erő, a csoportlétkört befolyásolni képes tényező.

A hetedik, nyolcadik osztályra pedig azért esett a választásom, mert a serdülőkor az identitásalakulás, különösen a szociális identitás szempontjából kiemelt jelentőséggel bír. Ekkor alakulnak ki a kapcsolatkötések mintái és egyéni stratégiái, az ekkor kötött kapcsolatok sikere komoly tényező az önértékelés alakulásában. (Buda B., 1998.)

Az énkép sajátosságait egy 30 tulajdonságból álló tulajdonságlistával (ld. A tulajdonságlista összeállítását Kósáné Ormai Vera: A személyiség megismerése (OKI, 1988.) c. könyvében ajánlottak szerint végeztem. Mellékletek Kérdőív/3) egy önjellemzési feladattal (Kérdőív/1) és egy az önértékeléshez kapcsolódó attitűdskálával (Kérdőív/3) tartam fel.). A tulajdonságlistát az önbesorolás alapján kirajzolódó valós és vágyott én feltárására, az önjellemzést az énkép explicit jellemzőinek vizsgálatára készítettem. Explicit olyan értelemben, hogy az abban leírt kategóriákkal az egyén azonosságot vállal, identitásának kifejezésére használja azokat. A valós és vágyott én feltárásához kiszámítottam az egy tanulóra jutó átlag tulajdonságok számát, valamint egy tulajdonságra eső választások sűrűségét. Az önjellemzéshez kapcsolódó feladatnál a tartalomelemzés segítségével rendeztem kategóriákba az énkép jellemzőit. Az önértékelés sajátosságainak meghatározásához

az attitűdskála eredményeit egyszerű súlyozott középérték számításával kíséreltem meg.

Az énkép idődimenziójára a közvetlen és távlati célok vizsgálata, valamint a tanulók szülőkhöz mért helyzetének megítéléséből következtettem. (Kérdőív /1., 2., 3. kérdés) Az énkép fejlődését befolyásoló társas tényezők érvényesülését az osztályok mikroszociológiai elemzésén keresztül kívánom bemutatni. Az elemzéshez Mérei Ferenc és munkatársai által standardizált szociometriai mutatókat alkalmaztam (Mérei, 1972. 1998.). Az elemzést kiterjesztettem az osztályközösségek szerkezeti sajátosságaira, a csoportlégkör jellemzésére, valamint a csoport differenciálódására és hierarchizálódására. A differenciálódást és hierarchizálódást a társas jelentőség és a szerepszerű tagolódás mentén követtem nyomon, megnézve a differenciálódás és a tanulmányi teljesítmény közötti összefüggést. Az összefüggésre a tagolódási sor és a tanulmányi rangsor összehasonlításából következtettem.

A társas elutasítottság motívumait a „Szerinted mi lehet az oka, ha egy tanulót a társai nem szeretnek” (Kérdőív/1., 6. kérdés) kérdésre adott válaszok alapján határoztam meg, a válaszokat kategóriákba sorolva. A társas elutasítottság motívumaira a „Szerinted mi lehet az oka, ha egy tanulót a társai nem szeretnek” kérdésre adott válaszok alapján következtettem.

A modellkövetés (mintakövetés) sajátosságaihoz elemeztem a cigány tanulók és a társas szereppel rendelkező társaik kapcsolatát, valamint a szülői minta követésére mutatott hajlandóságukat és jövőképük mintázottságát.

Végül a vizsgálatot kiterjesztettem az osztályfőnökökre is, olyan célból, hogy képet kapjak a szülő-gyermek kapcsolatról és a szülők gyermekükkel kapcsolatos elvárásairól. A szülő-gyermek kapcsolatot és a szülők részéről megfogalmazott normákat identitást befolyásoló tényezőnek tekintve.

Az adatok értelmezéséhez a leíró elemzés és a tartalom elemzés módszerét használtam, ahol lehetőség nyílt rá, az SPSS adatelemző programmal kiegészítve. A vizsgálat összesen 117 tanulóra, 49 cigány és 68 nem cigány tanulóra terjedt ki. A minta nagyságát a mintaválasztás szempontjaiból adódó korlátokon kívül az is befolyásolta, hogy mind a mikroszociológiai elemzésnél, mind a nyílt kérdések feldolgozásánál nem statisztikai érvényességű összefüggések megállapítására törekedtem, hanem magyarázó okfejtésre, elfogadva azt, hogy a magyarázatok érvényessége korlátozott.

1.2. Hipotézisek

1. A cigány tanulóknak – kedvezőtlen társas helyzetük és szerepnélküliségük eredményeképpen társas bizonytalanság alakul ki. Ennek következtében – az önfogadtatás igénye oly mértékben erősíti fel a másokhoz való hasonulás vágyát, hogy énképük tartalmában a másoknak való megfelelés normái tükröződnek. Ezért önbesorolásukban és önleírásukban számottevő különbségek nem lesznek sem az alminták cigány tanulóit, sem a cigány és nem cigány tanulók között.
2. A cigány tanulók szerepnélkülisége az, hogy a csoport nem fogalmaz meg egyénileg árnyalt viselkedésmintákat, illetve nem azokat a jellemzőket fogadja el, amit ők elfogadnak magukban, azt eredményezi, hogy az én-nek nem lesz erős kontúrja, az individualitás hangsúlytalan lesz.
3. A társas bizonytalanság azzal járhat, hogy gyanakvó magatartásra jellemző beállítódás alakul ki mások megítélésében. Önértékelésük pedig arra fog irányulni, hogy módosítsák mások róluk alkotott nézeteit. Vélekedésük „az emberek színlelik, hogy törődnek másokkal” állítással való egyetértésben fog kifejeződni.

Önértékelésük pedig „az emberek önbecsüléséhez képest nem számít, mások értékelése” attitűddel lesz leginkább jellemezhető.

4. A gyenge csoportkohézióval és kedvezőtlen társas légkörrel jellemezhető csoportokban a társas bizonytalanság azt eredményezi, hogy a tanulók szűk azonossági tartományt hagynak, önbesorolásukban sok kategóriát alkalmaznak.
5. A diszkrimináció következtében megosztott társas mezőben a cigány tanulók olyan viselkedési stratégiára kényszerülnek, melyben önértékelési ambivalencia alakul ki. Nem akarnak azzal a képpel azonosulni, ami a társas észlelések nyomán alakult ki, ezért inkább nem jellemzik magukat, valós énjükről nem adnak számot, csak vágyott énképpel fognak rendelkezni.
6. A csoportnormáknak megfelelő énkép megrajzolása feltételezi, hogy jövőjüket a konform világ normáinak megfelelően kívánják felépíteni, jövőképük mintázottsága sablonos lesz.

2. Értelmezési keretek

2.1. Identitás és énkép

Az énidentitás nem más, mint a társas valóság kölcsönhatása nyomán kialakuló, tudatosan megélt énélmény. (Személyiségpszichológia 1998. 289. p. Erikson). Az énazonosság, amely személyiségünk kongruenciáját adja és a világhoz való egyre tökéletesebb alkalmazkodásunkat biztosítja, kongnitív elemeket – énfogalom - és az önmagunkhoz való viszonyulásban megmutatkozó affektív elemeket – önértékelés – tartalmaz. Ezekről együttesen alakul ki az énkép, mely

azokat a jellemzőket tartalmazza, amelyeket a személy önmaga részének tekint. Az egybeesés értelmében vett azonosság társadalmi jelenségekre, emberi feltételekre alkalmazva, metaforikusan értelmezendő. Az emberi világban az identitás csak feltételezés, amely nagy valószínűséggel beteljesíti önmagát. E nélkül aligha lennének képesek a társadalmi viszonyok mindennapi újratermelésére vagy megújítására. (Szociálpszichológia, 1998. 517.p.)

Az önmagunkra vonatkozó tudásunk, önmagunk minőségei és minősítései társadalmi, kulturális jelentéseket hordoznak. Ezek az alapjai társadalmi és önazonosításunknak. Az énkép társadalmi élményekből fakad, melyek hatására az egyén felveszi más egyének iránta mutatott attitűdjeit. Tapasztalatait ezek alapján szervezi, viselkedését ez irányítja. Mead szerint (Mead 1973.) az önmagunkról alkotott kép mások rólunk alkotott képének a visszatükröződése, a társadalmi együttélés sokrétű folyamataiba ágyazva. Hankiss Ágnes (Hankiss Á. 1987. 193-197. p.) megfogalmazásában az identitás az egyéni lét folytonosságának és azonosságának szubjektív élménye, és azoknak az adottságoknak, tulajdonságoknak, szerepeknek, viselkedésmintáknak, értéktörekvéseknek a személyiségtörténeti egysége, amelyekkel az ember azonosítható.

A személyes lét folytonosságának fenntartása érdekében elengedhetetlen, hogy állandó viszonyban álljunk a bennünket övező társadalmi valósággal (Vajda Zs. 1996.9.p.). E viszony alapját az erkölcsi értékek adják, melyek választása révén az egyénben kialakul magával szemben egy morális elkötelezettség. A személyiség integritását, az identitás egyensúlyát oly módon tudjuk biztosítani, hogy értékválasztásaink együttesen felelnek meg a velünk szemben támasztott társas, társadalmi követelményeknek és az egyediségünket biztosító személyes tulajdonságainknak.

Az identitásunk részét képező kognitív elemek hierarchikusan épülnek egymásra. A hierarchizáltság elve az egyén élettörténetéből születik, a személyes fontosság élményéből. Az identításelemek az adott társadalom kultúrájában léteznek, szerepek, szociális kategóriák, identitásminták modellek formájában. Az identitásminták a kollektív tapasztalás eredményei, átfogó viselkedés előírásokat, szociális stratégiákat kínálnak az egyén számára. Tajfel (1998. 140.p.) szükségesnek látja megjegyezni, hogy ezek a modellek foratókönyv szerűek és mindig feltételezik a másokkal való összehasonlítást, értékelés mozzanatát. Az egyén ezekből az alternatív identitásmintákból csak a rá jellemző módon, választások és kizárások mellett alkotja meg a társadalmi azonosságtudatát.

A folyamat, ahogyan az identitásunk kialakul, különböző fejlődési modellekkel írható le. Erikson az énefejlődés folyamatát a pszichoszociális fejlődés nyolc szakaszával írja le. Hangsúlyozza, hogy a fejlődési szakaszokat mindannyian végigjárjuk, életkori szakaszokhoz viszont nehéz kötni azokat. A szakaszok a társas környezettel való kapcsolat (interakció) valamely valósággal terhes vonása köré szerveződnek. Így mindegyiknek meg van a sajátos krízise, amelyeken túljutva kialakul az egyén énefejlődése, énefejlődése, mely identitásának szilárdságát fogja adni . (Erikson, 1991.368.p.)

A serdülőkornak az énefejlődés szempontjától, így az identitásalakulás szempontjából is hangsúlyos szerepe van. A serdülőkorból tudatosan kezdünk el gondolkodni önmagunkról. A serdülő- és ifjúkor énefejlődése és társas orientációja személyiség-meghatározó tényező. A serdülés szakaszában olyan kép alakul ki önmagunkról, amely tartósságával viselkedésünket, főként annak indítékosságát később is meghatározza. Ebben a fejlődési szakaszban tanulja meg az egyén azokat a viselkedésmódokat, amelyek a társas érintkezés konfliktusainak feloldásában

segítségére lesznek. A felnőtt minta követésével, majd az autonóm viselkedés kialakulásával az egyén rátanulhat a konfliktusok belátásos megoldására, ráérez az én és a másik egyensúlyára. (Mérei, 1989.). Ezt az egyensúlyt biztosítja az együttesség élménye, mégpedig úgy, hogy kiemeli a másikat, jelentőséget ad neki, ugyanakkor maga a személy is mások érdeklődésének középpontjába kerül.

Ez eddig leírtakkal hangsúlyozni kívántam, a társas, társadalmi, kollektív tapasztalatok jelentőségét, szerepét az identitás értelmezésében és az identitásalakulás folyamatában. Ennek következményeként a személyes identitás hangsúlyozott szociális vonást kap, amelyet a szakirodalom szociális identitásként különböztet meg, a valóságban azonban elválaszthatatlanul kapcsolódik a perszonális énhez, az éni-identitás része.

2.2. Szociális identitás

Az emberek bizonyos csoportok tagjaiként (nemi, életkori, foglalkozási, etnikai...) érintkeznek egymással, viszonyulásukat a csoport hovatartozásuk határozza meg. A csoport hovatartozás ténye és tudata alkotja azt az interakciós mezőt, amely eligazítja őket a hétköznapi élet találkozósaiban. A csoportviszonyok mellett a szerepviszonyok azok, amelyek az egyén társadalmi viselkedését kollektív módon szabályozzák. A szerepviszonyok a társas mező pozíciójához kötődnek, míg a csoportviszonyok elsősorban az egyén önmagáról alkotott tudását befolyásolják, ezen keresztül töltik be viselkedésszabályozó szerepüket. Azzal, hogy az emberek bizonyos csoportok tagjainak nevezik magukat, viszonyítási alapot teremtenek önmaguk számára ahhoz, hogy másoktól különbözőnek érezzék magukat. A saját csoport - másik csoport- séma észlelési, viszonyítási elvként működik. A személyek észlelésére

szolgáló kategóriák érzelmi töltéssel rendelkeznek, érzelmi töltésüket az észlelő személy társadalmi hovatartozásából merítik. (Csepeli, 1987.) Akik velük azonos társadalmi helyzetben vannak pozitív töltést kapnak, az ettől eltérő helyzet a másság, az idegenség kategóriájával negatív értékelést hordoz.

A csoportidentitás az egyén társadalmi minőségeinek pszichikus leképeződése, ezért tartósan helyez el bennünket létezésünk társadalmi terében. (Pataki 1987. 363.p.) Bizonyos elemek - pl. antropológiai stabilabban teszik ezt, míg a csoport- és szerepidentitások és az ezek által implikált önminősítések változékonyabbak, érzékenyebben reagálnak a környezet hatásaira.

A modernizáció egyik mozzanata az identitás látható jeleinek elhalványodása és az identitás választhatósága. A látható különbségek eltűnése azt eredményezi, hogy „feltalálnak” olyan kategorizálási elveket, amelyek egy új megkülönböztetés alapjául szolgálhatnak. Ezek az elvek ugyanúgy értékkülönbségeket tartalmaznak, vagy nyíltan, vagy rejtve. Mindezeket tagadva jut el az identitáselmélet az identitás új, posztmodern értelmezéséhez, mely szerint az identitás olyan sajátos élettörténeti konstrukció, amely az én és a nem én közötti ellentmondásos viszony feldolgozásából keletkezik. (Stuart Hall, 1997.)

Az egyén különböző alkalmakkor más-más identitást mutat. Átmenetileg különböző identitásmintákkal azonosulhatunk, így szinte lehetetlen, hogy kialakuljon a koherens „én”. Ellentétes identitások megélésére teremtődik lehetőségünk, identifikációnk hol egyik, hol másik irányba mozdul el, lehetőséget teremtve arra, hogy az egyén elveszítse individuális azonosságát.

Csoportidentitásunk az azonosságok és különbözőségek mentén alakul ki. A csoportidentitásunk által megteremtett hovatartozási élmény azokat a kategóriákat, rendezőelveket tartalmazza, amelyeket önmagunk és mások társadalmi helyének

meghatározására használunk. Ezek a rendező elvek, kategóriák a szocializáció során nyerne jelentést. Segítségükkel az egyének és csoportjaik észlelése könnyebbé válik. Az egyén képes lesz önmagát elhelyezni az ismerőség és az idegenség dimenziójában. Az elhelyezést az azonosság és a különbözőség észleletei adják.

A személyek észlelését szolgáló kategóriák az emberi állapot meghatározói, az emberi élet keretét adják, úgy mint nemzet, osztály, vallás, nem, születés, halál, stb. Az észlelési támpontokként szolgáló kategóriák a társadalmi összehasonlítás során képzett társadalmi sajátosság mellett lehetnek társadalmi jelentést kapott természeti dimenziók, mint pl. bőrszín. A kategorizáció (személyek csoportokba sorolása) észlelési sémák nemzedékről-nemzedékre történő átörökítésével megy végbe. A társadalom rögzíti a személyek kategorizálására szolgáló eljárásokat, és a kategóriákhoz járuló azon tulajdonságokat, amelyeket a kategóriához tartozó egyénnél normálisnak tartunk. Ezen kategóriák segítségével a szociális érintkezés rutinszerűvé válik. Találkozásaink során anticipálni tudjuk az egyén szociális identitását. Ezeket az anticipációkat elvárásokká alakítjuk, majd követelményekké fogalmazzuk olyan formában, hogy milyenek kell lenni az érintett egyénnek. Így valósabbnak tűnik képletes szociális identitásról, mint ténylegesről beszélni. A folyamatos szociális érintkezés során a képletes és a tényleges identitás közel kerülhetnek egymáshoz, vagy eltávolodhatnak egymástól. Az eltávolodást eredményezheti egy-egy olyan jellemvonás, amely stigmatizálni képes hordozóját. A stigmát olyan sajátos viszonyként értelmezve, amely egy jellemvonás és egy sztereotípa között áll fenn (Goffman, 1981. 265. p.) Azzal az emberrel szemben, aki stigmát visel, diszkriminalizációval élünk, olyan ideológia alapján, amely a stigmatizált egyén alacsonyabb-rendűségét igazolja (Heller Á. 1997. 78. p.) Ennek következménye lesz a

státuszbeli bizonytalanság, mely a társas érintkezés szinte minden tartományára kiterjed.

A szociális kategóriák olyan orientációs rendszert alkotnak, amely létrehozza és meghatározza az egyén helyét a társadalomban. Az orientációk alapján alakul ki társadalmi azonosságtudata, tudása arról, hogy bizonyos társadalmi csoporthoz tartozik. (Turner, 1998. 331. p.) Az egyén akkor keresi a csoportban maradás lehetőségeit, ha az hozzájárul társadalmi azonosságtudatának pozitív értékeléséhez. Az értékelés más csoportokkal összehasonlítva nyer értelmet. (Tajfel, 1998. 140. p.)

2.3. Az etnikai identitás

Társadalmunk szociálpszichológiai klímáját az identitás keresése, újrafogalmazása, új identitások kidolgozása jellemzi. Ez egyrészt a közelmúltban lezajlott társadalmi struktúraváltás következménye, másrészt pedig a modernitás és a globalizáció teremtett új identitásszerveződési kereteket.

A globalizáció eltávolodást jelent a társadalom klasszikus elképzelésétől, a társadalmakat nem a struktúrát jellemző klasszikus kategóriákkal írja le. A globalizáció eredményeként a társadalmak térben és időben összesűrűsödnek, mely az egységesnek vélt nemzeti identitásra is hatással van. (Stuart Hall, 1997. 75.p.) A hatást Stuart Hall a következőkben látja:

- a nemzeti identitások szétmállanak, az identitás választhatóvá válik, relativizálódik;
- a globalizációval szemben a nemzeti és más, pl. etnikai identitások megerősödnek, kialakul a különbözőségek kultusza, a másság, az etnicitás

hirdetése. A kulturális rasszizmusban s a vallási tradicionalizmusban a különbözőségekre szerződött identitásokat figyelhetjük meg;

- a meggyengült nemzeti identitások helyét új, hibrid identitások veszik át, melyekben a kulturális kódok és reprezentációk töredezetten lesznek, saját magunk különböző részeivel kerülünk szembe.
- lehetséges hatásként számolnunk kell az identitás homogenizálódásával is, a “Nyugathoz” képest periférián létező társadalmakban. Bár szükséges megjegyezni, hogy az identitás pluralizmusa ezen helyeken is tapasztalható, ha másért nem, azért, mert a “perifériás társadalmak” nyitottak a nyugati kultúra befogadására.

Az identitáskeresés folyamatában jelenleg egymás mellett él a multikulturalizmus és a nacionalizmus ideológiája. Tapasztalataink ugyanakkor a nacionalizmus feléledését és az idegengyűlölet erősödését látszanak igazolni.

A faji megkülönböztetésre épülő rasszista ideológiák elleni fellépést az is nehezíti, hogy nem rendelkezünk koherens érvrendszerrel és elmélettel. A tudományos kutatásokat a paradigmák sokasága, a probléma megközelítésének különbözőségei

jellemzik. A paradigmák közötti eligazodást segítve Wimer Andreas (Wimer 1997.) négy paradigma, magyarázóelmélet kiemelését tartja indokoltnak. Ezek a paradigmák a cigánysággal szembeni előítéletekre is magyarázattal szolgálnak.

1. A racionális választás elmélete

A fajgyűlöletet az olcsó lakásokért és a munkahelyekért való küzdelem következményeinek tekinti. Az idegengyűlölet a magánjavakért való küzdelemben és a közös jónak a féltésében egyaránt megnyilvánul.

Magyarországon a cigánysággal szembeni előítéletesség egyik oka a segélyekből való túlzott részesedésük. A rászorultságukat és jogosultságukat a szociális helyzetük teszi indokolttá, de a közvéleményben ez etnikai színezetet kap. Így transzformálódnak társadalmi, szociális különbségek etnikai különbségekké.

2. A kulturális másság elmélete

Az elmélet képviselői szerint az idegengyűlöletet a kulturális másság és a kulturális beilleszkedésre való képtelenség váltja ki. Az elméletnek ellentmondani látszik az a tény, hogy jó néhány etnikai csoport volt képes az asszimilálódásra, a feltétel nélküli beilleszkedésre. Magyarországon a cigányság jelentős része asszimilálódott, vagy az asszimilálódás felé tart, de a cigányellenesség őket is övezi.

Az elmélet csak akkor ad magyarázó elvet, ha az etnikai csoport elkülönülve őrzi kulturális integritását.

3. A koncepciók hatalmának elmélete

Az elmélet képviselői szerint maguk a hivatalos koncepciók, mint a multikulturalizmus, az olvasztótégely-elmélet válnak az etnikai konfliktusok megújulásának alapjaivá. Ebben a folyamatban a médiának kiemelt szerepe van, mert segíti a másság elfogadtatását, de az azonosságok kiemelése nélkül, így szándéka ellenére is erősödik a társadalomban az idegenkép. Ezzel együtt az etnikai öntudatra ébredés kezdetben szükségszerűen az elkülönüléssel jár együtt

4. Fenomenológiai elmélet

Az idegengyűlölet ciklikus föléledését a társadalmak megújuló válságával magyarázza. Az emberek a társadalmi válságokat a kollektív azonosság

kríziseként értelmezik, melynek egyik tünete a nyugodt önbizalom eltűnése.

Az elmélet szerint az idegengyűlölet nem más, mint a nemzeti Én és Mi határainak megerősítését szolgáló eszköz.

A társadalomkutatók közül Kolosi Tamás és Róbert Péter (Kolosi-Róbert 1992.) a nacionalizmus felébredését és az idegengyűlölet erősödését a társadalom polarizációjával és az ebből adódó feszültségek növekedésével, valamint az egzisztenciális bizonytalanság elmélyülésével magyarázzák.

A bizonytalanság vágyat ébreszt az emberekben egy tradicionális biztonság, átláthatóság iránt, melyet a jól értelmezhető identitás kategóriák - nemzeti, etnikai - biztosítanak.

Magyarországon egy 1990-ben végzett vizsgálat (Denz 1993.) eredményei azt mutatják, hogy a társadalom tagjait alacsony nemzeti identifikáció és ezzel együtt kislehetőségű idegengyűlölet jellemzi, azonban a hétköznapi élet eseményei ennek némiképp ellentmondanak. A NEKI (Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda) által kiadott Fehér Füzetek arról tanúskodnak, hogy a cigány etnikai kisebbséghez tartozó személyeket etnikai hovatartozásuk miatt megalázták, állampolgári jogukat megsértették. A sérelmek a társadalmi nyilvánosság elé nem kerültek. A beszámolókból kiderül, hogy egy-egy település etnikai tisztaságát megőrizni kívánó tendencia tovább erősödik, e tekintetben a lakosság és az önkormányzat között teljes a konszenzus. A diszkriminációs sérelmek ugyan relatíve csökkenő tendenciát mutatnak (Fehér Füzet 1996.), de nőtt az intézményi diszkrimináció.

Egyesek szerint az etnikai kisebbségek eltűnésre vannak ítélve, a modernizáció őket is fogyasztókká és állampolgárokká teszi. Ugyanakkor számos társadalomtudományi kutatás középpontjába az etnicitás jelenségének leírása, elemzése került. (Magyarországon Kozma T. 1993., Szabó László T. 1993., Forray

R.K. 1990., SzabóI - Örkény A. 1995.) Külföldön új kutatóhelyek alakultak, ahol a bevándorlók és leszármazottak állampolgári jogállását, a faji, etnikai konfliktusok okait vizsgálják.

Noha az identitásszerveződés folyamatában az etnicitás a társadalmi gondolkodás középpontjába került, a fogalmi bizonytalanság továbbra is jellemzi a kutatókat. Definiálásra nem vállalkoznak, inkább a jelenségek körülírását adják meg. Leszögezik, hogy a faji és etnikai csoportok társadalmi, ideológiai képződmények, nem eleve létező természetes kategóriák.

A politikatudomány differenciáltabb meghatározását adja az etnikum fogalmának. Megkülönbözteti az őseredeti és az eszközértelmű jelentését. (Tokai A. 1997. 127.p.) Az őseredeti értelmezés a közös fizikai és kulturális azonosságok érzékelésére épít. Az eszközértelmű magyarázat szerint a fajhoz tartozás érzése csak akkor aktualizálódik, ha politikai célból erre szükség van.

Fridrik Bart (1996. 13.p.) az etnicitás szociálintropológiai és interakcionista meghatározását adja. Eszerint az etnicitás a kulturális különbségek társadalmi különbségekké szerveződése. Megállapítja, hogy az etnikai csoporthoz való tartozás érzése vállalt identitást jelent, ezért önbesoroláson alapul. Ezt az elvet követi az 1993-ban elfogadott Nemzeti és Etnikai Kisebbségekről szóló magyarországi törvény is. Bart szerint az etnicitás csak akkor teremt szervezett különbséget, ha az emberek elfogadják és mindennapi tapasztalatuk részévé válik. Az etnikai identitást a társadalmi szerveződés velejárójának, nem pedig a kultúra valamely közös kifejeződésének tartja. Az etnicitás szempontjából azok a kulturális sajátosságok bírnak külön jelentőséggel, amelyek a csoport határait, különállóságát jelzik. Ezek a sajátosságok meghatározott - történelmi, gazdasági, politikai-interakciókban jönnek létre, ezért az etnikai identitás a társadalmi csoport sajátossága, nem faji sajátosság. A

tapasztalatok hatására a vallott és a kifelé mutatott identitás folyton alakul. Az interakciók során az egyének egymáshoz hasonulnak, miközben az elkülönülést meghatározó különbségeket újratermelik és identitásszimbólumokban jelenítik meg magukat.

Az etnikai csoporton belüli azonosulás eredménye a “mi”-tudat erősödése. A “mi”-tudat erősödésével tovább fokozódik az elkülönülés a csoport és a kívülállók között, a szegregációig eljuthatva. Ekkor már szükség van a meglévő csoporthatások gyengítésére, új mesterségesen létrehozott csoporthatások létrehozásával.

2.4. Etnocentrizmus

A csoporttudat alapját képezik azok a kulturális, viselkedésbeli azonosságok, amelyek az etnikai származáshoz kötődnek, illetve azok a különbségek, amelyek elválasztják a csoportot más csoportoktól. Az etnikai identitás konceptuális séma, amely induktív általánosítások alapján jön létre. A séma alapja az a viselkedés, amely a csoporthoz tartozó egyénekre nézve tipikusnak mondható. Így az etnikai identitás nem más, mint osztályozási eszköz, címke. Az etnicitás kihangsúlyozza a kulturális azonosság mentén megalkotható egyéni identitás módját, az egyén szimbolikus megjelenítését szolgálja, tehát a cselekvés és a reprezentációk egyik módját adja.

Az etnicitás átpolitizált kultúra, az etnikai identitás pedig átpolitizált kulturális identitás, állapítja meg Anthony P. Cohen A kultúra mint identitás című tanulmányában. (Cohen, 1997. 105.p.) Leírja azt a folyamatot, amelyben a kultúra politikai tartalmat nyer. A folyamatnak három lényeges mozzanata van:

1. Az emberek felismerik, hogy semmibe veszik a kultúrájukat pl. a nyelvüket.
2. Megtapasztalják kultúrájuk marginalizálódását.
3. Érzik tehetetlenségüket a marginalizálódással szemben.

A kultúra marginalizálódása összekapcsolódik a kultúrát teremtő társadalmi csoport marginalizálódásával, ezért amikor a kulturális autonómiáért, kulturális identitásuk elismeréséért küzdenek, a társadalmi elnyomás, és marginalizálódásuk ellen küzdenek. A státusz- és túlélési garanciákat a kollektív – csoportot érintő – jogi garanciákban látják, ezért szorgalmazzák a törvények megalkotását. Miután az alapvető javak vagy individuálisan eloszthatók, vagy individuálisan felhasználhatók (pl. iskola, egészségügyi szolgáltatások) egyenlőtlen létfeltételeket teremtenek. A politika az egyenlőtlen létfeltételekből adódó feszültségeket a kollektív jogok igazságos elosztásával kompenzálja. Ezért hajlandóak a társadalmak, elsősorban a liberális társadalmak, a kollektív jogi garanciák megadására, lásd nálunk pozitív diszkrimináció a cigánysággal szemben.

Az etnikai identitástudat hangsúlyossá válása a szociális identitás dimenziójában az etnocentrikus világnézet kialakulását eredményezi. Az etnocentrizmus mint ideológia szervezett, rendszerbe foglalt nézetek, attitűdök, értékek együttese. Az emberi méltósághoz való egyetemes emberi jogokat sérti, így a modern polgári társadalmak alapelveként megjelölt egyenlőség elveszíti társadalomszervező erejét. Ezt felismerve az oktatásra helyeződik a hangsúly. Az oktatás tartalmában ugyan homogén lesz, ugyanakkor képtelen hatékonyan csökkenteni az etnikai csoporthatárok mentén kialakuló esélyegyenlőtlenségeket.

Az etnocentrizmus velejárója, hogy a saját csoporthoz kapcsolódó dolgok felértékelődnek, pozitív irányban abszolutizálódnak, az idegen, más csoporthoz

kapcsolódó dolgok pedig leértékelődnek. Az etnocentrizmus következtében kialakult etnocentrikus világkép, sajátosságai a következő dimenziókban írhatók le. (Csepeli 1980. 15.p.)

1. A lét dimenziója: a saját csoporton és másik csoporton kívül nincs más társadalmi realitás
2. Elsőbbségek dimenziója: mindaz, ami a saját csoportunkról szól, fontos, ami nem, az nem fontos.
3. Értékek dimenziója: jónak számít az, ami a saját csoport számára fontos, rossznak az, ami a saját csoportra nézve káros.
4. Összefüggések dimenziója: a jelenségek között olyan oksági összefüggést ad, hogy a jót a saját csoportra vezeti vissza, a rosszat a másik csoportra.

Csepeli György szükségesnek tartja megjegyezni, hogy az etnocentrikus világkép megismerésünket torzítja, és különösen veszélyes lehet, ha a társadalom tagjai többségi-kisebbségi viszonyban élnek. Az etnocentrikus világképben a társadalmi csoportok közötti különbségek túlhangsúlyozódnak, sémaszerűvé, sztereotipikussá válnak, a szociális érintkezés a csoportok között előítéletessé alakul. Az etnocentrikus előítéletek magyarországi célpontja a cigányság. A cigányság etnikumként való elhatárolódása negatív tulajdonságok alapján történik, annak ellenére, hogy az önálló cigány identitás szükségképpen fogalmazódik meg és a kisebbségpolitika is támogatja. A cigánysággal szembeni előítéletesség és diszkrimináció a cigány identitást sérültté teszi és így lehetetlen a cigányság integrálása oly módon, hogy etnikai azonosságtudatukat megőrizték.

2.5. Multikulturalizmus

A különbözőségek megjelenítésének másik módját figyelhetjük meg a multikulturalizmusban. A multikulturalizmus a sokféleség és a különbözős tapasztalatait az etnocentrizmushoz hasonlóan a kultúrában, az identitásban és a politikában jeleníti meg. A három fogalom a megjelenítés központi kategóriái. Először az oktatásban és a szociálpolitikában programjelleggel fogalmazódik meg, majd ideológiává alakul. Állami ideológiaként fogalmazzák meg először a 70-es években Kanadában, majd a 80-as évektől kezdve Ausztráliában és más országokban. Ideológiaként a sokféleség elismerését, megbecsülését jelenti. Abból indulnak ki, hogy ha az etnikailag definiálható csoportok kulturális másságukat fenn akarják tartani, akkor azt az államnak támogatni kell, feltételezve, hogy az állam politikai egységébe be tudnak épülni. Ezért a nemzeti intézmények (iskola is) szolgáltatásait pluralistává kell tenni, valamint olyan intézményi kereteket kell kijelölni, amelyben az etnikai csoportok a társadalmi esélyegyenlőség mellett őrizhetik meg identitásukat (Feischmidt M. 1997.8.p.)

A multikulturalizmus központi fogalma a különbség, amely zárt, merev határokat feltételez a csoportok között, amelyek továbbra is többségi és kisebbségi viszonyban vannak, illetve saját és idegen csoportra osztja a társadalmi csoportokat. Ezzel a multikulturalizmus ugyanolyan merev identitáskategóriákat alkalmaz, mint a nemzetállamok asszimilációs ideológiája, mellyel szemben alkalmazott kritikából nőtt ki. Válaszként a kisebbségek visszavonulnak a kisközösségi életformába. Ez pedig azt jelenti, hogy nem épülnek be a társadalmi struktúrába, hanem párhuzamos struktúrákat építenek ki. Ez a párhuzamos struktúráképződés figyelhető meg nálunk is a kisebbségi önkormányzatok felállításával és működtetésével.

A multikulturalizmuson belül megjelent egy kritikai irányzat (Turner 1997.112.p.). Központi kategóriaként nem a különbséget, hanem a heterogenitást

jelölik meg, így a sokféleséget leíró módon képesek megjeleníteni. Igaz, hogy Turner szerint a multikulturális gondolkodás párosul egy olyan aktivitással, amely az etnikai és más kisebbségi kultúrák leértékelődését megakadályozza. Ez viszont inkább mozgalom jelleget, mintsem hivatalos ideológiaként való elismerést kölcsönöz a multikulturalizmusnak.

Akár a kultúrák közötti különbségeket, akár a kulturális heterogenitást és sokszínűséget hangsúlyozzuk, a multikulturalizmus ideológiája csak akkor teremt érvényes társadalmi gyakorlatot, ha a kulturális, etnikai identitást elválasztja a politikai identitástól. Ezt úgy teszi, hogy morális értékekre hivatkozva kívánja a különböző kultúrák kölcsönös tiszteletét kialakítani. Ennek szellemében különböző programokat dolgoz ki, a kulturális, etnikai csoportok egymás mellett élésére. Ilyen programként értékelhető a pedagógiai multikulturalizmus. Feltételezik, hogy a különböző kultúrák megismertetése kölcsönös tiszteletet vált ki, és a kölcsönös tisztelet alapján a társas- társadalmi konfliktusok elkerülhetővé válnak. A feltételezés véleményem szerint nem teljesen megalapozott, annyiban azonban pozitív hatású, hogy az etnikai kultúrát reprezentáló egyének önbecsülését erősítheti, így a konfliktusok megoldását kiegyensúlyozottabbá teheti.

2. 6. Az etnikai identitás képződésének szintjei

Az etnikai közösségek formálódása, az összetartozás érzése, a másoktól való elhatárolódás vállalása, tehát az etnikai identitás kialakulása, komplex folyamat. E komplex folyamat elemzésének egyik módja, ha az identitás kialakulásának szintjeit vizsgáljuk.

Barth három szintet különböztet meg: mikro-, mezo- és makroszintet.

A szintek a valóságban áthatják egymást, csak az elméleti modellben különülnek el egymástól.

Mikroszint: e szinten az elemzés az egyén interakcióira, személyes tapasztalataira, viszonyulásaira, önmeghatározására, társadalmi hovatartozásának elfogadására vagy elutasítására irányul.

Mezoszint: az elemzés a csoportra irányul, mely az egyéni lét kontextusát adja. A közösségteremtő folyamatok hatására e szinten alakulnak ki az etnikai határok és a közösséget jellemző szimbólumok. Az etnikai különbségeket a társadalmi rétegződés és az erre épülő intézmények reprodukálják.

Makroszint: az elemzés az állami kisebbségpolitikára irányul. Az identitáskategóriákat az állami ideológiák alkotják meg. A kategóriák kijelölik a társadalmi csoportokat, majd jogokat és tilalmakat alkotva szabályozzák az egyes kategóriákhoz tartozó emberek társadalmi esélyeit.

A továbbiakban ezt az elemzési stratégiát kívánom alkalmazni a cigányság etnikai identitását meghatározó tényezők feltárásában.

2. 6.1. *A cigányság identitását meghatározó mikrotényezők*

A személyközi interakciókban szerzett tapasztalatok identitásképző és formáló jelentőséggel bírnak. Elsősorban a gyermek- és serdülőkori tapasztalatok sajátosságai említhetők, mivel az identitás kialakulásában meghatározó jelentőséggel bírnak. A tapasztalatok többségét a családban és az iskolában szerzi a gyermek. A tapasztalatok

közül csak azokat említem, amelyek véleményem szerint identitásformáló szereppel rendelkeznek.

Az iskolai tapasztalatok közül ilyen a szegregáció és a tanulmányi sikertelenség. Ezek a cigány és nem cigány tanulóknál elmélyítik a különbözőség érzését, amely a későbbiekben az előítéletes viselkedés alapjává válhat.

Mindkét tapasztalati tény a cigány családok szociokulturális jellemzőivel, illetve a családi szocializáció sajátosságaival van kapcsolatban, azok eredményeként alakul ki. Pl.: A cigány szülők egy része az óvodák szükségességét nem fogadja el, holott az óvodában lehetőség lenne az iskolára hasonlító közösség szabályrendszerének megtapasztalására. Úgy gondolom, ez az iskolai elvárásoknak való megfelelést is segítené. Az óvoda áthidaló szerepet tölthetne be a család szubkulturája és az iskola normarendszere között.

A szegregáció másik következménye, hogy a modellt követő tanulás esélye leszűkül, a modell-értékű egyének száma korlátozottá válik. Ez azt eredményezi, hogy a többségi kultúra nem verbális tartományának az elsajátítása akadályoztatott. Ezek eredményezik a viselkedésbeli eltéréseket, amelyek sok esetben az előítéletek forrásai. Az elkülönülés, a kulturális másság megtapasztalása, a modellek hiánya az önreprezentáció kettős arculatát eredményezhetik. Kifelé a nem cigány elvárásoknak megfelelő viselkedéssel reprezentálja magát az egyén, az etnikai csoporton belül pedig az etnikum elvárásai határozzák meg a viselkedését. A kettős reprezentáció ritkán biztosítja a személyiség integritását, így az integritás megőrzése céljából az egyik válik meghatározóvá. Vélekedésem alátámasztásaként értelmezem azt a jelenséget, hogy a cigány tanulók viselkedése a felső tagozat végére megváltozik. A lányok érdeklődésének középpontjába a férjhezmenés, a fiúkba a családfenntartás kerül. Ezek a cigány családok tradicionális normáinak megfelelő viselkedést tükrözik.

Előfordul, hogy a túlkorosság mellett vagy azzal együtt épp ilyen okok miatt maradnak ki az iskolából.

2.6.2. Az etnikai csoportidentitást meghatározó tapasztalatok

Az elemzés azokra a tapasztalatokra terjed ki, amelyek a csoporthoz tartozás érzését és annak tudatos vállalását etnikai jellegűvé transzformálják. A csoportképződést az azonosságkeresés és a másoktól való elhatárolódás folyamatával lehet leírni. Az azonosságokat és a különbözőségeket a csoport identitás-szimbólumokba sűríti. Az identitás-szimbólumok megformálása és kiterjesztése annál könnyebb, minél egységesebb a csoport életmódja, amely a tapasztalatok bázisát adja. A cigányság esetében az eltérő életmód nehezíti az identitás-szimbólumok kialakítását és megjelenítését. Ezért a közös indiai eredetnek tulajdonítanak szimbolikus jelentőséget, ami egyébként az egyik kritériuma is az etnikai azonosság vállalásának. Korábban, amíg az összehasonlító nyelvészet az indiai eredetet nem erősítette meg, a fáraó népének nevezték magukat.

Minden olyan etnikumnál, népcsoportnál, ahol nem sikerült a saját nemzetállam létrehozása, sajátos kulturális jegyekre hivatkozva küzdenek a kollektív jogaikért. Így válnak a kulturális sajátosságok etnikai jellegűvé. A kulturális sajátosságok, illetve az erre épülő kulturális öntudat része a csoport politikai tényezővé alakulásának. Nicolae Gheorge (1996) politizálódási folyamatként írja ezt le. A cigányság esetében az etnikai csoportidentitás kialakulását nehezíti a közös nyelv és a közös vallás hiánya., valamint a területi szétszórtságuk. Ezekből következik, hogy kultúrájuk nem egységes. A kultúra sokszínűsége az egyik cigány

csoportot a másiktól is elkülöníti. A kulturális tapasztalatok sokszínűsége nemcsak a szimbolizációt, de a kultúra formalizálását is megnehezíti. A szimbolizáció és a formalizálhatóság a taníthatóság feltételeként értelmezhetők. Ezek hiányában a multikulturalizmus gyakorlata is megkérdőjelezhető, annak csak ideológiai jelentősége lehet az oktatáspolitikában.

Az etnikai identitástudat kialakulásának egyik sajátossága a fentebb leírtak szerint a kulturális azonosság hiánya, melyet az eltérő tapasztalatokkal, a közös nyelv és vallás hiányával és területi szétszórtságukkal magyaráztunk.

A csoportidentitás kialakulását a cigányság esetében egy másik nagyon fontos tényező befolyásolja, ez pedig az ellenük irányuló diszkrimináció, amely a hétköznapi élet velejárója. Az ellenük irányuló rasszista megnyilvánulások erősítik bennük az egységes fellépést, az etnikumként történő csoport-meghatározásukat. Az elhatárolódások a diszkrimináció eredményeképpen alakulnak ki a csoportban. Ez pedig azt eredményezi, hogy azokat a körülményeket (rossz egészségügyi állapot, nyomorúságos lakáskörülmények, munkanélküliség, alacsony iskolázottság), amelyek társadalmi különbségeket takarnak az önmeghatározásukban etnikai jelleget kapnak.

2.6.3. Az állami kisebbségpolitika, mint a cigány identitást erősítő tapasztalatok forrása

A nemzetállamok fejlődéséből adódó modernizáció és az ezzel együttjáró jelenségek – integráció, urbanizáció, migráció, mobilitás – földrajzi és kulturális értelemben is közelebb hozták egymáshoz a különböző etnikumokat. A találkozások konfliktusokkal terheltek, a konfliktusok feloldására törvényes ideológiák és stratégiák születtek.

Magyarországon a jogi szabályozást az 1993. évi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekről szóló törvény biztosítja. Ennek a kisebbség-politikának, amelyet a törvény tükröz, az a lényege, hogy az asszimilációban előrehaladott etnikai és nemzeti kisebbségeket megállítsa az identitásvesztésükben. A törvény csak a jogi kereteket adja meg, szerepét csak akkor töltheti be, ha kisebbségi önszerveződési aktivitással és autonómiával párosul.

Az autonómia általában a többség és kisebbség közötti alkú eredménye. Azt, hogy az alkuból a Cigány Kisebbségi Szervezetek nem mindig kerülnek ki győztesen, az is mutatja, hogy közülük több már meg is szűnt. A cigányság az autonómia adta lehetőségek kihasználását még most tanulja.

A kormányzati tervek/Roma nap a Magyar Országgyűlésben/ alapján a cigányság összetett problémáinak kezelése az általános kisebbségpolitikával nem oldható meg. A problémák orvoslásában az esélyegyenlőség biztosításának, az előítéletes gyakorlat felszámolásának és a pozitív diszkrimináció alkalmazásának elvét kell érvényesíteni. Az oktatás nemcsak a magyar, hanem más kisebbségpolitikában is stratégiai jelentőségű. Látnunk kell azonban, hogy a közoktatás tartalmi és szerkezeti modernizációja nem oldja meg a cigány tanulók oktatási rendszeren belüli esélyegyenlőségét. Az eredményesség egyik feltételének a cigányság problémavilágából kiinduló speciális oktatásfejlesztési programot jelölik meg. (Kertesi-Kézdi, 1996.) A leszakadó cigány tanulók problémáinak kezelése az etnikai stratégia részeként képzelhető el.

A stratégia egyik meghatározó eleme a cigány tehetséggondozó kollégiumok létrehozása. Fontos továbbá az óvodai és iskolai felzárkóztató programok bevezetése, valamint a szegregációt csökkentő és a tolerancia kialakulását segítő multikulturális szemlélet érvényesítése a nevelés és oktatás tartalmában.

Végezetül néhány szót ejtenünk kell a megvalósítást hátráltató nehézségekről is, amelyek a következők (Radó, 1995.)

- az oktatási programok fejlesztő hatása nehezen mérhető,
- az oktatási programok önmeghatározása és a gyakorlatban folyó kisebbségi oktatás tartalma sok esetben nem fedi egymást,
- a kisebbségi oktatásnak nincs határozott jövőképe,
- nehezen jelezhető előre a kisebbségi oktatás iránti igény,
- a cigányság létszámára vonatkozó adatok megbízhatatlannak tűnnek. Az önmagát cigánynak valló és a környezete által cigánynak tartott egyének létszáma között százezres nagyságrendű az eltérés (Havas-Kemény, 1995.)

3.Vizsgálati eredmények

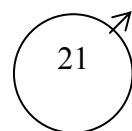
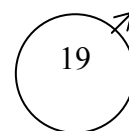
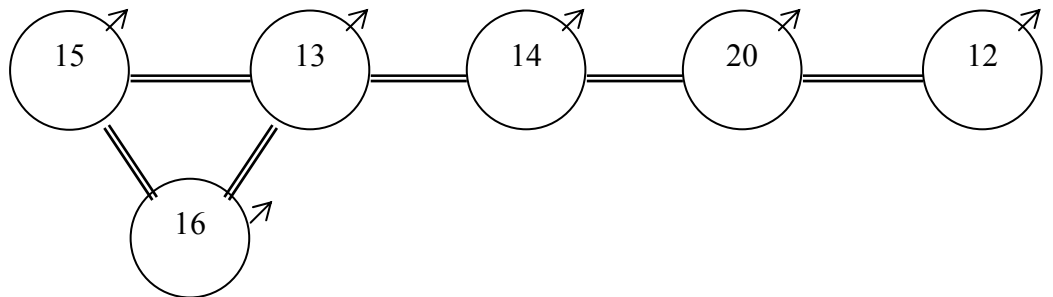
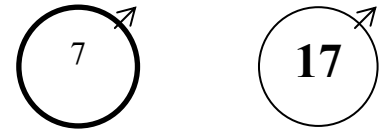
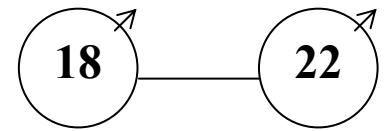
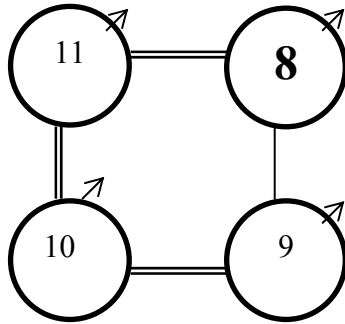
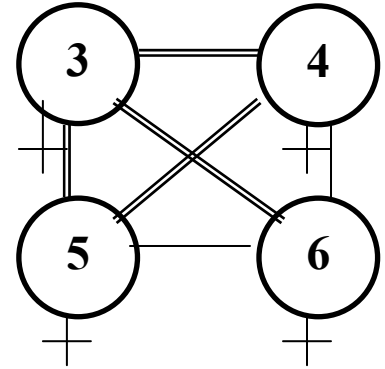
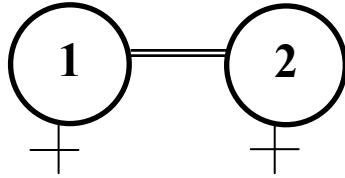
A/8-as alminta

Társas szerkezet, csoportlégkör

A társas mezőt 22 tanuló alkotja, ebből cigány tanuló 8 lány és 5 fiú. A lányok mindegyike cigány.

A központ szerepét egyik alakzat sem tudja betölteni, miután nincs kiterjedt kapcsolatuk. A társas mezőt három zárt alakzat alkotja. Az egyik zárt alakzathoz (háromszöghöz) egy háromtagú lánc is kapcsolódik. A társas mezőt a zárt alakzatokon kívül két párkapcsolat és négy magányos tanuló alkotja. Teljes elkülönülés figyelhető meg a fiúk és lányok között, valamint a fiúk csoportján belül a cigány és nem cigány tanulók között. A lányok mindegyike cigány tanuló. Miután igazi központról nem beszélhetünk, így a perem meghatározása is viszonylagos, de a négy magányos tanulót mindenképp peremhelyzetűnek tekinthetjük

Szociogram A/8.

Zárt alakzatban helyezkedik el a csoport fele, láncosban 13 %-uk. A két párkapcsolat 18 %-ot tesz ki és ugyanennyi a magányosok száma. Mindkettő átlag alatti érték.

Kölcsönösségi index: 90

Sűrűségi mutató: 0,9

Kohéziós index: 8

Viszonzott kapcsolat mutatója: 54

Csoportléggör mutatója: 3,2:3,9

A közösség szétesett, a szolidaritás alacsony, hiányzik az együttesség élménye, a mi attitűd és a csoportra jellemző utalásrendszer. A meglévő kapcsolatok viszont biztonságosak, (viszonzott kapcsolat mutatója), kellő realitással tudják megítélni a tényleges kapcsolatokat. Ezt támasztja alá a kölcsönösségi index átlagos értéke is. A kohéziós mutatók megerősítik azt a véleményem, hogy a csoport négy részre bomlott, úgy mintha külön társas mezőt alakítanának ki. Külön mezőt alkotnak a lányok, a cigány fiúk, a nem cigány fiúk és a magányosok. Ők teljesen peremre szorultak, értékek nélkül. A mezők között semmiféle kapcsolat nincs, így sem az információ áramlása, sem a közvélemény kialakulása nincs biztosítva. Az alakzatokon belül viszont stabil kapcsolatokkal rendelkeznek, reálisan fel tudják mérni a viszonyulásokat.

A csoportléggör mutatója konformista léggörre enged következtetni. A közvélemény nagyon hatékonyan érvényesül a társas funkciók betöltésére való alkalmasság kijelölésénél és úgy tűnik a rokonszenvi választásoknál is. E

konformizmus érvényesül a szimpátia választások azon tényében, ami a saját csoporton belüli választás normáját írja el.

A társas mezőből való kiemelkedésnek nincsenek fokozatai, másodrendű jelentőséget senki sem ér el. A konformista légkör tényét erősíti, hogy a pregnancia (társas jelentőség) teljesítményben megmutatkozó szereppé sűrűsödik. A társas mezőből kiemelkedő három tanuló (13, 19,20) személyéhez kapcsolódó elvárások sűrűsödnek szereppé. Csak a jelentősek rendelkeznek szereppel, ami azt mutatja, hogy a hierarchia mentén differenciálódik a közösség, a döntéshez szükséges népszerűséggel (jelentőséggel) rendelkező tanulók szerepet is viselnek.

Ez feltétele lehetne a hatékony működésnek, de hatékonyságukat a szerteágazó kapcsolatok hiánya gátolja. Egyedül a 13-as számú tanuló (szociogram) rendelkezik három irányú kapcsolattal, a 20-as kétirányúval, a 19-es viszont kapcsolat nélküli.

A csoport összetartozásához szükséges jelentőséggel rendelkező személyek száma alacsony, viszonyuk egymáshoz és a csoporthoz kiélezett. Fokozottan megbecsült az, akit a tanárok is kedvelnek (ld. gyakorisági táblázat népszerűségi kritériuma).

A jelentős személyek mintakövetése csak a saját alakzatához tartozó tanulók számára biztosított. A cigány tanulók elzártan, saját etnikai csoportjuk normáinak felelhetnek meg, de a gyakorisági táblázatból láthatjuk, hogy a funkcióra való alkalmasságukhoz és népszerűségükhöz szükséges szavazatok számát még itt sem érik el.

Az osztályközösségen belül a cigány és nem cigány tanulók teljes elkülönülése, a jelentőséggel és szereppel rendelkező tanulókkal kötött kapcsolatok hiánya, a konformista légkör, a különbözőségek érzésének felerősödését teszik lehetővé, továbbá a modellkövetést, a jelentésekkel való érzelmi azonosulást kizárja, a

társas hatékonyság elérését biztosító magatartási minták elzárva maradnak a cigány tanulók előtt.

A társas elutasítottság okát a tanulók elsősorban az eredményes társas viselkedéshez szükséges tulajdonságok hiányával magyarázzák. A válaszok gyakoriságát tekintve, a normaszegő, durva viselkedés is döntő a társas elutasítottság okai között. A tanulók véleménye szerint ha valaki felvág, nagyképű, zárkózott, visszahúzódó, durva, verekedős, goromba, a társai nem szerethetik.

Egyetlen tanuló válaszában szerepel a másság indokként, de a konkrét eltérés nem derül ki, csak az, hogy nem olyan, mint a többi. A kérdésre nem válaszol három tanuló, mindhárman magányosok. Nem a kérdésre válaszol öt tanuló, (négy cigány), ami a huszonkettes elemszámhoz viszonyítva a csoport negyedét teszi ki. Azokat, akik nem a kérdésre adják meg a választ, úgy tekintem, hogy kerülnek a nyíltságot, nem akarják véleményüket nyíltan kifejezni. Ebből pedig arra következtetek, hogy nincs őszinte, nyílt légkör. Sem a normaszegő magatartás megítélése, sem a másság elfogadására nem teremtenek alkalmat.

Társas jelentőségre a három legjobb tanuló tett szert. A jelentőségi rangsor további helyein a tanulmányi teljesítmény és a társas jelentőség között nem egyértelmű az összefüggés. Azonos jelentőségi ranghelyre lehet kerülni a tanulmányi rangsor 5. és 14. helyével. Közel ugyanolyan tanulmányi átlaggal, mint a legnagyobb társas hatékonyságú tanuló, a kilencedik helyre is lehet kerülni. Mivel ugyanazok a tanulók rendelkeznek társas szereppel is, mint akik jelentőséggel, a mintaközvetítés, és a mintával való azonosulás mégis feltételezi a tanulmányi sikert is.

A/8. jelentőségi rangsor	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
tanulmányi rangsor	2.	1.	3.	10.	9.	13. 15.	5. 14. 8.	14.	13. 4.	7. 6.	12.	9.	11.	5.	14.	10. 14.
tanulmányi átlag	4,38	5	4,31	3,07	3,38	2,54 2,3	4 2,38 3,54	2,38	2,76 4,23	3,63 3,9	2,77	3,38	3,0	4	2,38	3,07 2,38
a tanulók azonosító száma	13	19	20	15	9	10 11	5 14 16	8	3 18	2 22	4	1	6	12	7	21

(A cigány tanulók azonosító száma vastagon szedve)

Társas elutasítottság okát a hatékony társas érintkezéshez szükséges tulajdonságok hiányával indokolják a tanulók. Említést érdemel még a normaszegő magatartás, pl: “tiszteletlen a tanárokkal”. A másság megjelölése életkori eltérést jelez, “idősebb, mint a többi. Szembetűnő, hogy a cigány tanulók közül kilencen nem válaszolnak, illetve kerülnek az okmeghatározást. Ennek oka lehet, hogy nem akarnak szembesülni a társas elutasítottság helyzetével, az hogy nem válaszol, kellő távolságot biztosít. A másik feltételezésem az, hogy a kedvezőtlen csoportlétkör, a szolidaritás hiánya, nem teszi lehetővé, hogy ilyen problémákról nyíltan állást foglaljanak.

A/8.	Társas tulajdonságok Hiánya	Normaszegő magatartás	másság	Irreleváns válasz	Nem Válaszol
C	4	1	0	4	5
NC	3	2	1	0	2
Összes	7	3	1	4	7

Mintakövetés

A tanulók többsége szerint a szülei jól nevelik, mert tisztességre, becsületre tanítják őket és fontosnak tartják, hogy tanuljanak. A tanulást különösen fontosnak tartják kiemelni a cigány tanulók. A cigány tanulók között egyetlen tanuló van, aki szerint a szülei nem jól nevelik, de válaszában nem indokolja meg, hogy miért. Ő az, aki másképp nevelné a gyermekét. E tanuló és a szülei közötti viszonyt az osztályfőnök laza, de jó kapcsolatnak minősítette. A nem cigány tanulók közül egy tanuló nem válaszol, a többieknél a szülői minta értékelése pozitív.

A mintakövetési hajlandóságot a cigány tanulóknál egyértelműnek értékelem. A nem cigány tanulók mintakövetési hajlandósága differenciáltabb. Sokan elfogadják, ketten elfogadják, de megjegyzik, hogy mit csinálnának másképp, hárman pedig nem válaszolnak a kérdésre.

A velük szemben támasztott szülői követelményeket közel azonos mértékben ítélik reálisnak a cigány és nem cigány tanulók. Hasonló arányban nem válaszolnak a kérdésre, amit úgy értelmezze, hogy kitérnek a mérlegelés alól, illetve lehetséges, hogy a nyílt "nem választ nem merték felvállalni.

A szülők gyermekükhöz fűződő viszonyát leginkább a laza, de jó kapcsolat jellemzi. A meghitt jó viszony és az érdektelen közönyösség közel azonos arányban fordul elő a cigány és nem cigány tanulóknál. A gyermekek szüleihez fűződő viszonyát hasonlóan minősíti. Egy nem cigány tanulóknál a kapcsolatot ellenségesnek minősíti. A cigány szülők a gyermekükkel rendszertelenül foglalkoznak, rendszeresen a cigány szülők közül csak egy foglalkozik a gyermekével. Négy szülőnél érzékeli a pedagógus azt, hogy nem foglalkoznak a gyermekükkel. A nem cigány szülők közül öten többnyire nem foglalkoznak a gyermekükkel, rendszeresen csak hárman, rendszertelenül szintén hárman foglalkoznak.

A gyermekük iskolai életével kapcsolatban a cigány szülők nem tájékozottak, vagy részben tájékozottak. Mindössze két szülőről gondolja az osztályfőnök, hogy tájékozottak a gyermek iskolai életével kapcsolatban. A nem cigány szülők közül mindössze egyről gondolja, hogy tájékozottak, hétről, hogy részben tájékozottak, és három szülőről, hogy nem tájékozottak.

A gyermekükkel kapcsolatos szülői elvárásokat csak három-három esetben tartja reálisnak a pedagógus. Összehasonlítva a gyermekek megítélésével elég nagy eltérést találunk. Következményeit tekintve a legsúlyosabbnak minősítve azt a helyzetet, amikor nem fogalmazznak meg elvárásokat, a cigány szülőkről negatív kép alakult ki a pedagógusban. Nem tájékozottak a gyermekük iskolai életéről és nem fogalmazznak meg elvárásokat. Nem nyílt lehetőségem annak eldöntésére, hogy sztereotípiák, vagy a tényleges tapasztalatok befolyásolták az osztályfőnököt a minősítése megfogalmazásában.

Jövőkép:

A cigány és nem cigány tanulók jövőképében eltérést nem tapasztaltam. Jövőmeghatározó tényezőnek tekintik a jó anyagi körülményeket. Ezt jól fizető munkával szeretnék elérni, amihez úgy látják, hogy tanulni kell. Közelebbi jövőjükéről egy tanuló kivételével mindannyian határozott elképzeléssel rendelkeznek. Egy cigány tanuló kivételével mindannyian tanulni szeretnének. Jövőképükből kiemelendő még az erkölcsi minőségek fontossága. Felnőttkorukban tisztességesen, békésen, boldogan szeretnének élni. A család, családi állapot meghatározása túlságosan távolinak tűnik. A cigány tanulók közül egy említi, a nem cigány tanulóknál hárman utalnak válaszaikban arra, hogy családot alapítanak és két gyermeket szeretnének.

A cigány tanulók közül ketten nem adnak számot sem közeli, sem távoli elképzeléseikről. Feltételezem ez nem a jövőkép hiányát jelzi, inkább a feladattal való azonosulást nem érték el, vagy a valós helyzetük és a jövőre vonatkozó elképzeléseik között van túl nagy különbség, amivel nem akarnak szembesülni.

A szüleikhez viszonyítva, lehetőségeiket kedvezőbbnek ítélik, elsősorban azért, mert ők tanulhatnak, nem úgy, mint a szüleik. Egyetlen cigány tanuló van, aki a munkalehetőségre hivatkozva kedvezőtlenebbnek ítéli helyzetét, egy nem tudja eldönteni, kettő pedig nem válaszol. Közülük az egyik a jövőképről sem ad számot.

Mind a cigány, mind a nem cigány tanulók jövőképe sablonosnak tekinthető, a gazdagság, jó munka, becsületes élet mintája köré szerveződik.

Énkép

A cigány tanulók énképében felerősödnek a társas érintkezéshez kapcsolódó tulajdonságok. Barátságosnak, vidámnak, titoktartónak, jószívűnek és segítőkésznek tartják magukat. A vágyott én az okosság, a szorgalom, a bátorság és a szépség kategóriái köré szerveződik.

Az énképük stabilitására következtetek a valós én hangsúlyozottságából. Énképük meghatározásához 105 választást eszközöltek, ez 25 tulajdonság között oszlott meg. Egy tulajdonságra átlagosan 4,2 választás jut. A vágyott én-hez, ami azt fejezi ki, hogy milyen tulajdonságokkal szeretnének még a meglévőeken kívül bírni, összesen 34 választást használtak. Ez 16 tulajdonság között oszlott meg, így átlagosan 2,1 választás jutott a vágyott tulajdonságokra. Három tanuló egyáltalán nem jelzi vágyott én-jét, egy tanuló viszont 15 tulajdonságot szeretne jellemzőnek tartani magára. A valós én-jét mindössze 5 tulajdonsággal írja le, melyek közül három

negatív. Gorombának, megbízhatatlannak, hanyagnak tartja magát. Szociometriai pozíciója nem támasztja alá, hogy a társai is annak tartanák. A cigány tanulók között a legmagasabb szociometriai pozíciót érte el (16 pont). Feltételezhető, hogy vonatkoztatási csoportként nem a saját csoportja funkcionál, magát nem azok értékítéleteihez méri.

A valós én stabilitásával kapcsolatos kijelentéseket nem teljesen igazolja a tanulók önjellemzése. Három tanuló nem jellemzi magát, négynél pedig negatív önmeghatározás figyelhető meg. Önmeghatározásukban nem az szerepel, hogy milyenek, hanem az, hogy mi nem jellemző rájuk. Pl.: nem vagyok túl okos, nem vagyok bátor, ...Leggyakrabban az önjellemzésükben is a szociabilitásukat hangsúlyozzák.

Az önjellemzés kategóriájának szintes gyakorisága

A/8	társas hatékonyság	tanulmányi teljes	külső jegy	kedvelt tevékenység	negatív önmeghat.	Nem jellemzői
C	5	1	2	2	4	3
NC	4	2	4	2	1	5
Ö	9	3	6	4	5	8

A társas elutasítottság okai között is a szociális tulajdonságok hiányát tartották a legtöbben döntőnek a helyzet kialakulásában.

A nem cigány tanulók énképének jellemzői közül elsőként tűnik fel, hogy a valós énüket sokkal kevesebb jelöléssel határozták meg. Énképeik 26 tulajdonság köré szerveződnek, egy-egy tulajdonságra átlagosan 2,6 jelölés jut. A legtöbben a

megbízhatóságot és a megértést tartják én-ük jellemzőjének. Fontos helyet foglal még el önmeghatározásukban a barátságosság, a jószívűség és a hanyagság. A hanyagság mellett negatív tulajdonságként egy-egy tanuló jellemzőnek tartja magára nézve még a gorombaságot, az önzést, valamint az indulatosságot.

A vágyott én-ben 22 tulajdonság kapott helyet, egy- egy kategóriára átlagosan, 2,2 jelölés esett. A legtöbb jelölés alapján kiemelkedik az okosság, a szorgalom, a szófogadás és a türelmesség. Ezek az iskola normáival konformok. A türelmességnek, mint vágyott tulajdonságnak a preferálása következhet a feszült csoportlégtől is és a serdülőkori személyiség sajátosságaiból is. A türelmességet, átlaghoz közeli pontértéssel, a jóindulatúság és a segítőkészség követi a rangsorban. Ezek megerősítik a csoportlégtérhez kapcsolódó feltételezésem.

A csoportban két negatív énképpel rendelkező tanuló van (12,17). A 12-esnek csak vágyott én-je van, a 17-es pedig negatív tulajdonságokkal jellemzi én-jét. A portrékészítésre egyikőjük sem vállalkozott. Rajtuk kívül még hárman nem jellemezték magukat. Egy tanuló tagadó módban írja én-jének jellemzőit. (Nem vagyok jó tanuló).

A külső megjelenés, mint én-jellemző ugyan olyan szerepet kap, mint a társas vonások. Ketten a tanulmányi teljesítményüket és a kedvelt tevékenységüket is fontosnak tartják énlírásukban. Visszafogottabban, talán kritikusabban határozzák meg énképük sajátosságait, a vágyott, elérendő tulajdonságok hangsúlyosabb szerepet kapnak énképükben, mint a cigány tanulóknál. A csoport fele viszont nem vállalkozik az önmeghatározásra, elhárítja magától a kognitív séma alkotásának feladatát. Az elhárítást erősíti a csoportlégtér is.

Önértékelés, önbecsülés

A cigány tanulók körében az első állítással kapcsolatos vélemények az egyet nem értés felé tolódnak el. Heten nem tartják borzasztó dolognak, ha rossz véleményt alkotnak róluk, négyen viszont teljesen, illetve részben egyetértenek az állítással. Azzal az állítással szemben, hogy az emberek csak magukkal törődnek, nem alakult ki a csoportra jellemző egységes vélemény, ugyanannyian értenek vele egyet, mint ahányan nem. Az énképükben kirajzolódó segítőkész, jószívű, barátságos, megértő karaktervonás polarizáltabb vélekedést feltételezett. A skála két végpontja között oszlanak meg a vélekedések a tekintetben is, hogy „az emberek azt tekintik értékes embernek, aki sikeres és mindenki odafigyel rá”. Öten részben vagy teljesen elutasítják, hárman nem tudnak véleményt megfogalmazni és hárman részben vagy teljesen elfogadják az állítást.

A „manapság ritka az önfeláldozó, másokért lemondásra képes ember” állításhoz fűződő vélekedések igazolják a második állításnál tanúsítottakat.

Az önértékelésre, önbecsülésre irányuló három állításnál (5., 6., 7.) pregnánsan mutatkozik meg az egyetértés, mint a csoport véleménye. Úgy gondolják, hogy az ember nem függhet állandóan mások véleményétől, az ember önbecsülése belülről származik és nem számít, hogy mások mit mondanak róla és a kudarcok néha elkerülhetetlenek.

A nem cigány tanulók közül többen értenek egyet részben vagy teljesen azzal az állítással, hogy borzasztó dolog, ha az emberről rossz véleményt alkotnak, mint a cigány tanulóknál. A csoportnak majdnem a fele (5 tanuló) viszont nem képes karakteres véleménynyilvánításra. Hasonlókat tapasztaltam a következő állításnál (az

emberek általában csak magukkal törődnek) is, azzal a különbséggel, hogy itt a vélekedés az egyet nem értés felé tendál.

Egyetértés mutatkozik abban, hogy azt tekintik értékes embernek, aki sikeres és mindenki odafigyel rá. Inkább az egyetértés felé tendál a vélekedés az önfeláldozáshoz kapcsolódó állításnál is, bár itt a neutrális vélekedés is számottevő. Az önbecsüléshez és az önértékeléshez kapcsolódó állításoknál ugyanazt az egyértelmű vélekedést tapasztaljuk, mint a cigány tanulóknál. Egyetértenek azzal, hogy nem függhet az ember mindig mások véleményétől, fontosabb, hogy maguk legyenek elégedettek önmagukkal és, hogy az önbecsülés belülről származik, és mindenkinek van értékes tulajdonsága.

A három magányos helyzetű tanuló is hasonlóképpen vélekedik, társas helyzetük kihatása a véleményalkotásra önmagukat igazolni akaró formát ölt.

3.2. A/7-es alminta

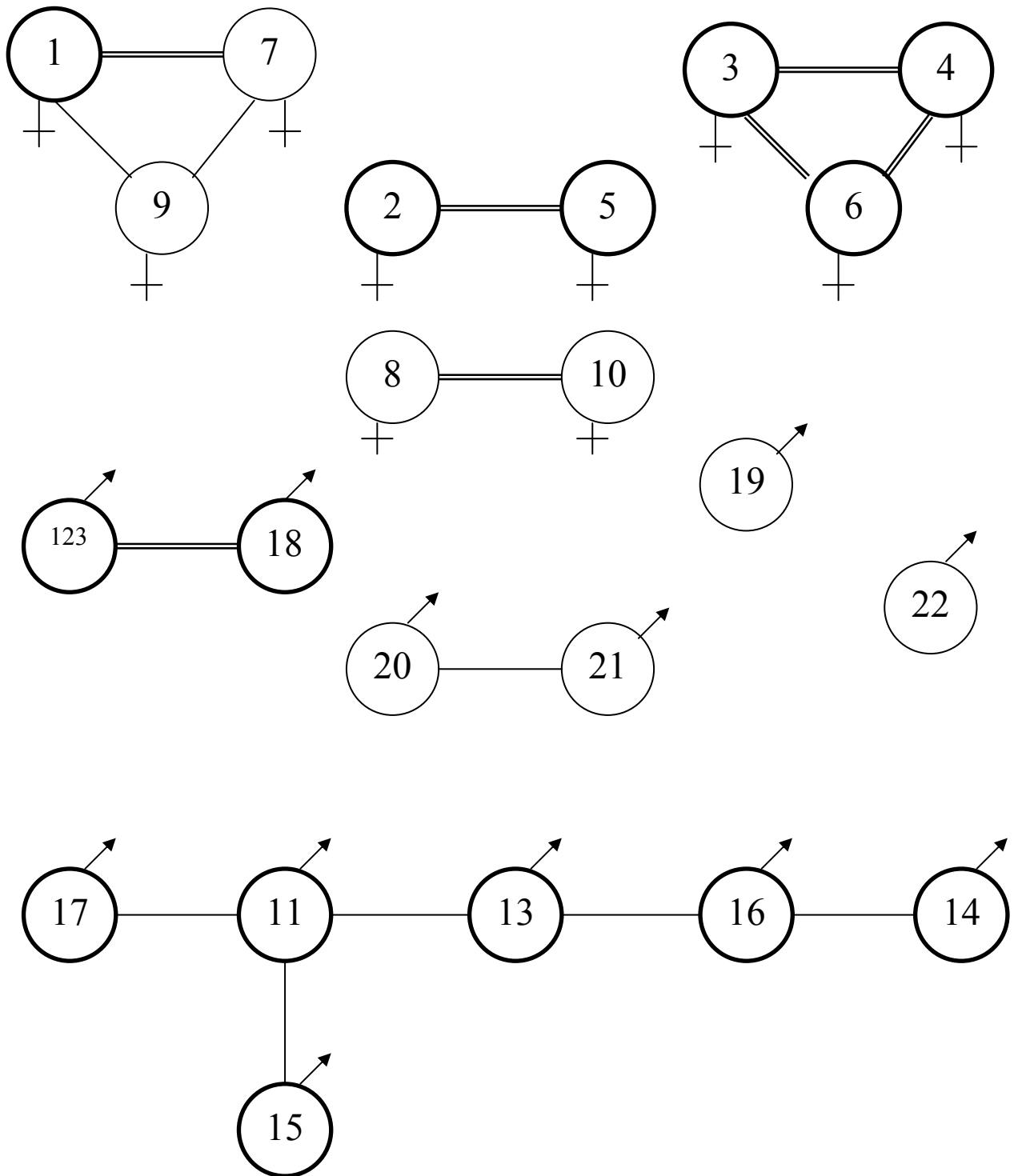
Társas szerkezet, csoportléggör

A társas mezőt 23 tanuló alkotja, ebből 14-en cigányok, 6 lány és 8 fiú.

A rokonszenvi választások alapján megállapítható, hogy a közösség laza szerkezetű, központi szerepet betöltő alakzata nincs, ezért a CM mutató nem értelmezhető. Központ nélkül a közösség nehezen aktivizálható.

A fiúk és a lányok teljesen elkülönülnek. A lányok csoportján belül egyetlen cigány tanuló van, aki két másik nem cigány lánnyal van kölcsönös kapcsolatban, egy háromszöget alkotva. A másik két nem cigány lány tanuló párcapcsolatot alkot. Egymással nincsenek kapcsolatban az alakzatok. Zárt alakzatban helyezkedik el a

Szociogram A/7.

tanulók 27 %-a, de miután mindkét háromszög a lányoknál található, az arány kedvezőtlenebb az egész közösségre vonatkoztatva. Párban szintén a tanulók 27 %-a helyezkedik el. Láncalakzatban ugyan ilyen arányban helyezkednek el. A magányosok aránya 9 %, ez kedvezőnek mondható. A háromszögek és a párok aránya az átlagosnál magasabb, ez arra enged következtetni, hogy a csoportlégkör szubjektív, intimitásnak kedvező, ugyanakkor a közösség szétesésének a veszélye is fennáll.

A fiúk csoportján belül a cigány és nem cigány tanulók között teljes az elkülönülés. A nyolc cigány fiú közül hatan egyszeres leágazási láncot alkotnak, ketten pedig párkapcsolatban vannak. A négy nem cigány fiú tanuló közül ketten párt alkotnak, a másik két tanuló pedig magányos. (19,22) A 22-es számú tanuló egyetlen kritériumban - tehát nemcsak a rokonszenviben - sem kapott szavazatot. A közösség abszolút kirekeszti, tudomást sem vesznek róla. A másik magányost, 19-es számmal jelölve a szociogramon, a csoport választásaival oly mértékben preferálja, hogy jelentőségre tesz szert, ő viszont mindegyik tanulótól elzárkózik.

A kölcsönösségi index 90-es értéke átlagos, megerősíti a magányosok kis számát. A társas mező hálózata viszont bizonytalan, a sűrűségi mutató alacsony értéke: 0,72 is arra enged következtetni, hogy a hálózat laza, könnyen átstrukturálódhat.

A viszonylag kevés magányos száma ellenére sem bontakozik ki a mi attitűd, a kohéziós index: 6, átlag alatti értéke alátámasztja megállapításom. Alacsony szolidaritású, a szétesés veszélyét magában hordozó lazaságú a társas mező szerkezete.

A viszonzott kapcsolatok mutatója: 57, ellentmond az előző állításomnak, a meglévő kölcsönös kapcsolatok stabilitására utal. Saját rokonszenvi irányulásunkat elkülönítik a tényleges kölcsönös kapcsolatoktól. Kapcsolataik megítélésében és választásaikban a vágyak és a realitás közel azonos módon érvényesül. Ez a tény azt a helyzetet is eredményezheti, hogy rokonszenvi irányulásuk nem elég szubjektív lesz, a funkcióra irányuló választásokat pedig nem irányítja egységes közvélemény. Ezt igazolja a csoportlégkör mutatója: 2:2,6. Mindkét oldal alulról közelíti az átlagot.

A társas elutasítottság okának meghatározása előtt hét cigány tanuló és két nem cigány tanuló elzárkózik. A magas arányuk arra enged következtetni, hogy a csoportot a nyílt, őszinte légkör nem jellemzi. A válaszadók a társas elutasítottság okát a társas tulajdonságok hiányában (zárkózott, beképzelt, önző) és a normaszegő magatartásban látják. Az okok meghatározását kerülik, de válaszol a kérdésre két cigány tanuló és egy

A/7		társas tulaj- donságok hiánya	norma- szegés	másság	ireleváns válasz	nem válaszol
Társas eluta- sítottság oka	C	4	1	0	2	7
	NC	2	3	1	1	1
	Ö	6	4	1	3	8

nem cigány tanuló. A másság kategóriájába sorolható választ egyetlen nem cigány tanuló ad, általánosságban határozza meg az eltérést.

Az egységes közvélemény kialakulását nehezíti a fiúknál, hogy akit vezető szerepre alkalmasnak tartanak, az nem vállalja ezt a szerepet. A lányoknál pedig akit

alkalmasnak tartanak a közvélemény formálására az vagy szereppel nem rendelkezik, vagy rendelkezik szereppel, de ez a rokonszenvi választásoknak csak kis hányadával párosul. A vezetővel való azonosulás így nem alakul ki a csoportban. A csoport társas légköre anarchikus, a fentebb leírtak ezt támasztják alá. Az anarchikus légkörhöz a következő tagolódási helyzet társul.

A/7.

Jelentőségi rangsor	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
tanulmányi rangsor	1.	4.	-	8. 11.	10. 15.	14.	11.	13.	12. 2.	9.	15.	13. 6.	5.	7.	9.	3.
tanulmányi átlag	5	4,2	-	3,2 2,7	2,9 3,7	2,2	2,7	2,4	2,5 4,7	3,0 2,2	1	2,4 3,5	3,7 2,2	3,3	3,0	4,6
tanulói sorszám	19	9	13	1 3	15 7	11	16	17	6 21	18 4	12	8 2	5 14	10	20	22

Elsőrendű jelentőséggel két nem cigány tanuló bír, egy a lányok között és egy a fiúk között. Másodrendű jelentőségre tett szert két cigány lány tanuló, egy nem cigány lány tanuló és két cigány fiú tanuló. A jelentőség index 31, átlagos érték. A társas mező tagolódása átlagos mértékű, a 22 tanulóból 7-en első illetve másodrendű jelentőséggel bírnak, kiemelkednek a társas mezőből. A kiemelkedést biztosító tényezők közül a tanulmányi teljesítmény nem ad egyértelmű jelentőséget a tanulóknak. Igaz ugyan, hogy a tagolódási sor elején a legjobb tanuló áll, de a további helyre ez már nem érvényes összefüggés. A harmadik legjobb átlaggal rendelkező tanuló a tagolódási sor utolsó helyére került. A tagolódási sor közepén azonos ranghelyre kerültek 2,5-es és 4,7-es tanulmányi átlaggal.

A cigány tanulók a tagolódási sor középmezőnyében helyezkednek el. A választásaik csoporton belül történtek, s mivel az arányuk a csoport felénél is

magasabb, így várható volt, hogy kedvező pozícióba kerülnek. A középövezet és a nagy pregnanciójú személyek között figyelemre méltó a különbség. A kialakult különbségek egyik oka, hogy a másodrendűen jelentősek közül egyetlen tanuló van, aki a tanárok körében is népszerűségnek örvend, míg a két elsőrendűen jelentős tanuló magas népszerűséggel (szerepküszöb feletti) rendelkezik.

A társas mező tagolódása és differenciálódása szempontjából a tanárok által képviselt norma nem közömbös, a csoport hajlik a konformizmusra. Az összesen két első és másodrendű jelentős személy közül a funkció kritériumában csak ketten érték el a szerepküszöböt, a 3-as számú cigány lány tanuló és a 19-es számú nem cigány fiú tanuló. A szűkített szerep index 3, a kizárási mutató: 0,4. Mindkét érték alacsony, amiből arra következtettek, hogy a csoport hajlik a diszkriminációra, a cigány és nem cigány tanulók elkülönülése mellett ez a társas élet nyomasztó légköréhez járul.

A szereppel rendelkező személyek modell szerepüket nem, vagy csak korlátozott mértékben tudják kifejezni. A velük való azonosulást, viselkedési mintájuk követését, mind a csoportlégkör, mind a társas pozíciójuk gyengíti. A 3-as számú tanuló a cigány lány tanulók között kínálhat viselkedési mintát, a 19-es fiú pedig magányos pozíciójától adódóan külső mintát kínálhat a fiúknak.

Jövőkép

A cigány tanulók közeli jövőképét a határozott elképzelés kevésbé jellemzi, mint a nem cigány tanulókét. A nem cigány tanulók mindannyian tanulni szeretnének. A cigány tanulók közül nyolcan szeretnének tanulni, egy dolgozni fog, viszont öten vannak, akiknek nincs elképzelésük illetve nem tudják, hogy mit fognak csinálni az általános iskola befejezése után. Ők azok, akiknek távlati életükkel kapcsolatosan

sincs elképzelésük legalábbis nem adnak számot róla. Távlati elképzeléseikben azonos arányban szerepelnek az anyagi helyzetre vonatkozó vágyak és az erkölcsi minőségek. Gazdagon, boldogságban, tisztességesen szeretnék élni. Jövőképükbe ezen kívül a munka és a család fér még bele. A nem cigány tanulók majdani életének legfontosabb jellemzője az erkölcsi minőségek, majd a családi állapot, az anyagi helyzet és a munka követi a rangsort, a válaszok gyakorisága alapján.

A/7. minta	erkölcsi minőség	munka	családi állapot	Anyagi Helyzet	nem válaszol
C	6	3	3	6	5
NC	5	2	4	3	0
Ö	11	5	7	9	5

Az osztály tanulóinak vágyai olyan értékek mentén szerveződnek, olyan modellt kívánnak követni, ami a társadalom érték- és normarendszerével konform. Annak ellenére, hogy a cigány tanulók közül többen nem rendelkeznek határozott jövőképpel, a helyzetüket, lehetőségeiket kedvezőbbnek ítélik, mint a szüleiké volt, elsősorban a tanulási lehetőségekre hivatkozva. Egy tanuló van, aki kedvezőtlenebbnek ítéli a helyzetét, egy pedig nem válaszol. A nem cigány tanulók mindannyian kedvezőbbnek ítélik lehetőségeiket.

A cigány és nem cigány tanulók jövőképe hasonló értékek alapján mintázódik, az erkölcsi értékeken kívül a jó anyagi helyzet az, ami köré szerveződik életmodelljük. Eltérések mutatkoznak viszont abban, hogy míg a nem cigány tanulók mindannyian határozott jövőképpel rendelkeznek, addig a cigány tanulók egyharmada semmilyen jövőképről nem ad számot.

A szülők nevelési gyakorlatával szemben a többség elfogadó. A nem cigány tanulók valamennyien azon a véleményen vannak, hogy a szüleik jól nevelik. A cigány tanulók közül hárman nem válaszolnak, egy pedig nem tudja megítélni.

A szülők nevelési gyakorlatát mintakövetésre alkalmasnak találják. Egy-egy tanuló van, aki határozottan elutasító, hárman szükségesnek tartják, hogy bizonyos kiegészítéseket tegyenek, ketten-ketten pedig nem válaszolnak. A szülői mintát elfogadó, azt majdan követni kívánó vélekedés tapasztalható. A velük szemben támasztott szülői követelményeket a többség reálisnak ítéli. Egyetlen nem cigány tanuló van, aki nyíltan más véleményen van, ő túl alacsonynak tekinti a vele szemben támasztott szülői követelményeket. Egy tanuló nem tudja megítélni, négyen pedig elzárkóznak a mérlegelés és a minősítés elől.

Ezzel szemben, az osztályfőnök úgy ítéli meg, hogy csak három cigány szülőre jellemző, hogy gyermekével szemben reális elvárásokat fogalmaz meg. A legjellemzőbbnek azt tartja, hogy nem fogalmaznak meg elvárásokat. Ezen kívül két tanulónál úgy ítéli meg, hogy túl magas elvárásokat, kettőnél pedig túl alacsony elvárásokat fogalmaznak meg.

A nem cigány tanulók szüleinek megítélése, a szülői követelmények realitását tekintve, teljesen egybeesik a tanulói vélekedéssel. Annak megítélése, hogy gyermekükkel foglalkoznak-e kellő mértékben, a következőképp alakult. A nem cigány tanulók nagy részénél úgy ítéli meg a pedagógus, hogy rendszeresen foglalkoznak vele a szülei. Két tanulónál értékeli úgy, hogy foglalkoznak vele, de rendszertelenül. A cigány szülőkre nézve elég lesújtó kép alakult ki a pedagógusban. Csak három tanulónál ítéli úgy meg, hogy rendszeresen foglalkoznak vele a szülei, kettővel rendszertelenül foglalkoznak és kilenc tanulóval többnyire nem foglalkoznak a szülei. Ehhez járul még az, hogy az osztályfőnök úgy ítéli meg, hogy gyermekük

iskolai életével kapcsolatban sem tájékozottak. Nyolcan egyáltalán nem, öten részben tájékozottak és csak egy cigány szülőt minősít tájékozottnak. A nem cigány szülők vagy teljesen vagy részben tájékozottak gyermekük iskolai életével kapcsolatban. Ezek után nézzük meg, hogy a szülő-gyermek és a gyermek-szülő kapcsolatban milyen ítéleteket találunk.

A kapcsolatot a cigány tanulók esetében közel azonos arányban minősíti meghitt jó viszonynak, és érdektelen, közönyösnek. Laza, de jó kapcsolatnak egyetlen szülő-gyermek viszony minősül, gyermek-szülő kötődések jellemzésében pedig három esetben találkozunk ezzel a minősítéssel. A nem cigány tanulók és szüleinek kapcsolatát döntően meghitt, jó viszonynak jellemezte az osztályfőnök. Egy tanuló kapcsolatát jellemezte érdektelen közönyösséggel.

Az eredmények azt támasztják alá, hogy a cigány tanulók otthon gondoskodó, törődő légkörben, meghitt jó viszonyban, teljesíthető elvárásokkal élnek. A személyiség fejlődéshez, az stabil és pozitív énkép kialakulásához az otthoni feltételek adottak. Ezzel szemben a cigány tanulók nemtörődömséget, érdektelenséget, az elvárások hiányát tapasztalják. A képet, amely a sztereotípiá felé hajlik megszépíti, hogy közöttük is vannak, akik meghittségben, rendszeres törődés és reális elvárások mellett élnek családjukban.

Énképük

Önmeghatározásuk alapján a cigány tanulók vidám, jószívű, kedves, megértő, titoktartó és barátságosnak látják magukat. Átlagosan 11,5 tulajdonsággal írták le valós énjüket. Egy kategóriára átlag 5,5 választás jutott. Valós énjükben azok a sajátosságok kapnak hangsúlyt, ami alapján feltételezhető lenne, hogy az eredményes

társas érintkezéshez szükséges tulajdonságok birtokában vannak. A kedvező társas légkör mégsem alakult ki körülöttük. Természetesen az egyéni sajátosságokon kívül ehhez más, társas feltételek is szükségesek. Az is elképzelhető, hogy a társas normáknak való megfelelés, az elismerés utáni vágy olyan erős, hogy az önbesorolás elszakad a valóságtól, énképük-ben felerősödik a társaknak megfelelő, azok elismerését kivívó karaktervonás. Önbesorolásuk realitását erősíti, hogy negatív tulajdonságokkal is merik meghatározni magukat, ha nem is olyan gyakorisággal, mint a fentebb említett tulajdonságok esetében. Hárman jellemzőnek tartják magukra a hanyagságot, gyávaságot és a népszerűtlenséget. Énképükben jelen van még a gorombaság, ügyetlenség és az indulatosság, mint negatív vonás.

A nem cigány tanulók hasonló tulajdonságokat választanak a leggyakrabban énképük megrajzolásához, mint a cigány tanulók. Ők is segítőkésznek, jószívűnek, barátságosnak, türelmesnek és titoktartónak látják magukat. Hasonló gyakorisággal határozzák meg magukat negatív tulajdonságokkal is, mint a cigány társaik. Közülük egyetlen tanuló van, aki ellentmondással teli módon határozza meg önmagát, a szociogramon 20-as számmal jelölt tanuló. Egyszerre önző és jószívű, türelmes és goromba. Énefogadásának problémáját mutatja az is, hogy a vágyott én-je felerősödik, 14 tulajdonsággal szeretné személyiségét kiegészíteni, míg társai átlag 2,7 tulajdonságot használnak vágyott én-jük megrajzolásához. A választások gyakorisága alapján valós én-jüket kiegészítve, a vágyott én-ben a szorgalom és a kötelességtudás iránti vágy erősödik fel a nem cigány tanulóknál. A cigány tanulóknál pedig ez kiegészül az okossággal és a népszerűséggel, mint vágyott énjellemzőkkel. Énképük szilárdságára enged következtetni, hogy valós én-jük megrajzolásában átlagosan több, mint kétszer annyi tulajdonságot használtak, mint a vágyott én-jükhöz. Ugyanakkor az önjellemzési feladatra, amikor is nem besorolás alapján kellett volna meghatározni

énjük sajátosságait, hanem önmaguk alkotta kategóriákkal, arra már a cigány tanulók fele nem vállalkozott. Azoknál a tanulóknál, akik jellemezték magukat, jellemző a társas tulajdonságok hangsúlya. Portréikban a kedvességet, barátságosságot, illemtudó viselkedést hangsúlyozzák. A másik jellemző vonás a negatív önmeghatározás, mint pl.: “nem tanulok jól”. Ez mutathatja az én bizonytalanságát is és utalhat a negatív vonások szépítésére is. Ez utóbbi esetben az, hogy nem tanul jól, nem ugyanazt jelenti, mint a rosszul tanulók. A tények szintjén jelentheti ugyanazt, de a megítélés más-más módját tükrözi. (Az egyik tanuló tanulmányai során bukott, a másik átlaga 2,4.)

Önjellemz és A/7	Társas kategóriák	Tanulmányi teljesítmény	Külső jegyek	Kedvelt tevékenység	Negatív meghatározás	Tanulmányi teljesítmény
C	6	0	1	1	3	7
NC	4	2	3	2	2	0
Összes	10	2	4	3	5	7

A tanulmányi teljesítmény és a tanuláshoz való viszony két nem cigány tanulónál pozitív énmeghatározó tényező. A külső jegyek hangsúlyozása az énmeghatározásban, a nem cigány tanulóknál erősebben érvényesül, mint a cigány tanulóknál.

Önértékelés, mások megítélése

Szükséges megjegyezni, hogy egy cigány tanuló az állításokkal való egyetértésének mértékét nem határozta meg, így csak 13 tanuló válaszait értékeltem.

A cigány és nem cigány tanulók ítéletei között szembetűnő különbségek mutatkoznak annak megítélésében, hogy borzasztó dolog-e, ha az emberről rossz véleményt mondanak. Míg a cigány tanulók vélekedése a teljes egyetértés felé tendál, csak ketten vélekednek úgy, hogy nem olyan borzasztó, 10-en pedig teljesen egyetértenek abban, hogy az borzasztó dolog, addig a nem cigány tanulók véleménye megoszlik, a két szélsőséges értékelési pont köré csoportosul a véleményük úgy, hogy a gyakorisági értéktől mégis az egyet nem értés olvasható ki. Amellett, hogy a cigány tanulók borzasztó dolognak tartják, ha valakiről az emberek rossz véleményt alkotnak, nem fogadják el azt az állítást sem, hogy senki sem tökéletes, ezért elkerülhetetlen, hogy az embert kudarcok éri. A nem cigány tanulók körében ezzel az állítással a legnagyobb az egyetértés mértéke. A többi állításokkal kapcsolatban ilyen erős közvélemény nem alakult ki.

Eltérés mutatkozik még a második állítás megítélésében is. A cigány tanulók nagyobb része nem ért egyet az állítással, de magas a neutrális érték is.

A cigány tanulók vélekedése az egyet nem értés mentén sűrűsödik. A nem cigány tanulók vélekedése megoszlik a lehetséges értékek között, egyik pont köré sem sűrűsödik, nem alakult ki közvélemény. Ennek ellentmond, hogy azzal az állítással viszont, hogy manapság ritka az önfeláldozó, másokért lemondásra is képes ember, mind a cigány tanulók, mind a nem cigány tanulók inkább egyetértenek, mint sem. A

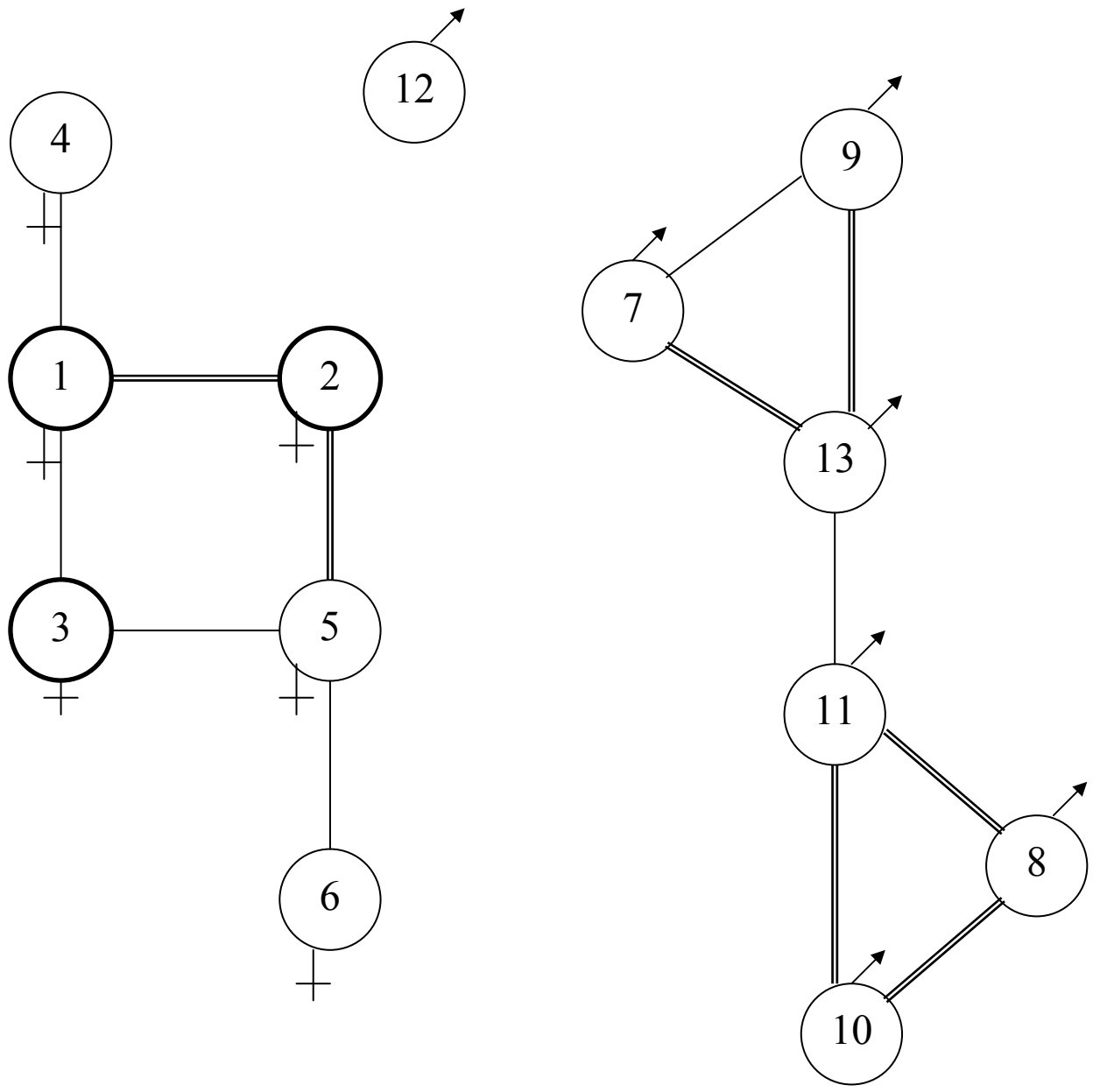
tanuló (1, 2, 3) a zárt alakzatban helyezkedik el. A legintenzívebb kapcsolat az 1-es, 2-es, 5-ös számú tanulók között alakult ki.

A fiúk két háromszöget alkotnak, melyek láncszerűen kapcsolódnak egymáshoz. Egy fiú tanuló (12-es) magányosan a peremre szorul.

Igazi központi alakzatról nem beszélhetünk, illetve a nemi elhatárolódás mentén kétközpontú, tömbszerkezetű hálózatnak minősíthetjük. Pregnenciájuk révén a 11-es és a 13-as tanulók központi pozíciót tölthetnének be, de miután két különböző zárt alakzatnak a tagjai, így a centrum szerepét nem töltik be. Zárt alakzatban helyezkedik a tanulók 76 %-a, párkapcsolatok nincsenek, a közösség tagjai nem igénylik az intimitást. Az együvé tartozás érzésének magas hőfokát mutatja a kölcsönösségi index magas értéke, az index 92. Ezt erősíti meg a kohéziós index: 19 átlag feletti értéke is. A lehetséges kölcsönös kapcsolatok 19 %-on realizálódott úgy, hogy egy személyre átlagosan 1 kölcsönös kapcsolat jut. Ezt fejezi ki a sűrűségi mutató 1,1-es értéke. A kapcsolatok stabilitására utal a viszonzott kapcsolatok mutatója, 66-tal szintén átlag feletti érték. A kapcsolatok megítélésében reálisak, társas percepciójuk tapasztalataik alapján alakult ki. A csoportlégkör mutatója arról tanúskodik – 3:3,9 -, hogy a rokonszenvi választásokat is a közvélemény szabályozza, vágyaik kevésbé jutnak válaszaikban kifejeződésre. A funkcióra való alkalmasságot átlagos mértékben határozza meg a közvélemény.

A társas mező tagolódása kiegyensúlyozott. Egyetlen tanuló (13-as számú) tesz szert elsőrendű jelentőségre, másodrendű jelentőséggel bír három tanuló (11, 7., 4). Közülük kettő közvetlenül egy, illetve két ponttal marad el a 36-os értékű jelentőség küszöbétől. A lehetőség adva van, hogy bármikor elsőrendű jelentőségre tegyenek szert. A harmadik tanuló (4-es számú) két ponttal ugyan elmarad a másodrendű

Szociogram K/8.

jelentőség küszöbétől (II. rendű jelentőség küszöb: 27), de a lányok csoportjában kiemelkedik, társas jelentőségre tesz szert, ezért soroltam a másodrendű jelentőségűek közé.

K.8. Tagozódási Sor	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
A tanulók sorszám	13.	11.	7.	4.	1.	2.	5.	8.	3.	10.	9.	12.	6.
Tanulmányi eredmény	3,7	3,7	3,7	2,9	3,5	2,6	2,7	2,4	2,7	2,5	3,0	2,7	2,7
Tanulmányi rang	1.	1.	1-	4.	2.	6.	5.	8.	5.	7.	3.	5.	5.

A három cigány tanuló a tagolódási sorban a középmezőnyben helyezkedik el. Ezt a szociometriai pozíciójuk csak erősíteni tudja. Mind a tagolódási sor, mind a tanulmányi rangsor fokozatosan épül fel, kiugróan nagy eltérések nincsenek. A tanulmányi teljesítmény és a jelentőségi rangsor között egyértelmű összefüggés csak az első három jelentőségi helyet elfoglalt tanuló és tanulmányi teljesítményük esetében van. A tanulmányi teljesítményük alapján második és harmadik helyet elfoglaló tanulók viszont a jelentőségi rangsorban az ötödik, illetve a 11. helyre kerülnek. A tanulmányi teljesítményen kívül a társas mezőből való kiemelkedést jelentős mértékben befolyásolta a népszerűség és a közösségi feladatra való alkalmasság. Azok az elvárások viszont ami a cigány tanulók közösségi feladatok betöltésére való alkalmasságukat érinti, nem sűrűsödtek szereppé.

A funkció kritériumában három tanuló éri el a szerepküszöböt, mindannyian jelentőséggel is rendelkeznek. (13, 11, 7) Ezek alapján feltételezem, hogy a csoportot a hozzáértők irányítják. A döntést és az irányítást könnyíti, hogy alkalmasságukhoz magas szimpátia is társul. Megfigyelhető továbbá, hogy nemcsak társaik, hanem a

tanáraik körében is népszerűek. Az értékek egybeesése, akár konformizmusra is utalhat. Ezt erősíti meg a csoportlégkör mutatója is.

Az eredményes társas viselkedés mintájának közvetítését és a közvetítő személyekkel való azonosulást a csoport légköre és szerkezete lehetségessé teszi mind a cigány, mind a nem cigány tanulók számára. Ezt megfogalmazva nézzük meg, hogy miben látják a tanulók a társas elutasítottság okát.

K/8		társas tulajdonságok hiánya	normaszegés	mátság	nem válaszol
Társas elutasítottság oka	C	3	0	0	0
	NC	8	0	2	0
	Ö.	11	0	2	0

A társas elutasítottság okát a társas érintkezés sikerét biztosító tulajdonságok hiányával magyarázzák. Okként említik a visszahúzó, felvágó, alamuszi magatartást. A mátság kategóriájában az ápolatlanságot említik és a rendezetlen családi körülményeket.

Többen említik, hogy nekik nincs ilyen tapasztalatuk és az osztályban ez nem szokott előfordulni. Csak egy tanuló ilyen, valóban egy magányos van. Véleményük szerint, neki “elviselhetetlen” a magatartása.

Ítéleteik egységes normarendszeren nyugszanak önmagukat és társaikat szilárd és egységes normák alapján ítélik meg. A csoport által kedvezőnek ítélt tulajdonsággal rendelkezőket preferálják, az ettől eltérő viselkedést pedig elutasítják.

Ezek után nézzük meg, hogy milyen szülői mintával rendelkeznek a tanulók, és hogyan alakul a mintakövetési hajlandósága.

A cigány és nem cigány tanulók egyöntetű véleménye az, hogy a szülei jól nevelik őket. Többen hangsúlyozzák, hogy nagyon jól nevelik őket, csak a javukat akarják, tisztességre, becsületre akarják őket nevelni. Elégedettségüket mutatja, hogy a szülői mintát mindannyian követendő példának tekintik. Gyermeüket ugyanúgy nevelnék majd, mert a szülei is csak „a javukat akarják”.

A velük szemben támasztott szülői követelményeket egy nem cigány tanuló kivételével mindannyian reálisnak tartják. Az az egy tanuló a szülői szigorot hiányolja. Ezzel szemben a pedagógus csak egy cigány tanulónál minősíti a szülői követelményeket reálisnak, két tanulónál úgy ítéli meg, hogy nem fogalmazzak meg elvárásokat. A nem cigány tanulók között hetet minősít úgy, hogy az vele kapcsolatos szülői elvárások reálisak, három tanulóval szemben nem fogalmazzak meg elvárásokat.

A gyermekük iskolai életével kapcsolatosan tájékozottak a szülők, igaz, hogy a cigány tanulók szülei csak részben tájékozottak, egy pedig nem tájékozott. A nem cigány tanulók szülei közül szintén csak egyet ítél meg úgy a pedagógus, hogy nem tájékozottak a gyermek iskolai életéről. A nem cigány szülőkre jellemző, hogy rendszeresen, vagy alkalmasszerűen foglalkoznak gyermekükkel. Két szülőről vélekedik úgy, hogy többnyire nem foglalkoznak a gyermekükkel, ketten, ha nem is mindig rendszeresen, de foglalkoznak a gyermekükkel, egyről pedig úgy vélekedik, hogy többnyire nem foglalkozik a gyermekével. A szülő gyermekhez fűződő viszonyát négy szülőnél érdektelen közönyösséggel jellemezte az osztályfőnök. Ellenséges viszonyt nem tapasztalt, laza, de jó kapcsolatot két nem cigány tanulónál és egy cigány tanulónál tart jellemzőnek. Meghitt, jó viszonyt minősíti a kapcsolatot öt nem cigány tanulónál és egy cigány tanulónál. A tanulók szüleihez fűződő viszonyát mind a cigány, mind a nem cigány tanulóknál meghitt jó viszonytal

és laza, de jó kapcsolattal írja le. Sem ellenséges, sem érdektelen közönyösség nem jellemzi a kapcsolatot. A szülői minta pozitív értékelése és a mintakövetési hajlandóság az osztályfőnök minősítésével megerősítést nyer.

Jövőkép

Jövőképünket meghatározó értékorientációk közül, fontos szerepet kapnak az erkölcsi kategóriák. A cigány tanulók mindegyike jelzi, hogy tisztességesen, becsületesen, boldogságban szeretnének élni. A nem cigány tanulók közül hatan tervezik úgy az életüket, hogy boldogságban, tisztességben szeretnének élni, a jó anyagi helyzet ugyan ilyen hangsúlyt kap. A munka és a család az előző kettőt feltételként nyert értelmet jövőképükben.

Tisztességesen, becsületesen, jó anyagi helyzetben, a jó anyagi helyzet megteremtését biztosító munkával és családdal képzelik el a jövőjüket. Jövőképük tradicionálisan mintázott, elképzelésükben nincs különbség a cigány és nem cigány tanulók között. Nincs különbség a közeli jövőképükre vonatkozó elképzelésükben sem. Az általános iskola befejezése után tanulni szeretnének. Tanulni szeretnének, hogy utána tisztességes munkájuk legyen. Hárman nem tudják még, hogy mit csinálnak az iskola befejezése után. Mindannyiuk felvételi kérelmét elutasították, ezért ilyen tanácstalanok. A többi határozott jövőképpel rendelkezik. Ehhez a határozott jövőképhez társul, hogy egy nem cigány tanuló kivételével jövőjüket kedvezőbbnek ítélik, mint a szüleiké volt annak idején. Az indoklásban a többi csoporthoz hasonlóan a kedvezőbb tanulási lehetőségekre hivatkoznak. Bizakodva, határozott jövőképpel néznek jövőjük elé. Jövőképük konzervatív értékorientáció mentén szerveződik, mintázottsága nem túl változatos.

Énképük sajátosságai

Önbesorolás alapján történő énmeghatározásukban a társas érintkezés sikeréhez s az erkölcsös magatartáshoz szükséges tulajdonságok hangsúlyozódnak ki. A cigány tanulók a valós énjüket átlag 11 tulajdonsággal rajzolták meg. Mindannyian barátságosnak, bátornak, megbízhatónak, megértőnek és vidámnak látják magukat. A nem cigány tanulók átlagosan 7,8 tulajdonsággal rajzolták meg énjüket. Segítőkésznek, titoktartónak és megbízhatónak látják magukat. Énképük megrajzolásában a barátságosság, a jóindulatúság és a szófogadás kap fontos szerepet. Míg a cigány tanulók 16 kategóriát használnak összesen az én-jük meghatározásához, addig a nem cigány tanulók 23 kategóriát. Ebből következően a cigány tanulók valós énjükre vonatkozó elképzelésüket határozottabbnak ítélem. Ezt támasztja alá az is, hogy a valós énjüket kiegészítendő vágyott én is koncentráltabb, egy tulajdonság körül szerveződik. Ez a tulajdonság az okosság. A többi öt tulajdonság csak egy-egy tanuló énmeghatározásában kap jelentőséget. A nem cigány tanulók vágyott énje szintén az okosság köré szerveződik. Kiemelkedő még a türelmesség és a szorgalom.

Mind a cigány, mind a nem cigány tanulók határozott, stabil, pozitív énképpel rendelkeznek. A cigány tanulók önmeghatározásának realitását szociometriai pozíciójuk is megerősíti. A társas hatékonysághoz szükséges feltételekkel rendelkeznek, a csoport normájának megfelelően képesek viselkedni. A társaik választásai alapján rokonszenvesek és bizalomra érdemesek. A tanulók körében átlagosan népszerűek, a tanárok körében viszont egyáltalán nem népszerűek. Így társas hatékonyságukat nem tudják kifejteni. Az okosság megszerzése, valószínű hozzásegítené őket a népszerűséghez, a kedvezőbb társas hatékonysághoz.

Önjellemzésük hasonlóképpen, mint az önbesorolásuk, a társas érintkezés tulajdonságai köré szerveződik. A cigány tanulók mindannyian vidám, kedves,

érdeklődő, titoktartó és barátságosnak minősítik magukat. Közülük egy tanuló tartja fontosnak az énjellemzésében a külső vonások megemlítését, egy pedig igényesnek, céltudatosnak írja le magát azon kívül, hogy barátságos, kedves.

K/8 Önjellemzés	Társas ha- tékonyaság	Tanulmányi teljesítmény	Külső Jegy	Kedvelt tevékeny- ség	Negatív önmegha- tározás	Nem Jellemzi magát
C	3	0	1	0	0	0
NC	6	1	6	2	3	0
Ö.	9	1	7	2	3	0

A nem cigány tanulók önjellemzése változatosabb. Bár énjellemzéseikben náluk is döntő szerep jut a társas érintkezéshez kapcsolódó vonások megrajzolásának, e mellett tanulmányi teljesítményükkel, külső jegyeikkel és kedvelt tevékenységükkel vélik magukat azonosíthatónak. Három tanuló negatív énjellemzést ad, közülük az egyik a magányos tanuló. Ők magukat nem látják szorgalmasnak, okosnak és nyugodtnak. A negatív énképet a másik kettő társas helyzete nem indokolja, viszont tanulmányi átlaguk igen.

Önértékelés, mások megítélése

Az állításokkal kapcsolatos ítéletek nem minden esetben sűrűsödtek véleménnyé. Azzal az állítással kapcsolatban, hogy kit tekintenek értékes embernek, mind a cigány, mind a nem cigány tanulók vélekedése megoszlik. A cigány tanulók ahányan vannak, annyiféleképpen vélekednek, de hasonló a vélekedések eloszlása a nem cigány tanulóknál is. Így azzal kapcsolatban, hogy kit tekintenek értékes embernek, illetve, hogy a sikeresség, a figyelem középpontjába kerülése jelenti-e azt,

hogy valaki értékes, nem alakult ki közvélemény. A nem cigány tanulóknál az első állítással szemben is szórt nézetek figyelhetők meg. Az ítéletek a skála két végpontján helyezkednek el, tehát abszolút különbözőképpen ítélik meg azt, hogy borzasztó dolog-e, ha az emberről rossz véleményt alkotnak. A cigány tanulók közül ketten teljesen egyetértenek az állítással, egy pedig semleges.

Azonosan vélekednek a negyedik állítással szemben, egyetértenek abban, hogy manapság ritka az önfeláldozó ember. Ennek ellentmondani látszik az, hogy a nem cigány tanulók ítéletei azzal az állítással szemben viszont, "hogyan emberek csak magukkal törődnek", a teljes egyet nem értés pontján sűrűsödnek.

Az önértékelésre, önbecsülésre vonatkozó utolsó három állítás a cigány tanulókat egységes állásfoglalásra készítette. Egységes közvélemény alakult ki az állítások elfogadása mellett. Az első és az ötödik állítás között megengedő viszonyt feltételezve, az ellentmondás kizárható. A nem cigány tanulók az ötödik állítás (lásd mellékletek)-sal szemben nem annyira egységesen vélekednek, illetve a semleges vélekedők rontják a közvélemény kialakulásának esélyét. Az utolsó két állítással szemben viszont, ők is egységes véleményt fogalmazznak meg, az egyetértést reprezentálva. Az önértékelés belső szilárdságával kapcsolatban az osztályra jellemző közvélemény alakult ki, míg mások megítéléséhez kapcsolódó állításoknál ez nem egyértelmű, sem a cigány- - sem cigány tanulók viszonylatában, sem az osztály egészét tekintve.

3.4. K/7-es alminta

Csoportléggör és szerkezeti sajátosságok

A társas mező szerkezete és léggöre

A csoportot 15 tanuló alkotja, ebből cigány tanuló két fiú.

A fiúk és a lányok elkülönülése a társas mezőben teljes. A tizenöt tanulóból tizennégy zárt alakzatban helyezkedik el, egyetlen fiú tanuló kerül magányosan a peremre. A központ funkcióját tölthetné be a lányok alkotta négyszög, viszont a társas mező többi tagjához nem kapcsolódik, így befolyást nem tudja kifejteni. A központi alakzathoz képest a fiúk peremre szorulnak. A társas mező egymástól független alakzatokra szakadt. Párkapcsolatokat egyáltalán nem találunk, feltételezhető, hogy intimitás igényük alacsony.

A szerkezeti mutatók arról tanúskodnak, hogy az együvé tartozás élménye magas, a csoporttudat határozott, biztos hálózattal rendelkező stabil közösségként jellemezhetjük az osztályt. Ez azt is jelenti, hogy az alakzatok szilárdan különülnek el egymástól. A kölcsönösségi index 33, a sűrűségi mutató 1,2, a kohéziós index 35, a viszonzott kapcsolatok mutatója 68.

A kapcsolatok átlag feletti stabilitásáról tanúskodik a viszonzott kapcsolatok mutatójának magas értéke is. A kapcsolatok megítélésében az önszabályozás magas fokán állnak a tanulók. Választásaikat a vágyak olyannyira nem jellemzik, hogy konformizmust feltételezhetünk. Ezt a feltételezést erősíti a csoportlégkör mutatója, amely a következő: 2,6:6,4. A rokonszenvi választásokban a szubjektivitás átlagos mértékben érvényesül, a funkcióra való alkalmasság megítélésében viszont nagyon erős közvélemény alakult ki. A normák és elvárások egyöntetűsége - ami a közvéleményben jut kifejezésre - mellett a társas mező a következőképpen tagolódik és differenciálódik.

A társas mezőből pregnanciája révén négy tanuló emelkedik ki, három lány és egy fiú. Ketten elsőrendű jelentőségre tesznek szert, (5,6-os számú tanulók) ketten

pedig másodrendűre (11-es számú tanulók). A társas mező tagolódása kiegyensúlyozott, az első és másodrendű jelentős tanulók a jelentőségküszöb körül helyezkednek el.

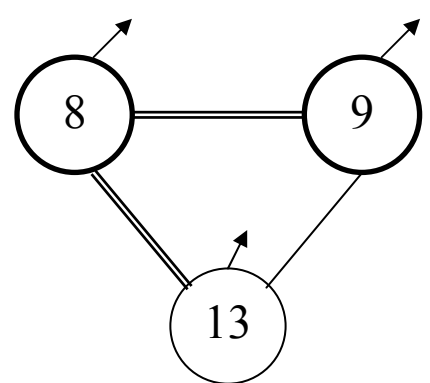
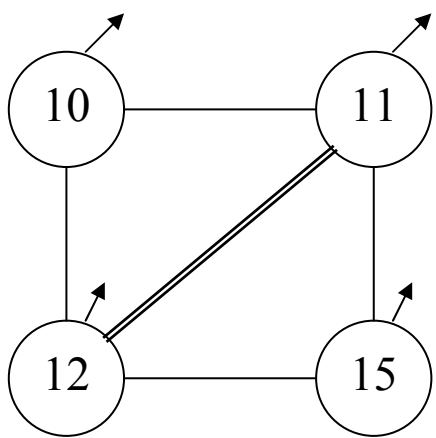
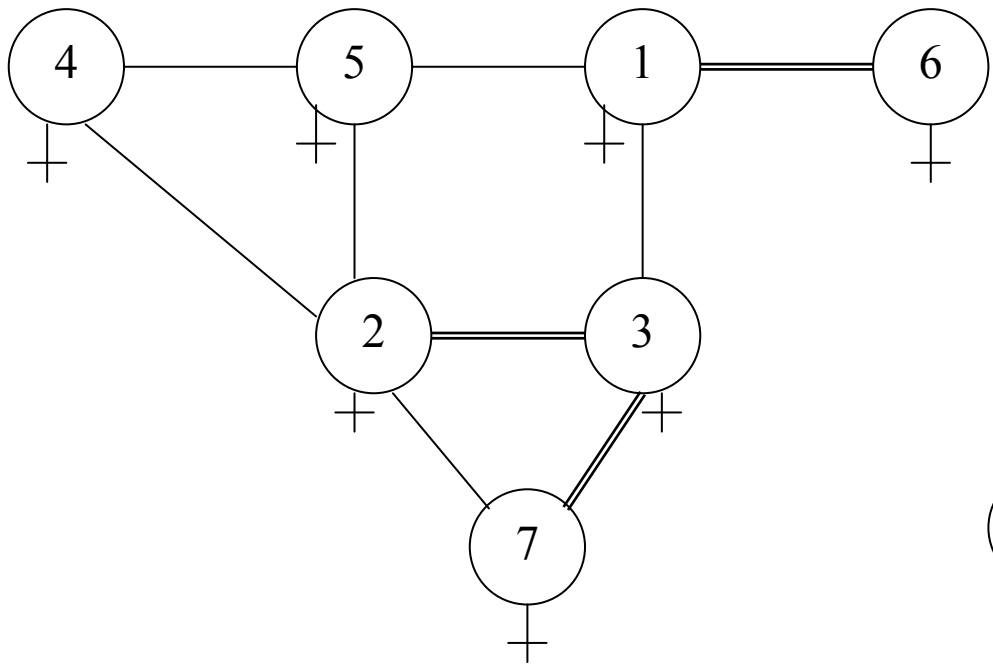
A társas mező tagolódása és a tanulmányi teljesítmények közötti összefüggés a pregnanciával rendelkező tanulók esetében egyértelműen megfigyelhető.

K/7.

Jelentőségi rangsor	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
tanulmányi rangsor	2.	1.	2.	2.	3.	7.	9.	5	4	6	11 10	10	7	8
tanulmányi átlag	4,35	4,78	4,35	4,35	4	3,21	2,5	3,57	3,8	3,3	2,07 2,38	2,38	3,21	2,78
a tanulók azonosító száma	5	4	11	1	12	7	3	10	2	15	13 8	9	6	14

Tanulmányi sikerük mind a tanulók, mind a tanárok körében népszerűvé teszi őket, a népszerűség pedig nagymértékben segíti a társas mezőből való kiemelkedésüket. A jelentőséggel nem rendelkező tanulóknál az összefüggés nem

Szociogram K/7.

ilyen egyértelmű, bár tendenciáját tekintve náluk is igaz. A jelentős személyek közül hárman úgy befolyásolják a csoport döntéseket, hogy a személyükhöz kapcsolódó elvárások szereppé sűrűsödnek. Egy olyan tanuló van, aki kiemelkedik a társas mezőből, de nem kapcsolódik személyéhez, szerepelvárás- (1-es számú tanuló). Egy tanuló (12-es) személyéhez pedig úgy kapcsolódik szerepelvárás, hogy társas jelentőségre nem tesz szert. Igaz ugyan, hogy a tagolódási sorban rögtön a másodrendű jelentős tanulókat követi, így feltételezhető, hogy a csoportdöntéseket jelentőség nélkül is képes befolyásolni.

Az osztály két cigány tanulója közül (8-as, 9-es számú) egyik sem rendelkezik sem jelentőséggel, sem társas szereppel. A szerepküszöböt nem csak a funkció kritériumában, hanem még a rokonszenvi választások kritériumában sem érték el. A tagolódási sorban tőlük kedvezőtlenebb helyzetben csak két tanuló van.

Sem közvetlen, sem közvetett kapcsolatuk nincs a jelentőséggel és szereppel rendelkező tanulókkal. Így a velük történő azonosulás, viselkedési mintájuk követése akadályoztatott. Magatartási mintáik valószínű, az osztályon kívül keresendők, ezt erősíti társas elszigetelődésük, népszerűtlenségük is.

A társas elutasítottság okát a nem cigány tanulók többsége a normaszegő viselkedésben látja. Majd az okok között említést érdemel a másság hangsúlyozása, “furcsán beszél”, nem úgy néz ki, mint a többiek”..., a társas érintkezéshez szükséges tulajdonságok hiánya. Két tanuló választát irrelevánsnak kategorizáltam, de tulajdonképpen válaszaikból az derül ki, hogy a társas elutasítottság nem az egyénen,

K/7		társas tulaj- donságok hiánya	normasze- gő maga- tartás	másság	ireleván s válasz	nem válaszol	Nem tudja
Társas elutasí- tottság oka	C	0	0	0	2	0	0
	NC	2	6	3	2	0	0
	Ö	2	6	3	4	0	0

hanem a csoporton múlik. A két cigány tanuló a társas elutasítottság érzését írja le, de az okokra nem utalnak, illetve úgy gondolom, hogy nyíltan nem merik megfogalmazni.

A magatartásuk osztályon kívüli mintái közül először nézzük a szülői mintákat, és a tanulók mintakövetési hajlandóságát.

Minden tanuló jónak tartja azt, ahogyan a szülei őt nevelik. Tisztességesen, becsületesen nevelik őket, fontosnak tartják, hogy tanuljanak. Az egyöntetű vélekedés konformizmusra hajló ítéletalkotást feltételez.

A gyermekneveléshez kapcsolódó szülői mintakövetést a nem cigány tanulóknál teljes egészében, a két cigány tanuló közül az egyiknél csak részlegesen figyelhetjük meg. Ő ugyanúgy nevelné a gyermekeit, csak több mindent megadna nekik. A szülők velük kapcsolatos elvárásait a többség reálisnak tartja.

A nem cigány tanulók közül hárman túlzottnak tartják a szülői követelményeket. A cigány tanulók közül az, aki szülői mintát csak részben fogadja el, nem válaszol a kérdésre, a másik reálisnak tartja.

Az osztályfőnök a gyermekkel kapcsolatos szülői elvárásokat szélsőségesebben ítéli meg. Mindkét cigány tanuló szüleiről úgy vélekedik, hogy nem

fogalmaznak meg elvárásokat. A nem cigány tanulókra vonatkozó szülői elvárásokat nyolc tanulónál minősít reálisnak, háromnál túl magasnak, egynél pedig túl alacsonynak ítéli. A cigány szülők gyermekük iskolai életéről nem tájékozottak, és a gyermekükkel többnyire nem foglalkoznak. A nem cigány szülők egy kivételével, vagy teljesen vagy részben tájékozottak. Említésre érdemesnek tartom, hogy ez az egy nem cigány szülő a 13-as számú tanuló szüleje. Egyedül ő van kapcsolatban a két cigány tanulóval. A nem cigány szülőkre leginkább az jellemző, hogy foglalkoznak a gyermekükkel. Hét tanulóval rendszeresen, öttel pedig rendszertelenül illetve alkalom szerűen foglalkoznak a szülei. Egyetlen tanuló van - ugyanaz, aki az előző kérdésnél is - akivel az osztályfőnök véleménye szerint nem foglalkoznak a szülei.

A szülő-gyermek és gyermek szülő kapcsolatot a cigány tanulóknál és a hozzájuk kapcsolódó nem cigány tanulónál érdektelen közönyös viszonyként ítéli meg. A nem cigány tanulóknál meghitt, jó viszonyal, illetve laza, de jó kapcsolattal jellemzi a szülő-gyermek, és a gyermek-szülő kapcsolatot. Az osztályfőnök vélekedése a cigány tanulók szüleikről kialakult vélekedésével nem esik egybe. A szülő iránti tisztelet ugyanúgy eredményezheti ezt, mint a pedagógus sztereotip beállítódása.

Jövőkép

A két cigány tanuló jövőképét azok a vágyak határozzák meg, amelyek a jó anyagi helyzetre irányulnak. Más elképzelésről, jövőjüket meghatározó tényezőről nem is adnak számot. Jó körülmények között, nagy házban szeretnének élni. A jó anyagi helyzet, a gazdagság vágya a nem cigány tanulók jövőképében is szerepet kap. E mellett jövő meghatározó tényezőnek tekintik családi állapotukat, munkájukat és

életük erkölcsi minőségét. Boldogan, tisztességesen, jó anyagi körülmények között szeretnének élni. A boldogságot a családjuk, a jó anyagi körülményeket munkájukkal szeretnék biztosítani. Jövőképük a konzervatív, tradicionális értékek sablonja alapján mintázódik. A közeli jövőjükre vonatkozóan a nem cigány tanulók határozottabb elképzeléssel rendelkeznek, mint nem cigány társaik. Egy tanuló akar dolgozni, a többi tanulni szeretne, a konkrét

K/7		Tanul	Dolgozik	Nem tudja
Közeli jövő	C	1	0	1
	NC	12	1	0
	Ö	13	1	1

iskolát is megjelölik. A cigány tanulók közül az egyik tanuló nem rendelkezik elképzeléssel, a másik teljesen a vágyak szintjén fogalmazza meg elképzelését, "jó lenne, ha sikerülne kifejezéssel. Jövőképük határozatlansága mellett szüleikhez viszonyított helyzetüket, lehetőségeiket, az egyik kedvezőbbnek ítéli, a másik nem válaszol a kérdésre. A nem cigány tanulók egy kivételével, kedvezőbbnek ítélik helyzetüket, tanulási lehetőségeiket jobbnak minősítik.

Énkép

Az önbesorolás eredménye alapján megállapítható, hogy a két cigány tanuló barátságosnak, segítőkésznek, vidámnak, szófogadónak látja magát. Önmeghatározásunkban negatív kategóriákat nem alkalmaztak. Énmeghatározásukhoz összesen 16 tulajdonságot használtak. Döntően a hatékony és kedvező társas magatartást biztosító tulajdonságokkal határozzák meg önazonosságukat. A vágyott

én meghatározásában szintén a társas érvényesülésben szükséges kategóriákat jelölik, kiegészítve az okossággal. Énképüket átlag 10 tulajdonsággal rajzolják meg, így az kevésbé karakteres, illetve valószínűsíti azt a feltételezést, hogy inkább azt mutatja, amilyennek látni szeretnék magukat.

A nem cigány tanulók szintén barátságos, vidám, megbízható, segítőkész jóindulatú és kedves tanulóként határozzák meg magukat. Valós énjük meghatározásához átlagosan hét tulajdonságot használnak, egy tulajdonságra átlag négy választás esik.

A vágyott én megrajzolásához a nem cigány tanulók átlagosan négy kategóriát használtak, egy kategóriára átlag 3 választással. Vágyott énjükben felerősödik az okosság, a szorgalom, a szépség és a bátorság. Az okosság és szorgalom az iskolai normáknak való megfelelés feltételeként értelmezendő. A szépség a lányok énképszerződésének sajátosságát mutatja, a bátorság pedig a fiúk énképszerződésének centrális kategóriájává vált. Mindkettőt az énjük elfogadtatásához, társas elfogadtatásukhoz járul hozzá.

Énképük határozottságára utal, hogy néhány kategória köré szerveződik énmeghatározásuk, szilárdságára pedig az, hogy a meglévő, valós tulajdonságok mellé kevesebb tulajdonsággal szeretnék énjüket felruházni. Az önjellemzésükben a vártnál kisebb hangsúlyt kapott a szociabilitás.

A külső jegyek viszont olyan mértékben erősödtek fel, hogy aki nem negatív módon jellemezte magát, azok mindannyian azonosítási kategóriának tartják a hajuk színét, a magasságukat, szépségüket, külső megjelenésüket is.

Mások értékelésének és önértékelésük jellemzői

A cigány tanulók nincsenek azonos véleményen a sikeresség és az önmagunkkal való elégedettség megítélésében. Vagy szélsőséges véleményt képviselnek (5. állítás), vagy az egyik egyetértése mellett a másik semleges marad. Egyetértenek abban, hogy borzasztó dolog, ha az emberről rossz véleményt mondanak és abban, hogy az emberek csak magukkal törődnek, másokkal nem. Ennek ellentmond, hogy a ritka az önfeláldozó ember állítással kapcsolatban semlegesek maradnak mind a ketten. A kedvezőtlen énképpel rendelkező, önmagát nem jellemző 9-es számú tanuló önértékelése sokkal inkább függ társas tapasztalataitól, mint a társáé. Vagy nem ért egyet az állítással vagy semleges marad. A rossz vélemény kellemetlen tapasztalatával mindketten rendelkezhetnek, a 8-as számú az önjellemzésében megjegyzi, hogy amellett, hogy ő milyennek látja magát, nem tudja, hogy a társai hogyan vélekednek róla.

A nem cigány tanulóknál, az ítéletek sűrűségét és az átlagot figyelembe véve annak megítélésében, hogy manapság ritka az önfeláldozó ember, nem alakult ki közvélemény. (A cigány tanulóknál sem). Ők ugyan az önmeghatározásokban segítőkésznek ítélték magukat, másokról viszont nem így vélekednek, magukkal szemben nem tapasztalják mások segítőkész önfeláldozását. Ezzel együtt viszont egyet értenek abban, hogy az emberek csak magukkal törődnek, igaz, hogy a vélemény az egyetértés felé úgy tolódik el, hogy ugyanannyi vélemény nélküli tanuló, mint az állítással teljesen egyet értő. Úgy vélekednek, hogy vélekedésük az egyetértés felé tolódik el azzal kapcsolatban, hogy általában az emberek a sikereseket értékesnek tartják. Hasonló eloszlással és gyakoriság mellett értenek egyet azzal is, hogy az emberek önbecsülése belülről származik. Ezt erősíti, hogy úgy vélik, hogy az ember nem függhet állandóan mások véleményétől. Az utolsó állítással szemben egyetlen

tanuló mutat semleges értékítéletet, a többiek közvélemény szerűen értenek egyet abban, hogy a kudarcok elkerülhetetlenek, mert senki sem tökéletes.

Úgy vélem, hogy mások ítéletei és az önfogadásuk, együttesen határozza meg önértékelésüket.

3.5. M/8-as alminta

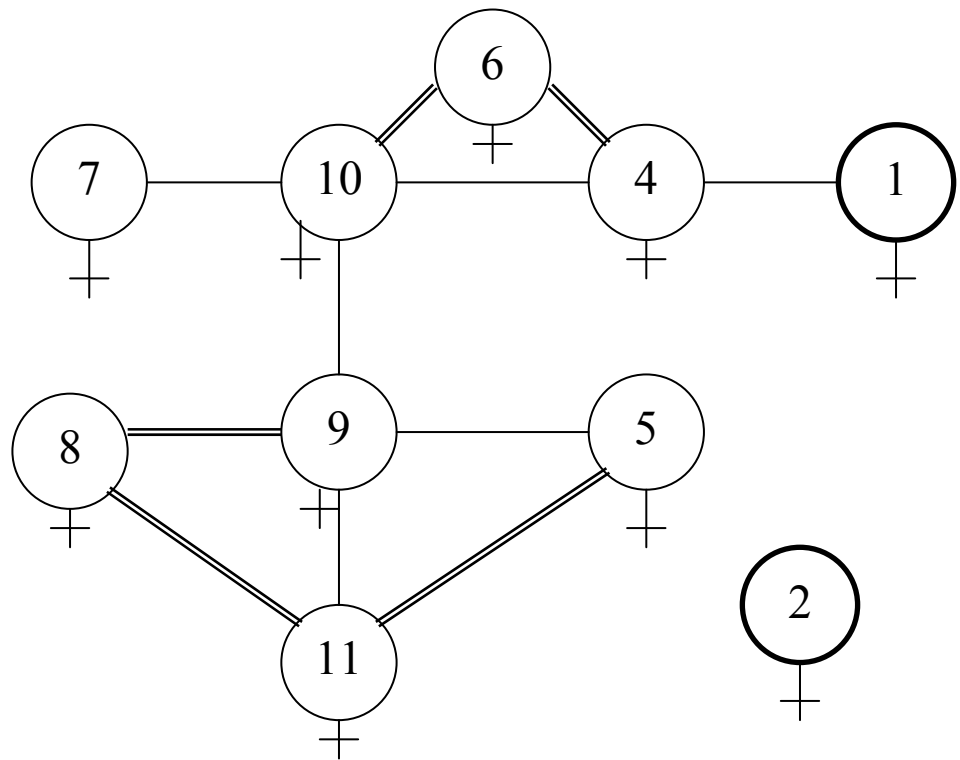
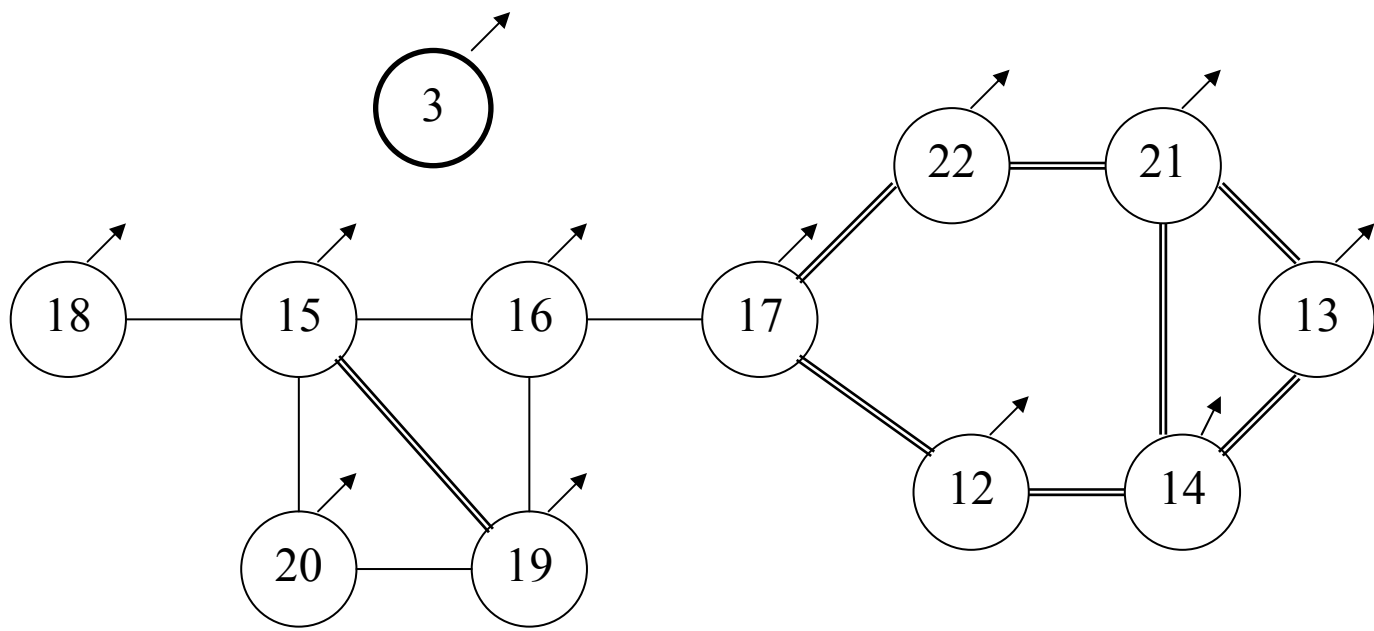
Társas szerkezet és csoportlégkör

A csoportot 22 tanuló alkotja, cigány származású 3 tanuló

A társas mezőben a fiúk és a lányok teljesen elkülönülnek így kétközpontú csoportnak minősül az osztály. A lányoknál a társas hierarchiából adódóan (jelentőségi rangsor) a 9-es, 11-es, 8-as számú tanulók által alkotott háromszög tölti be a központ szerepét. Pozíciójuk bizonytalanságára utal, hogy közvetlenül csak két tanulóhoz kapcsolódnak, a többi négy lány tanulóhoz csak közvetett módon kapcsolódnak. A fiúknál a központ szerepét a 17-es, 22-es, 12-es számú tanulók által alkotott háromszög tölti be, az ő társas pozíciójuk sztárhelyzetet tükröz. Úgy emelkednek ki a társas mezőből, hogy a jelentőségküszöb kétszeresét érik el.

Az osztály két cigány lány tanulója közül az egyik (1-es szám) egyszeres kapcsolattal kötődik a nem cigány lány tanulók csoportjához, a másik magányosan a peremre szorul. Az egyetlen cigány fiú tanuló (3-as) szintén magányos. Ő nem csak a rokonszenvi választásokból, a többiből is kimarad. A kölcsönösségi index: 90, ez az érték azt mutatja, hogy a csoport kellő biztonságot nyújt a tagjainak a két cigány

Szociogram M/8.

tanulót kivéve. A kapcsolatok stabilitására következtethetünk a sűrűségi mutató 1,2-es értékéből, a kapcsolatok erőssége is átlagos mértékű, a kohéziós index: 11.

A saját rokonszenvi irányulásukat el tudják választani a tényleges kölcsönös kapcsolataiktól. Társas percepciójuk megfelelő szintű, a vágyteljesítő elemek választásaikban kellően érvényesülnek, önszabályozásuk megfelelő szintű. A fentebb leírtakra a viszonzott kapcsolatok mutatójának 35-ös értékéből következtettem. Ezt erősíti a csoportlégkör mutatója: 2,5:4,9.

A tanulók barátválasztását a rokonszenv határozta meg, megfelelő társas percepció mellett. A közösségi szerepek kijelölésében viszont a közvélemény érvényesül, a közhangulathoz igazodtak a közösségi szerepek kijelölésében.

Közösségi szereppel három tanulót ruháztak fel (12-es, 17-es, 22-es) oly módon, hogy őket markáns vonásokkal rendelkezőnek ítélik. A szerephatár kétszeresével rendelkeznek, az összes többi tanuló meg sem közelítette a szerephatárt. A társas mező differenciálódása merev, vannak akik szereppel rendelkeznek és nagy választóvonal után azok, akiket a csoport alkalmatlannak ítél a társas szerepek betöltésére. Alkalmasságukat tekintve ők olyan messze vannak a szereppel felruházottaktól, hogy ebben a csoportban esélyük sincs alkalmasságuk bizonyítására. A szűkített szerepindex: 13, jóval átlag alatt maradt. A csoportélet szervezéséhez, és a csoport összetartozásához szükséges személyek száma kevés, túl sok az arculat nélküli egyén. A szerepnélküliségből adódó feszültséget, szorongást fokozza, hogy a társas mezőt is ez a három tanuló uralja, társas jelentőséggel csak ők rendelkeznek. Hasonló módon tagolják a társas mezőt, mint ahogyan differenciálják. A személyüket övező társas érdeklődés olyan erősségű, hogy másnak esélye sincs a vetélkedésre.

Magatartásszabályozó szerepük, a többiekre gyakorolt hatásuk kérdéses lehet, mintaként szolgálhatnak, de nem biztos, hogy azonosulást váltanak ki a többiekből

A jelentőségindex és a szerepindex (mindkettő 13) átlag alatti értékéből arra következtetek, hogy vagy nem ismerik kellő mértékben egymást a csoport tagjai, vagy egymás megítélésében ítéleti sablon érvényesülés. Az ítéleti sablon a társas elutasítottság okának meghatározásában a következő módon érvényesül:

M/8	társas tulaj- donságok hiánya	normaszegő magatartás	másság	ireleváns válaszok	nem válaszol	nem tudja
C	0	0	1	0	0	0
NC	8	0	16	0	2	0
Ö	8	0	17	0	2	0

A cigány tanulók közül az egyik elzárkózik az okok meghatározásától, a másik nem tudja, amit szintén elzárkózásnak ítélek, a harmadik pedig a másságban – a nem olyan, mint ők megfogalmazással – véli a társas elutasítottság okát megtalálni.

A nem cigány tanulók válaszaikban egyértelműen a másságot hangsúlyozzák. Véleményük szerint egy gyermeket azért nem szeretnek, mert: más mint ők, más szokásai vannak, kisebbséghez tartozik, eltérő külseje van. A másság, az eltérés teljesen negatív értékelést kap. Ez az ítéleti sablon az etnocentrikus értékorientáció klasszikus példája. Ami hozzám hasonló az felértékelődik, ami más, eltérő az negatív értékelést kap. Ez magában hordozza az előítéletes viszonyulást, ami a válaszokban rejtve vagy nyíltan meg is jelenik.

A társas mezőből való kiemelkedés, a 17-es, 12-es, 22-es tanulók jelentőséggel való felruházásában a jó tanulmányi teljesítményük és szerepet játszik. A tanulmányi rangsorban az 1., 2., 4. helyet foglalják el. Viszont a tanulmányi rangsorban 3. helyen

álló tanulók a tagolódási sor 6., 7. helyére szorulnak. Így feltételezhető, hogy a társas hatékonyság nem kizárólag a tanulmányi teljesítménytől függ, viszont a csoport modellrepertoárja kiegészül a jó tanuló viselkedési mintájával.

Tagolódási sor	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Tanulmányi rangsor	4	1	2	6	5	3	3	8 12 9	6	7	12	14 15	- 13	- 9 11	10	-
Tanulmányi átlag	4,4	5	4,8	4,2	4,3	4,6	4,6	4 3 3,8	4,2	4,1	3	2,8 2,1	- 2,9	- 3,8 3,1	3,4	-
A tanulók azonosítási száma	17	12	22	11	9	19	15	8 14 21	5	4	6	10 13	2 16	1 18 20	7	3

Szülői minta követése

Egy tanuló kivételével mindannyian úgy vélekednek, hogy a szülei jól nevelik őket. Ugyanaz a tanuló, aki elégedetlen a szülei nevelésével, nem kívánja követni saját gyermekei nevelésében a szülői mintát. Két nem cigány tanuló kiegészítést tesz, elfogadják ugyan a szülői mintát, de engedékenyebbek lehetnének a gyerekeikkel. A cigány tanulók mindegyike elfogadja a szülői mintát és a velük szemben támasztott követelményeket is reálisnak tartják. A nem cigány tanulók közül egyetlen egy nem tartja reálisnak a vele szemben megfogalmazott elvárásokat.

Az osztályfőnök ezzel szemben úgy ítéli meg, hogy a cigány szülők egyike sem fogalmaz meg elvárásokat a gyermekükkel szemben. Gyermekükkel két szülő többnyire nem foglalkozik, az egyik szülő rendszeresen foglalkozik gyermekével. A gyermekük iskolai életéről részben tájékozottak, illetve az egyik tájékozottnak minősül. A nem cigány szülők tájékozottnak minősülnek, gyermekeikkel a többség foglalkozik. Három szülőt minősíti úgy, hogy többnyire nem foglalkoznak a gyermekükkel, kettő pedig rendszertelenül.

A nem cigány tanulókra vonatkozó szülői elvárások 14 tanulónál minősülnek reálisnak, egy tanulónál túl magasnak ítéli a pedagógus, négy tanuló esetében pedig úgy vélekedik, hogy a szülők nem fogalmazznak meg elvárásokat. Az osztályfőnökben kialakult kép és az a tény, hogy a cigány szülők nem fogalmazznak meg elvárásokat, de a tanulók úgy érzik, hogy reális elvárásokkal találkoznak és úgy ítélik meg, hogy jól nevelik őket a szüleik, a laza, de jó kapcsolatok feltételezését erősítette bennem. Ezzel szemben az osztályfőnök a cigány szülők gyermekeikhez fűződő viszonyát két tanulónál érdektelen közönyösséggel jellemezte. A gyermekek szüleikhez fűződő viszonyát pedig két tanulónál laza, de jó kapcsolatnak minősíti, egy tanulónál pedig ellenségesnek találja a viszonyt.

A nem cigány tanulók és szüleik kapcsolatát leginkább a meghitt, jó viszony és a laza, de jó kapcsolat jellemzi. Egy tanulónál ellenséges viszonyt ítélt a pedagógus, kettőnél pedig a szülőket az érdektelen közönyösség jellemzi.

Jövőkép

A távoli jövőjükre vonatkozó elképzeléseik mind a cigány, mind a nem cigány tanulók esetében sablonosak. Jövőképeik a boldog, tisztességes élet és a jó anyagi helyzet köré szerveződnek. A nem cigány tanulóknál ez kiegészül a családi állapotok meghatározásával. A közeli jövőjükre vonatkozó elképzeléseikben a tanulás kap szerepet. Többen a konkrét iskolát vagy a választott szakmát is megjelölik. Egyetlen cigány tanuló van, aki arról számol be, hogy dolgozni fog az általános iskola befejezése után, állattartással kíván foglalkozni.

Lehetőségeiket kedvezőbbnek ítélik mint a szüleiké volt annak idején. A már megszokott indoklás szerint a kedvezőbb tanulási lehetőségekre hivatkoznak. Egyetlen cigány tanuló van, aki nem válaszol. Vagy nem képes megítélni helyzetét,

vagy nem akarja. Ő az, aki dolgozni fog az iskola befejezése után. Lehetőségeit reálisan mérte fel, miután többször bukott, így kedvezőtlenek az esélyei. Helyzete nem sokban különbözik a szüleiétől. Szülei szintén nyolc általános iskolai végzettséggel rendelkeznek, az apja leszalékolt kocsis, az édesanyja pedig munkanélküli. Valóban nehéz megítélni, hogy az ő lehetőségei kedvezőbbek-e.

Énképük

A vizsgált csoportok között egyetlen, ahol a cigány tanulók valós énjük leírásához átlagosan kevesebb tulajdonságot használnak, mint nem cigány társaik, a vágyott én-hez pedig közel azonos számút.

A cigány tanulók énképe a barátságosság, kedvesség, jószívűség és türelmesség köré szerveződik. Ezeket a tulajdonságokat tartják leginkább jellemzőnek magukra. Ezen sajátosságokat kiegészítendő a vágyott én-jük nem rendelkezik mindegyikre jellemző vonással.

Az 1-es számú tanuló egyetlen tulajdonságot sem jelöl, valós én-jét hét tulajdonság mentén határozza meg. A 2-es számú tanuló bátor és okos szeretne lenni, a 3-as számú tanulónak pedig a feladat eredménye szerint nincs valós én-je, csak vágyott. A felkínált tulajdonságokból egyiket sem tartja én-je jellemzőének, illetve valószínűbb a nagyfokú bizonytalansága. Barátságos, bátor, megbízható, segítőkész, vidám, jószívű és titoktartó szeretne lenni. Ezekből a jelenlegi társas helyzetét kompenzáló értékorientációra következtetek. Az okosság, szorgalom és a kötelességtudó magatartás felé nem irányul, jövőképe is ezt erősíti meg.

A nem cigány tanulók vidám, barátságos, megbízható, segítőkész, lelkiismeretes, megértő és titoktartó tulajdonságokkal ruházzák fel valós énjüket. A

vágyott énjükben felerősödik az okosság, szépség, türelmesség a bátorság iránti énkiegészítés.

Önjellemzésük megerősíti a valós énképüket. Önmagukat leginkább a társas hatékonyság és ahhoz kapcsolódó tulajdonságokkal jellemzik. Jellemzésükben hangsúlyt kapnak még a tanulmányi teljesítmények, a külső jegyek és a kedvelt tevékenységek.

M/8		társashatékonyság	tanulmányi teljesítmény	külső jegy	kedvelt tevékenység	negatív önmeghat.	Nem jellemzi magát
Önjellemzés	C	1	0	2	0	0	1
	NC	17	7	6	4	1	0
	Ö	18	7	8	4	1	1

Megemlítem, hogy nyelvtanilag a legszebben megfogalmazott, tartalmában pedig a legszínesebb portrékkal ennél az osztálynál találkoztam. Önazonosságuk meghatározására egyedül ők használnak olyan kategóriákat, mint: név, osztály, nem.

A cigány tanulók közül egy (3-as számú) nem készített portrét magáról, a másik két cigány tanuló pedig külső sajátosságok (szemszín, hajszín, hajhosszúság, testmagasság) alapján, illetve az egyik azt kiegészítve társas tulajdonságokkal (jószívű, kedves) jellemezte magát.

Önértékelés

A cigány tanulók véleménye a teljes egyetértésben fejeződik ki, azzal az állítással szemben, hogy borzasztó dolog, ha az emberről rossz véleményt mondanak. Elutasítják viszont azt a vélekedést, hogy az emberek csak magukkal törődnek. Ezzel ellentmondásosan vélekednek arról, hogy manapság ritka az önfeláldozó, másokért lemondásra képes ember. Elutasítják azt, hogy az emberek csak magukkal törődnek, viszont egyetértenek azzal, hogy ritka az önfeláldozó ember.

Annak megítélésében, hogy kit tekintenek az emberek értékesnek, a siker ennek mennyiben feltétele, hárman háromféleképpen vélekednek. Vélekedésük a teljes egyet nem értésről a részben egyetértésig terjed. Amellett, hogy egyet értenek azzal, hogy borzasztó dolog, ha az emberről rossz véleményt alkotnak, azzal is egyetértenek, hogy nem függhet az ember állandóan mások véleményétől, és az ember önbecsülése belülről származik, mert mindenkinek van értékes tulajdonsága.

A 3-as számú tanuló elfogadja azt, hogy az ember nem függhet állandóan mások véleményétől, de nem ért azzal egyet, hogy az emberek önbecsülése belülről származik és nem számít, hogy mások mit gondolnak róla. Az ő önértékelését oly mértékben befolyásolja társai elutasító magatartása, hogy nem jellemzi magát és nem akarja megfogalmazni, hogy mely tulajdonságok jellemzőek rá. Úgy érzi, ha nem fogalmazza meg, akkor nem azonosítható velük. Teljesen azonos módon ítélik meg azt is, hogy a kudarcok elkerülhetetlenek, mert senki nem tökéletes.

A vélekedések szintjén megnyilvánuló értékítéleteik egységesek, az önmagukra és másokra irányuló értékítéleteik azonosságát támasztják alá az attitűdskála eredményei.

A nem cigány tanulók szórtaabb ítéletalkotással, de az ítéletek gyakoriságát tekintve szintén egyetértenek abban, hogy borzasztó dolog, ha az emberről rossz

véleményt alkotnak. Hasonló átlagértékkel és eloszlás mellett viszont egyetértenek azzal, hogy nem függhet az ember állandóan mások véleményétől, és azzal is, hogy az ember önbecsülése belülről származik, nem számít, hogy mások mit gondolnak róla. Úgy ítélik meg, hogy a kudarcok néha elkerülhetetlenek, hisz senki sem tökéletes. Ezzel az állítással szemben alakult ki a legnagyobb egyetértés, az ítéletek közvélemény szerűen sűrűsödnek az egyetértésben.

Nem alakult ki a csoportra jellemző vélekedés a 2. állítással szemben. A vélekedések az értékelési skála öt pontja körül oszlanak el úgy, hogy a legnagyobb gyakorisággal a semleges vélekedők rendelkeznek azzal kapcsolatban, hogy az emberek általában csak magukkal törődnek, másokkal nem.

Megosztott vélekedések mellett, de az egyetértés felé tolódva foglalnak állást azzal kapcsolatban viszont, hogy manapság ritka az önfeláldozó, másokért lemondásra képes ember. Az énképük erősen társas meghatározottságának némiképp ellentmond a véleményük, vagy úgy értelmezendő, hogy általában ilyenek az emberek, ők viszont, segítőkészek, barátságosak, stb. Az attitűdök természetéhez ez az értelmezés áll közelebb.

3.6. M/7-es alminta

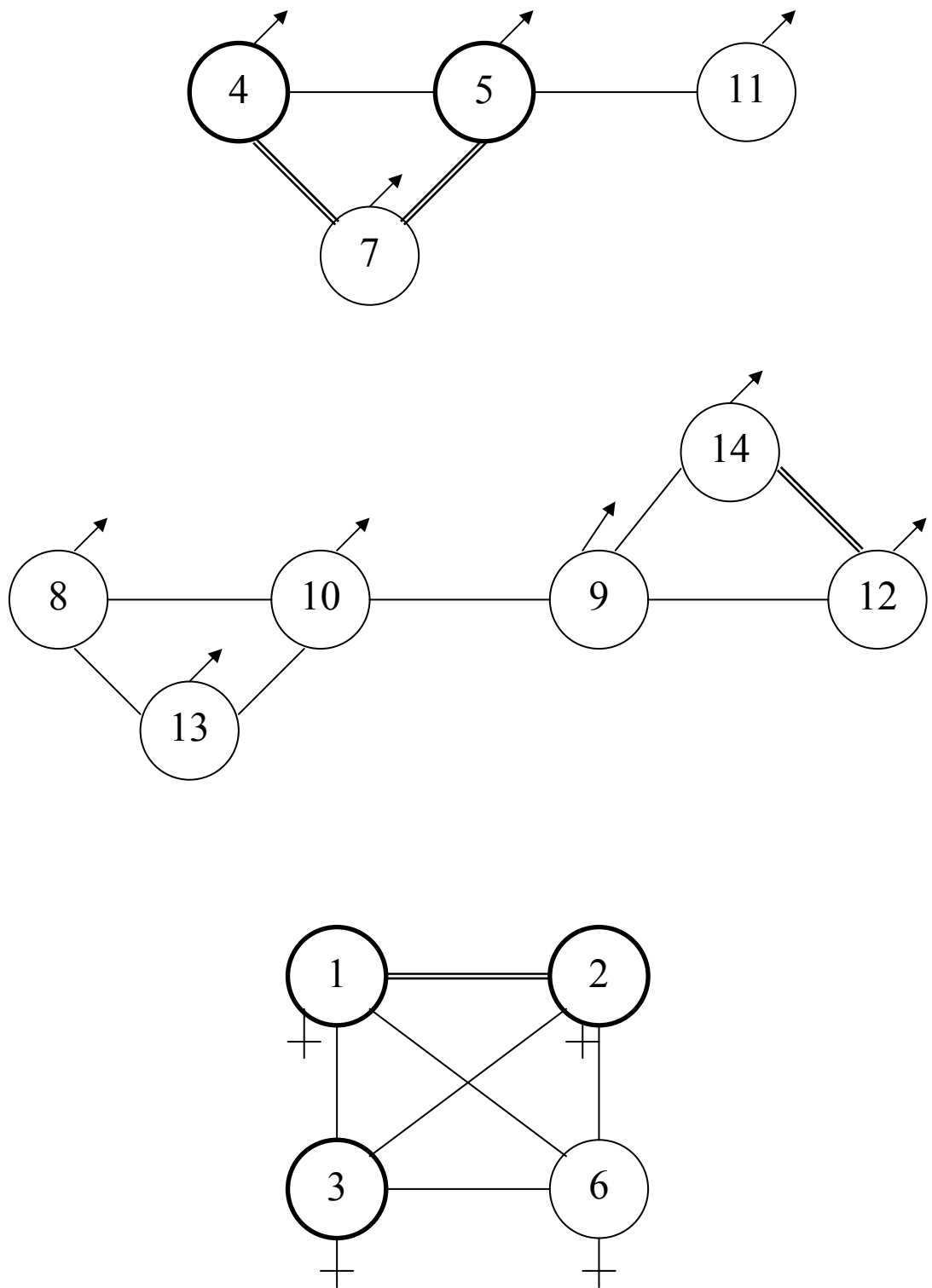
Társas szerkezet és csoportlégtör:

A csoportot 14 tanuló alkotja, ebből 5-en cigány tanulók, 3 lány és 2 fiú.

A társas mező egymástól független alakzatokra esett szét. Teljesen elkülönülnek a fiúk és a lányok. A három cigány lány tanuló és az egy nem cigány lány tanuló zárt négyszöget alkot. A két cigány fiú tanuló egy-egy nem cigány fiú

tanulóval áncot alkot A többi hat fiú tanuló két háromszöget alkotva láncszerűen kapcsolódnak egymáshoz. A központ szerepét egyik alakzat sem tudja betölteni. Így peremről nem igazán érdemes beszélni. A csoport egyetlen tanulója sem magányos, valamennyinek van kölcsönös kapcsolata. A kölcsönösségi index 100, a közösség maximális biztonságot nyújt a tagjainak, átlagos sűrűségű kapcsolatok mellett. A sűrűségi mutató: 1,1. A kohéziós index 11,3, átlagos értéke azt mutatja, hogy a kapcsolatok, a kötődések átlagos erősségűek. Az egyűvé tartozás érzése, a mi attitűd átlagos. Az együttes élmények és azok csoport szokásokká történő rögzítése feltételezhető, hogy csak a zárt alakzatokon belül figyelhető meg. Kapcsolataik megítélésében reálisak, a viszonzott kapcsolatok mutatója: 34, átlaghoz közeli társas percepcióra utal. Ezt erősíti a csoportlégkör mutatója is: 2,2:3,2. A rokonszenvi választások nem elég szubjektívek, a társas szerepek kijelölésében pedig nem alakult ki erős közvélemény. Vagy nincs egységes csoportnorma, vagy nem veszik azt figyelembe. A kohéziós index inkább az egységes csoportnormák hiányát erősíti meg. Kötődéseikben, - egységes norma hiányában más ítéleti sablon érvényesül, pl. a pedagógusoké, hajlanak a konformizmusra.

Szociogram M/7.

A társas mezőt uraló viselkedésre társas jelentőségre három tanuló képes. A 3-as számú cigány lány tanuló, a 9-es és 15-ös számú nem cigány fiú tanulók. A 15-ös számú tanuló a szociometria adatfelvétel alkalmával hiányzott, így a szociogramon nem szerepel. Mindhárman másod rendű jelentőségre tettek szert, a társas mezőből kis pregnanciával emelkednek ki. Ezt igazolja a tagolódási sor is, amely kiegyensúlyozott, a sorban egymást követő tanulók között kis különbség van. (Lásd gyakorisági táblázat összesítő oszlopát.)

Kis különbséget, illetve semmilyen különbséget nem tapasztalunk a tanulmányi teljesítményt kifejező átlagokat összehasonlítva. Négy tanuló kivételével az osztály többi tagja legalább egy tárgyból megbukott az utolsó félévben, közülük öten már évet is ismételtek. A tanulmányi rangsor és a tagolódási sor közötti összefüggésre a 3-as tanulónál tudunk következtetni, de az ő tanulmányi teljesítménye is csak a többiekhez viszonyítva kap jelentőséget. Ezt erősíti, hogy a tanárok körében őt ítélik a legnépszerűbb tanulónak. A többi jelentős tanulónál a társas mezőből való kiemelkedés szubjektív választások eredménye.

M/7.

Tagolódási rangsor	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
tanulmányi rangsor	1	3	-	-	2	2	-	-	-	-	-
tanulmányi átlag	3,5	2,6	-	-	2,8	-	-	-	-	-	-
a tanulók azonosító száma	3	9	5			8	6	7			14
		15	11	12	10	13		2	4	1	

A társas mező differenciálódása, a tagok hierarchiába rendeződése a közösségi funkcióra való alkalmasság (szűkített szerep) szerint a következőképpen alakul: Mindössze két tanuló (3-as, 15-ös) érte el a szerepküszöböt. Mindkét tanuló jelentőséggel is rendelkezik. Egyetlen tanuló van, aki a jelentősége mellett társas szereppel nem rendelkezik. Az ő estében funkcióhoz nem kötött jelentőség jut kifejeződésre a csoport közvéleményében.

A modellnyújtás és modellkövetés lehetősége adott olyan vonatkozásban, hogy minden alakzatban található olyan személy, aki jelentőséggel és/vagy szereppel rendelkezik. A modellrepertoár viszont beszűkült, a jó tanuló mintája hiányzik a repertoárból.

A társas elutasítottság okát elsősorban a normaszegő viselkedésben látják mind a cigány, mind a nem cigány tanulók. A társas tulajdonság hiányára utal két cigány tanuló. A másságot hangsúlyozza két nem cigány tanuló, a külső eltérésekre utalnak válaszaikban, “másképp néz ki” meghatározással indokolják a társas elutasítottság okát. Magas azon tanulók aránya, akik irreleváns választ adnak vagy nem válaszolnak. Feltételezhető, hogy amellet, hogy nem azonosultak a feladattal, a véleményük elhallgatása és a tapasztalataik hiánya is szerepet játszhatott.

M/7.		Társas tulajdonság hiánya	normaszegő viselkedés	másság	irreleváns válasz	nem válaszol	nem tudja
Társas elutasítottság okai	C	2	1	0	1	2	0
	NC	0	4	2	3	3	0
	Ö	2	5	2	4	5	0

Szülői minta, mintakövetés

Egyetlen nem cigány tanuló kivételével, aki nem tudja eldönteni, hogy szülei jól nevelik-e, az összes többi úgy vélekedik, hogy szülei jól nevelik, mindent megadnak nekik és azt szeretnék, hogy tanuljanak. A szülői minta pozitív értékelését erősíti, hogy gyermekeiket ugyan úgy szeretnék nevelni. Két tanuló van, aki úgy nevelné, de azt is leírja, hogy mit csinálna másképp, pl. több mindent megadna nekik.

A szülői követelményeket összesen három tanuló nem tartja reálisnak, egy cigány tanuló nem válaszol, de a többség reálisnak tartja. Ezzel szemben az osztályfőnök úgy ítéli meg, hogy a cigány tanulókkal szemben a szülők nem fogalmazzak meg elvárásokat. Egyetlen tanulónál ítéli úgy, hogy reális elvárásokat fogalmazzak meg. A nem cigány szülőket is eltérően minősíti. Mindössze egy tanulónál minősíti a követelményeket reálisnak.

Legjellemzőbbnek tekinti, hogy nem fogalmazzak meg elvárásokat, illetve az elvárásokat alacsonyaknak ítéli. Úgy ítéli meg, hogy a cigány szülők a gyermekük iskolai életével kapcsolatban csak részben tájékozottak, és többnyire nem foglalkoznak velük. Hasonlóképpen ítéli meg a nem cigány szülők tájékozottságát, és a gyermekükkel való törődés mértékét.

Részben tájékozottak, illetve egyáltalán nem tájékozódnak, a gyermekükkel rendszertelenül foglalkoznak, vagy nem foglalkoznak. Nem teljesen tájékozottak, és rendszeresen egyetlen szülő sem foglalkozik a gyermekével. Ezek úgy vélem inkább a szülők iskolához fűződő viszonyát minősítik, nem az iskolai fontosságát kérdőjelezzik meg. A tanulói minősítések gyakran kiegészülnek azzal, hogy józan, becsületes életre nevelik őket és fontosnak tartják a tanulást.

A szülő-gyermek kapcsolatot, illetve a gyermek-szülő kapcsolatot a cigány tanulók és szülei között laza, de jó kapcsolatnak minősíti három tanulónál, egynél meghitt, jó viszonyak, egy szülő gyermekéhez fűződő viszonyát érdektelen közönyösségnek.

A nem cigány szülők és gyermekük kapcsolatában szintén a laza, de jó kapcsolat a legjellemzőbb, említést érdemel még az érdektelen közönyösség. A gyermek szülőhöz fűződő viszonyát egy tanulónál nem tudja megítélni, ezt a tanulót nevelőszülők nevelik, vérszerinti szülei meghaltak.

Jövőkép

Felnőttkori életükben leginkább az élet erkölcsi minőségét meghatározó feltételeket tartják fontosnak a nem cigány tanulók. Békességben, boldogan és becsületesen szeretnének élni. Jövőképükben hangsúlyt kap még a jó anyagi helyzet, a tisztességes munka és a család. A cigány tanulók jövőképében ugyanezek kapnak jelentőséget. A közeli jövőjükre vonatkozóan elmondható, hogy egy nem cigány tanuló kivételével, határozott elképzeléssel rendelkeznek.

Egy cigány és egy nem cigány tanuló gondolja úgy, hogy az általános iskola befejezése után dolgozni fog. A többiek tanulni szeretnének. Szakmát szeretnének tanulni és utána dolgozni. Tanulmányi eredményük alapján feltételezhető, hogy preferált piacképes szakmák tanulására nem nyílik lehetőségük és elképzeléseik megvalósításában kudarcok érhetik őket.

Jövőképük a munka, a család, a gazdagság sablona köré mintázódik, ezek együttesen a boldog életet biztosítják. Különbségek a cigány és nem cigány tanulók

között sem az elképzeléseikben, sem a megvalósuláshoz szükséges feltételekben nincsenek, illetve nem számottevőek.

Énképük, énképszerveződésük sajátosságai

Az önmeghatározások a tulajdonságlista alapján a következő sajátosságokat tükrözi. Valós énjük meghatározásához a cigány tanulók átlag tizenkét tulajdonságot, a nem cigány tanulók tíz tulajdonságot használnak. A választott tulajdonság gyakorisága alapján kirajzolódó énprofiljuk a cigány tanulónak a bátorság, türelmesség, megbízhatóság, jóindulatúság, barátságosság, kedvesség, segítőkészség és a titoktartás körül rajzolódik meg. Énképükben a szociabilitást, a társas viselkedés normáinak való megfelelést hangsúlyozzák. A hangsúly a tulajdonságok fontosságára, orientáló szerepére utal. Én-jük ezen sajátosságait - a vágyott én-ben meghatározott okossággal és szépséggel szeretnék kiteljesíteni. Vágyott én-jükben megfogalmazódik még a szorgalom és a kötelességtudó magatartás utáni vágy. Az iskolai normáknak való megfelelés, a tanulmányi sikerek utáni vágy kifejeződését tükrözik, a szépség pedig életkori szerepet játszik, illetve elfogadásukat, társas hatékonyságukat fokozná.

A nem cigány tanuló önmeghatározásokból az derül ki, hogy hasonlóképpen látják magukat. Barátságosnak és megbízhatónak tartja magát minden tanuló. E mellett lelkiismeretes, kötelességtudó, segítőkész, türelmes és vidám tanulónak rajzolja meg magát a kilenc tanulóból hat. Míg a valós énjük meghatározásához átlag tíz tulajdonságot használtak, addig a vágyott én-ben átlag két tulajdonság kap szerepet. Gyakoriságát tekintve az okosság, a szorgalom és a szépség érdemel említést.

Önjellemzésükben szintén a társas érintkezés, és az azt kísérő érzelmek kaptak hangsúlyt. A cigány tanulók közül három tartja fontos énmeghatározó tényezőnek ezeket. A nem cigány tanulók önjellemzésében szintén ezek a tartalmak a leggyakoribbak. A tanulmányi teljesítmény, mint az én jellemzője, csak a vágyak szintjén fogalmazódik meg. Bár a szépség az önmeghatározásnál a vágyott énben felerősödött, ezen esetben külső vonását senki sem tartja önazonossága kritériumának. Feltűnően magas a negatív én meghatározást alkalmazó tanulók száma. A milyen nem vagyok kategóriákkal történő én-meghatározást én-elhárítási mechanizmusokat tartalmaz, én-védő funkciója van.

Az a tanuló, aki hat tárgyból bukott, az iskolai normák szerint butának minősül. A nem vagyok okos kifejezéssel viszont elhárítja a buta vagyok önminősítést.

M/7.		Társas hatékony ság	Tanulmányi teljesítmény	Külső jegy	Kedvelt tevékenység	Negatív önmeghatározás	Nem jellemzi magát
Az önjellemzés kategóriája	C	3	2	0	1	2	0
	NC	6	0	0	1	5	2
	Ö.	9	2	0	2	7	2

Én-védekezését segíti, hogy az osztályban több hasonló tanulmányi teljesítményű tanuló van. A pozitív énképre való törekvés és a realitás szembekerülése esetén önmagukhoz ambivalens módon viszonyulunk. Ez az ambivalencia juthat kifejeződésre az attitűd skála eredményeiben.

Mások értékelése, önértékelés

A cigány tanulók koherens véleményt képviselnek azzal kapcsolatban, hogy borzasztó dolog, ha az emberről rossz véleményt alkotnak. Abban viszont hogy nem függhet az ember állandóan mások véleményétől, megosztlanak a vélekedések, hárman egyetértenek, egy semleges marad, egy tanuló pedig nem ért egyet. Ítéleteik közvélemény szerűen sűrűsödnek a senki sem tökéletes állításhoz kapcsolódóan. Egy tanuló kivételével egyet értenek az állítással. Megosztottan vélekednek abban is, hogy azt tekintik-e értékes embernek, aki sikeres.

Ítéleteik az egyetértésben sűrűsödnek a hatodik állításnál is, egyetértenek abban, hogy az emberek önbecsülése belülről származik és az a fontos, hogy én legyek elégedett önmagammal. Teszik ezt úgy, hogy egyetértenek abban, hogy borzasztó dolognak vélik, ha az emberek rossz véleményt alkotnak róluk. Szintén egyetértenek azzal, hogy senki sem tökéletes, ezért a kudarcok elkerülhetetlenek. Megosztottan vélekednek a 2. állítással szemben, hárman teljesen vagy részben egyetértenek azzal, hogy az emberek általában csak magukkal törődnek, egy tanuló nem foglal állást, egy pedig teljesen elutasítja. Hasonló a vélemények eloszlása a negyedik állításnál, hárman egyet értenek abban, hogy manapság ritka az önfeláldozó ember, egy semleges marad, egy pedig inkább nem ért vele egyet.

Úgy tűnik, hogy kedvezőtlen társadalmi tapasztalataik (rossz vélemény, segítőkészség hiánya, iskolai kudarcok) ambivalens viszonyulást alakított ki önmagukkal szemben. Elfogadják, hogy az önbecsülés belülről származik, de

önértékelésüket nem képesek függetleníteni mások véleményétől, még a vélekedések szintjén sem.

A nem cigány tanulók vélekedései végletesek és szétszórtak, amit az értékeléshez szükséges normarendszer hiányára utal. Így csak néhány állításhoz kapcsolódó ítéleteik sűrűsödnek közvéleménnyé. Egyetértésük fejeződik ki abban, hogy borzasztó dolognak tartják, ha az emberről rossz véleményt alkotnak. Nem értenek azzal egyet, hogy az emberek csak magukkal törődnek, másokkal nem. Az egyetértés felé tolódik a véleményük az 5. és a 7. állítással kapcsolatban is, bár mindkét állításhoz elutasító módon is viszonyul három-három tanuló.

Végletesen ítélekeznek az önbecsülésről és arról, hogy kit tekintenek értékes embernek. Megoszlanak a vélemények az önfeláldozó emberek megítélésében, olyan módon, hogy a lehetséges ítéletek mindegyikét képviselik. Az önértékelésükhöz és mások értékeléséhez kapcsolódó ítéleteik ellentmondásosságát a következő véleményalkotási módok is példázzák:

- borzasztó dolog, ha rossz véleményt alkotnak az emberről, de az önbecsülés belülről származik
- az emberek csak magukkal törődnek, de nem ritka az önfeláldozó, segítőkész ember,
- nem függhet az ember állandóan mások véleményétől,

de az ember önbecsülése nem belülről származik (hanem másoktól)

Valószínűbb, hogy a tanulók a kizáró viszony helyett inkább a megengedő viszonytal kapcsolják össze vélekedéseiket. Az ítéletek egyöntetűségét a megengedő viszony sem eredményezi.

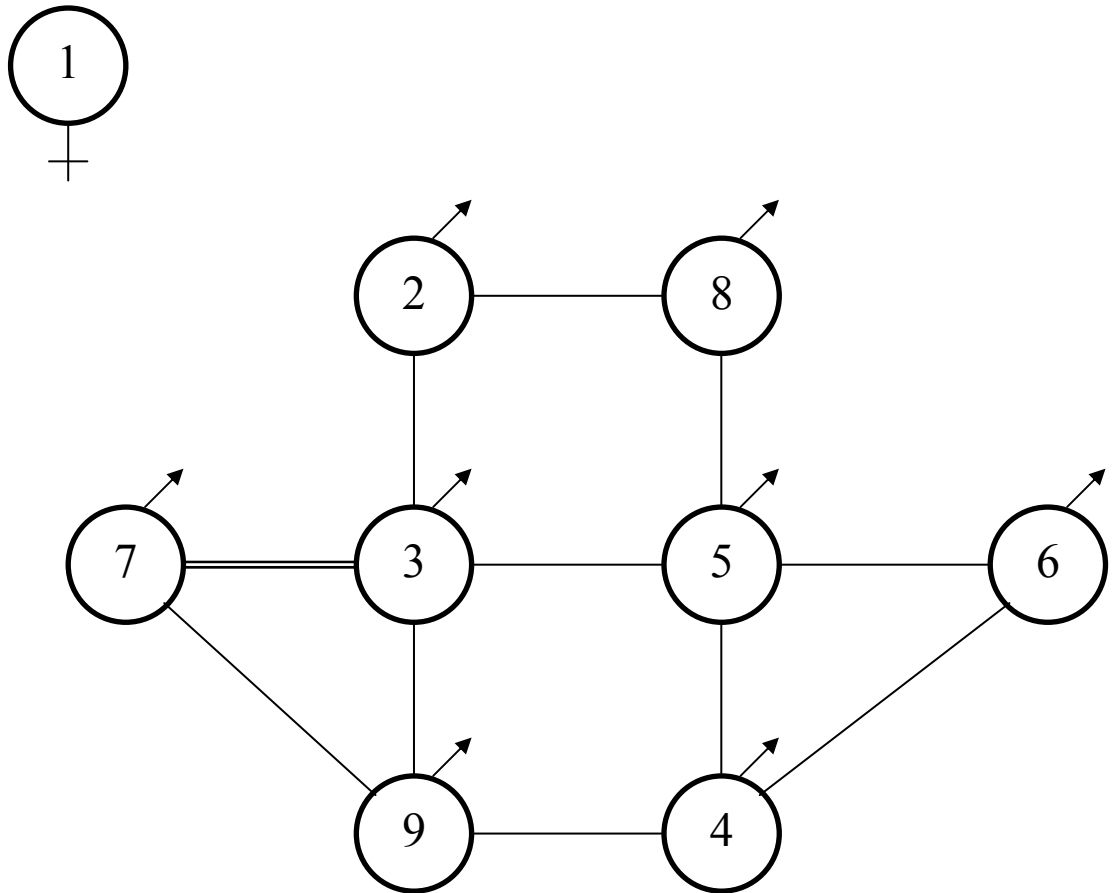
3.7. Ny/8-as alminta

A társas mező szerkezete és légköre

A csoportot kilenc cigány tanuló alkotja, egy lány és nyolc fiú. Az adatfelvétel idején hiányzott két lány tanuló, valószínű, hogy az egyetlen lány tanuló ezért került magányos pozícióba, tehát a vizsgálati eredmények alapján kialakult társas elrendeződés a lányoknál nem tekinthető valósnak, bár az osztályfőnök elmondása szerint a lányok tartósan és rendszeresen hiányoznak.

A többi nyolc fiú tanuló tömbszerkezetű elrendezést mutat. A központ szerepét a 3-as, 7-es, 9-es tanuló által alkotott háromszög tölti be. Közvetlen kapcsolatban vannak két tanulóval, közvetlenül pedig másik három tanulóval. A CM mutató 33:56:11, értéke a centrum és a perem normális, kiegyensúlyozott arányát mutatja. A kapcsolatok stabilitására és erősségére következtethetünk a szerkezeti mutatókból. A kölcsönösségi index 88. Átlagos érték, de valószínű, hogy a két hiányzó lány tanuló csökkentette a valós értéket. A sűrűségi mutató 1,8-as értéke a hálózat sűrű kapcsolatrendszerére utal. Ezt a hálózatot egy magas kohézió kíséri, a kohéziós index: 23-as értéke az együttesség élményének magas hőfokát mutatja. A viszonzott kapcsolatok mutatója: 63, megerősíti a kapcsolatok stabilitásáról mondottakat. A rokonszenvi irányulások egybe esnek a tényleges kölcsönös kapcsolatokkal, így a kapcsolatok megítélésében az önszabályozás magas fokán állnak.

Szociogram Ny/8.

A csoportlégkör mutatója: 2,3:4,8. Feltételezi a kedvező légkört, amelyben a személyes kapcsolatok függetlenek a csoportnormáktól, kellőképpen szubjektívek, a közösségi választások viszont objektívek, a csoportnormák méretéhez igazodnak. A tanulók megítélése a közösségi funkciókra való alkalmasság kritériumában, az elvárásoknak való megfelelést tükrözi. Ez alapján a csoport differenciálódása azt mutatja, hogy a közösségi szerepek betöltésére a csoport mindössze két tanulót (3, 7) ítél alkalmasnak. Ők ketten érik el a szerepküszöböt.

Ők mindketten társas jelentőségre is szert tettek. Rajtuk kívül még a 9-es számú tanuló bír társas jelentőséggel. Mindhárman elsőrendű jelentőségre tettek szert és másodrendű jelentőségű tanuló nincs az osztályban. Így a jelentősek kiemelkedése egyértelmű hierarchiát teremt, a csoportot jelentősekre és jelentéktelenekre osztva.

A pregnanciában kifejeződésre jutó hierarchikus tagolódás erőteljesebb, mint a szerep szerinti differenciálódás. A társas mező hierarchizálódása és a tanulmányi teljesítmény közötti összefüggés azt mutatja, hogy a csoport kellőképpen preferálja az iskolai teljesítményt. A legjobb tanulók emelkednek ki a társas mezőből, ha a tagolódási sor nem is esik teljesen egybe a tanulmányi rangsorral.

Ny/8. Jelentőségi Rangsor	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Tanulmányi Rangsor	4	2	1	5	-	8	6 7	-	3
Tanulmányi Átlag	3,5	4,1	4,3	3	-	2,5 -	2,8 2,7	-	3,8
Tanulók Sorszama	3	9	7	4	10	6 11	5 8	2	1

A központ szerepét betöltő három fiú, társas hatékonyságuk és egyéni arculatuk révén minden bizonnyal a hatékony társas magatartás és a tanulmányaiban sikeres magatartás mintáját sugallja. A mintakövetést könnyíti a kiterjedt közvetlen és közvetett kapcsolatrendszerük.

A csoporton kívül mintákból kiemelve a szülői mintákat, nézzük milyen jellemzőket mutat a szülői minták követése.

A tanulók úgy vélekednek, hogy szüleik jól nevelik őket, mert mindent megkapnak és tisztességre tanítják őket. A mindent megkapnak indoklást a lehetőségekhez képest kell értelmezni.

Gyermekeiket hasonlóan nevelnék és a velük szemben támasztott szülői követelményeket reálisnak tartják. A szülői minták pozitív értékelésében a szülők iránti tiszteletük is megnyilvánul.

Az osztályfőnök differenciáltabban ítéli meg a szülőket, ítéletei nem mindig esnek egybe a tanulókéval. Míg a tanulók reálisnak ítélik a szülői követelményeket, addig az osztályfőnök csak négy tanulónál tartja reálisnak azokat. Ennél súlyosabb, hogy négy szülő a pedagógus véleménye szerint nem fogalmaznak meg elvárásokat.

A gyermekekkel történő foglalkozást a rendszertelenség és a többnyire nem foglalkoznak kategóriákkal jellemzi. Két tanulónál ítéli úgy, hogy vele rendszeresen foglalkoznak a szülei. Ugyanez a két szülő minősül tájékozottnak a gyermeke iskolai életéről. A többiek részben tájékozottak, vagy nem tájékozottak.

A szülő-gyermek és gyermek-szülő viszonyt leginkább laza, de jó kapcsolatként jellemzi. Gyakoriságát tekintve ezt követi a meghitt, jó viszony. Érdektelen közönyösséget egyetlen tanulónál sem tart jellemzőnek, míg egy tanulónál

ellenségesnek minősíti viszonyt. A szülők megítélése differenciált, nem tartalmaz negatív beállítódást sugalló sztereotípiákat.

Jövőkép

Felnőttkori terveiket a szülői minta követése mellett az erkölcsös, boldog élet és a jó megélhetés utáni vágy jellemzi. Fontosnak tartják, hogy boldogan, szépen, tisztességesen éljenek. A „szépen” kategória a szép családot és a jó anyagi helyzetet is jelöli a tanulói válaszokban. Szeretnék, ha képesek lennének eltartani a családjukat. Ez az igény a fiú tanulók esetében a tradicionális férfiszerep mintájának elfogadását jelzi.

A család, mint a jövő állapotának meghatározója, a tanulók számára képest magas preferáltságot mutat. Ez akár a cigánység szubkulturális sajátosságaként (korai családalapítás) is jellemezheti jövőképüket.

A közeli jövőt minden tanulónál a tanulási aspirációk határozzák meg. Tanulmányi teljesítménye ezt nem minden tanulónál tenné lehetővé, de a vizsgálat után értesültem róla, hogy mindegyiket beiskolázták, így elképzelésük találkozott a valós lehetőségekkel. Lehetőségeiket a szüleiknél kedvezőbbnek ítéli a csoport 2/3-a, 1/3-uk kedvezőtlenebbnek a rossz anyagi körülmények miatt.

Jövőképük a többi almintához hasonló mintázottságot mutat, a család talán hangsúlyozottabb szerepet kap.

Énkép

A tulajdonságlista alapján történő én-meghatározásukban a valós én- a társas érintkezés és a hozzá kapcsolódó erkölcsi tulajdonságok köré szerveződik a vágyott én pedig a kedvező iskolai (hivatalos) megítéléshez szükséges tulajdonságok, személyiségvonások hangsúlyát mutatja.

Mindannyian barátságosnak, megbízhatónak, és jószívűnek határozzák meg magukat. Ezen kívül hangsúlyos szerepet kap a segítőkészség, a megértő magatartás és a vidámság is énképükben. Átlagosan 11,6 tulajdonsággal jellemzik magukat, ez a szám feltételezi, hogy nincs karakteres én-profiljuk. Az ideális én-t átlagosan 4,5 tulajdonsággal határozták meg. A legnagyobb gyakorisággal, okos, kötelességtudó, szófogadó tanulók szeretnének lenni.

Az önjellemzésükben leírtak megerősítik az önbesorolás eredményeit. Portréjuk megerősíti szociabilitásukat, önmaguk meghatározásában, önazonosságukban a társas tulajdonságok kapnak hangsúlyt.

Két tanuló a vágyaival jellemzi magát, olyan fontosnak érzi a vágyai teljesítését, hogy számára ez már én-jellemző. Egyetlen tanuló van, aki nem készít portrét magáról, a többiek igen. Mind a portré, mind az önbesorolás eredményei azt erősítik, hogy pozitív szilárd énképpel rendelkeznek. A saját csoport normáinak való megfelelés ezt a pozitív képet erősíti, más csoportnormák szerint, önmegítélésük bizonytalanabbá válhat.

Önértékelés, mások megítélése

Azzal kapcsolatban, hogy mások véleménye mennyire befolyásolja önértékelésüket, nem alakult ki közvélemény. Az átlag és az eloszlás is azt mutatja, hogy a legtöbb tanuló nem foglal állást. Ezt megerősítve az 5. állításnál, amely a mások véleményéből való függésre és az önelégedettségre vonatkozik, a csoport véleménye szintén szórt. A vélemények a teljes egyetértésből az egyet nem értésig terjednek. Az átlag ugyan azt mutatja, hogy a vélemények az egyetértésben sűrűsödnek, de az átlag értékét csökkenti a vélemények szórtsága. Szórt ítéletek mellett, semlegességet mutató átlaggal szintén nem alakult ki közvélemény annak megítélésében sem, hogy manapság ritka az önfeláldozó ember és az emberek

általában csak magukkal törődnek. A szórt, összességében semlegességet mutató átlagok gyanakvó magatartásra utalnak.

Közvélemény szerűen sűrűsödnek az ítéletek a teljes egyetértésben kifejezésre jutva, az utolsó állításnál. Feltételezhető, hogy saját kudarcaikat is ennek tükrében ítélik meg. Az izolált iskolai illetve osztályközösségek az önmaguk és mások értékeléséhez szükséges tapasztalatokat beszűkítik.

4. Összegzés

A tanulók énképét befolyásoló társas viszonyok a vizsgálati eredmények alapján a következők:

A cigány tanulók társas pozícióira a peremhelyzetben kifejeződő elutasítottság jellemző; a társas mezőkön belül részlegesen vagy teljesen elkülönülnek. Létszamarányuk ezen a helyzeten nem változtatott. A társas mezőből kiemelkedni, pregnanciára szert tenni nem képesek még akkor sem, ha az osztályon belüli arányuk magas. Ez alól az Ny, 8-as alminta, ahol csak cigány tanulók tanulnak értelemszerűen kivétel. Szerepnélküliségük a közösségi feladatok betöltésére való alkalmatlanságukat jelzi. a csoport megítélése szerint.

Társas viszonyaikból eredő önértelmezésük, önmeghatározásuk így minden bizonnyal negatív élményekre épül. ezt erősíti az a tény, hogy a tanárok körében sem népszerűek, így sem társas, sem hivatalos elismerésben nincs részük. A szociális elismerés hiánya a társaikkal és a tanáraikkal való érintkezéseikben újratermelődik ez jut kifejeződésre a tagolódási dimenzióban is.

Társas elutasítottságuk okai között a másságuk vagy nyíltan, vagy a normaszegő magatartás megjelölésében jut kifejeződésre. A másságuk, normaszegéssel jelölt csoportbesorolásuk etnikai azonosságukhoz való viszonyukat feszültté tette, mivel olyan identitáskategóriát jelölt ki számunkra, amellyel az azonosulás nem vált ki pozitív érzéseket. Egyetlen cigány tanuló sem jelölte azonossági tartományában az etnikai csoporttagságát.

A társas élményeik az önbesorolásukra és önjellemzéseikre épülő én-meghatározásaikban oly módon tükröződik, hogy a szociális kompetenciájukat túlhangsúlyozzák. Barátságosnak, megbízhatónak, megértőnek, segítőkésznek és jószívűnek ítélik magukat. Valószínű, hogy ezt az én-erősítő funkciókn kívül életkori sajátosság is eredményezte. Ezt erősíti az a tény, hogy a nem cigány tanulók én-meghatározása ugyanezen kategóriák alapján történt, csak nem ekkora hangsúllyal.

Vágyott énjükben egyértelműen a tanulmányi teljesítmény alapján történő hivatalos elismerés utáni vágy fogalmazódik meg. Okosak, szorgalmasak és szófogadóak szeretnének lenni. ezeket egészítik ki a fiúknál a bátorság, a lányoknál pedig a szépség kategóriája.

Megállapítható, hogy én-meghatározásukban a nem cigány tanulókkal való azonosságuk tükröződik. A vizsgálati eredmények nem igazolták, tehát továbbra is csak feltételezem, hogy az önelfogadtatás igénye tükröződik az azonosságokra épülő hangsúlytalan individualitásukban.

Negatív társas élményeik és iskolai sikertelenségeik önmagukhoz való viszonyukat – mely az önértékelésben jut kifejeződésre – ellentmondásossá alakította. Az attitűd-skála eredményeiből számított súlyozott középértékek azt mutatják, hogy a cigány tanulók mind önmaguk, mind mások megítélésében bizonytalanabbak, mint nem cigány társaik. Önmaguk megítélését függetleníteni akarják mások véleményétől,

de ugyanakkor úgy vélik, hogy borzasztó dolog, ha az emberről rossz véleményt mondanak.

A cigány tanulók modellkövetési sajátosságai a vizsgálati eredmények alapján a következőkben foglalhatók össze: A sikeres és a társai körében népszerű tanuló modelljével az azonosulás akadályozott, mivel ilyen tanulóval nincs közvetlen kapcsolatuk. Így ezeknek a tanulóknak közvetlen viselkedésszabályozó szerepe a cigány tanulók körében nem érvényesül.

Szüleikről pozitív képpel rendelkeznek, az általuk közvetített értékekkel, elvárásokkal egyetértenek. Ugyanakkor szükséges megjegyezni, hogy az osztályfőnökökben egy erősen sztereotipizált cigány szülői kép fogalmazódott meg, ami az inadekvát kommunikáció eredményének tekintek.

Mind a közeli, mind a távoli jövőjükre vonatkozó elképzeléseikben és a bennük tükröződő értékekben azonosságok figyelhetők meg a cigány és nem cigány tanulók között. Jövőképeik egyaránt a boldogság mintája köré szerveződik, melyhez a munka, a gazdagság és a család feltételét határozzák meg. Ez a sikeres társadalmi integráció igényeként értelmezendő.

Fentebb már jeleztem, hogy a minta nagyságából adódóan általános következtetésekre nem vállalkozom, de néhány következtetést mégis szükséges megfogalmaznom. Teszem ezt olyan célból is, hogy a pedagógusképzésben tudatosabbak legyünk.

- Legfontosabbnak ítélem, hogy a cigány tanulók oktatásában az eredményes tanulást segítő, erősítő stratégiákat vezessünk be. Az eddig alkalmazott felzárkóztató jellegű foglalkozások sem a tanulásuk eredményességét, sem a beilleszkedésüket nem segítették elő. Indokoltnak tűnik a teljesítménymotiváció

erősítésére és a jelenleginél szélesebb értékelésre is alkalmas projektek bevezetése.

- A különbözőségek elfogadására mind a cigány, mind a nem cigány tanulóknál – alkalmakat kell teremtenünk, azt sugallva, hogy a különbségek egyéni, egyedi jellemzők. Szükséges ez azért is, mert a kulturális, csoportra jellemző különbségek túlhangsúlyozása etnocentrikus oktatáspolitikához, az pedig szegregált oktatási gyakorlathoz vezet.
- A társadalom integrációs hajlamának erősítését szolgálva elengedhetetlen a cigány szülők és az iskola kapcsolatának az erősítése és szélesítése. A projekt szemlélet többek között ezt a célt is szolgálja. A kapcsolatok kiszélesítése lehetőséget teremt a cigányság problémáinak integráltabb kezelésére, egymás jobb megismerésére.

5. Jegyzetek

1. Barth Fredrik: Régi és új problémák az etnicitás értelmezésében
Kisebbségkutatás 1996/1.
2. Buda Béla: A nem szerep problémája
in. Megismerés, előítélet, identitás
Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény
Szerk.: Erős Ferenc, Új Mandátum Könyvkiadó, 1998.
3. Cohen, Anthony P. A kultúra, mint identitás egy antropológus szemével
in: Multikulturalizmus
4. Csepeli György (szerk.) Előítéletek és csoportközi viszonyok
KIK 1980.
5. Csepeli György: Csoporttudat, nemzettudat
Magvető, Budapest, 1987.
6. Csepeli György: Szociálpszichológia IV. fejezet
Osiris Kiadó, 1997.
7. Denz vizsgálatát Fábián Gergely ismerteti a Kigyótojás c. tanulmányában
in: Dúdolnak a hideg szelek, Nyíregyháza, 1994.
8. Erikson E.H.: A fiatal Luther és más írások
Gondolat, Budapest, 1991.
9. Erikson E.H.: Az életciklus és az identitás ontogenezise
in: Megismerés, előítélet, identitás. Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény
Szerk.: Erős Ferenc. Új Mandátum Könyvkiadó, 1998.
10. Erős Ferenc: Azonosság és különbözőség - Tanulmányok az identitásról és az előítéletekről – Előszó Szerk: Erős Ferenc, Seincia Humana, 1996.

11. Forray R. Katalin - Hegedűs T. András: A cigány etnikum újjászületőben
Akadémia Kiadó, Budapest, 1990.
12. Gheorghe, Nicolac - Acton, Thomas: A multikulturalitás problémái
Replika, 1996. december
13. Goffman E.: A hétköznapi élet szociálpszichológiája
Gondolat Kiadó, Budapest, 1981.
14. Hall, Stuart: A kulturális identitásról
in: Multikulturalizmus
Osiris, Budapest, 1997.
15. Hankiss Ánges: Kötéltánc
Budapest, 1987.
16. Havas Gábor - Kemény István: A magyarországi romákról
Szociológiai szemle 1995/3.
17. Heller Ágnes: Az idegen
Múlt és jövő Kiadó, Budapest, 1997.
18. Kertesi Gábor - Kézdi Gábor: Cigányok és iskola. Educatio Füzetek 3. 1996.
19. Kolosi Tamás - Robert Péter: A rendszerváltás társadalmi hatásai
in: Társadalmi Riport 1992.
TÁRKI, 1992.
20. Kozma Tamás: Etnocentrizmus
Educatio 1993/2.
21. Mead E.H.: A pszichikum, az én és a társadalom
Gondolat, Budapest, 1973.
22. Mérei Ferenc: Társ és csoport
Akadémia Kiadó, Budapest, 1989.

23. Pataki Ferenc: Identitás, személyiség, társadalom
Akadémia Kiadó, 1987.
24. Radó Péter: A kisebbségi oktatás fejlesztése
Új Katedra, 1995/11. melléklet
25. Romanap a magyar Országgyűlésben
Régió 1996/2.
26. Szabó Ildikó - Örkény Antal: A 14-15 évesek interkulturális világgépe
Régió, 1995/4.
27. Szabó László Tamás: Ki vagyok én?
Educatio 1993/2.
28. Tajfel Henri: Csoportközi viselkedés, társadalmi összehasonlítás, társadalmi változás
in: Megismerés, előítélet, identitás
29. Tokai András: „Faj és etnicitás” oktatása felsőoktatási szaktárgyakon belül
Régió 1997/1.
30. Turner J. C.: A társadalmi összehasonlítás és a társadalmi azonosságtudat
in: Megismerés, előítélet, identitás - Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény
eredetileg megjelent: Csoportlélektan szerk.: Pataki Ferenc
Gondolat, 1980.
31. Vajda Zsuzsa: Az identitás külső és belső forrásai
in: Azonosság és különbözőség
Scientia Humana. 1996.
32. Wimer, Andreas: Explaining Xenophobia...
A tanulmányt Tokai András ismerteti - Régió 1997/2. -

Irodalom

1. Allport, E. W.: Az előítélet
Gondolat Kiadó, Budapest, 1977.
2. Barczy M. – Diósi P. – Rudas J.: Vélemények a másságról –előítéletek a fiatalok körében
Animula Egyesület, Budapest, 1996.
3. Barth Fredrik: Régi és új problémák az etnicitás értelmezésében
Kisebbségkutatás 1996/1.
4. Bowen R. John: A globális etnikai viszály mítosza 2000, 1997/9.
5. Bourdieu, P. : Identitás és reprezentáció
Szociológiai Figyelő, 1985.
6. Buda Béla: A nemi szerep problémája
in. Megismerés, előítélet, identitás
Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény
Szerk.: Erős Ferenc, Új Mandátum Könyvkiadó, 1998.
7. Cohen, Anthony P. A kultúra mint identitás egy antropológus szemével
in: Multikulturalizmus
8. Csepeli György (szerk.) Előítéletek és csoportközi viszonyok
KIK 1980.
9. Csepeli György: Csoporttudat, nemzettudat
Magvető, Budapest, 1987.
10. Csepeli György: Nemzet által homályosan
Századvég Kiadó, Budapest, 1992.
11. Csepeli György: Szociálpszichológia IV. fejezet
Osiris Kiadó, 1997.

12. Denz vizsgálatát Fábián Gergely ismerteti a Kigyótozás c. tanulmányában
in: Dúdolnak a hideg szelek, Nyíregyháza, 1994.
13. Erikson E.H.: A fiatal Luther és más írások
Gondolat, Budapest, 1991.
14. Erikson E.H.: Az életciklus és az identitás ontogenezise
in: Megismerés, előítélet, identitás. Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény
Szerk.: Erős Ferenc. Új Mandátum Könyvkiadó, 1998.
15. Erős Ferenc: Azonosság és különbözőség - Tanulmányok az identitásról és az előítéletekről – Előszó Szerk: Erős Ferenc, Seientia Humana, 1996.
16. Erős Ferenc: Identitás és modernizáció
in: Kapitány Á. – Kapitány G.: „Jelbeszéd az életünk”.
A szimbolizáció története és kutatásának módszerei
Osiris-Századvég Kiadó, Budapest, 1995.
17. Fábián Zoltán – Erős Ferenc: Autoritarizmus és társadalmi tényezők a cigányellenesség magyarázatában
in: Azonosság és különbözőség
szerk.: Erős Ferenc
Sciontio Humanos, Budapest, 1996.
18. Fehér Ferenc: Biopolitika a kommunizmus romjain
Társadalmi Szemle 1994/10.
19. Forray R. Katalin – Hegedűs T. András: Tradicionális családi nevelés és iskolai magatartás egy innovatív cigány közösségben
in: „Míg én rólad mindent, te rólam semmit sem tudsz”
Szerk.: Nyári László, Budapest, 1994.

20. Furray R. Katalin – Hegedűs T. András: “Magyar” iskola - cigány
Gyermekek két kultúra között
Ifjúsági Szemle 1986/2.
21. Furray R. Katalin - Hegedűs T. András: A cigány etnikum újjászületőben
Akadémia Kiadó, Budapest, 1990.
22. Garai László: ...elvelyültem és kiváltam. Társadalomlélektani esszé az
identitásról
T. Twins Kiadó, Budapest, 1993.
23. Garai László – Köcski Margit: A szociális kategorizáció és az identitásképzés
kapcsolatáról
in: Azonosság és különbözőség
24. Gerhard Schulze: A Német Szövetségi Köztársaság kulturális átalakulása
in: A kultúra szociológiája
Szerk.: Wessely Anna
Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
25. Gheorghe, Nicolas - Acton, Thomas: A multikulturalitás problémái
Replika, 1996. december
26. Goffman E.: A hétköznapi élet szociálpszichológiája
Gondolat Kiadó, Budapest, 1981.
27. Gombár Csaba: Társadalomszemléletünk etnicizálódása
Politikatudományi Szemle 1994/4.
28. Gronemeyer, R. – Rakkemann, G.A. A romák útja a posztmodern világba
Lette (magyar) 1996/21.
29. Hall, Stuart: A kulturális identitásról
in: Multikulturalizmus

- Osiris, Budapest, 1997.
30. Hankiss Ánges: Kötéltánc
Budapest, 1987.
31. Havas Gábor - Kemény István: A magyarországi romákról
Szociológiai szemle 1995/3.
32. Heller Ágnes: Az idegen
Múlt és jövő Kiadó, Budapest, 1997.
33. Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor: A kultúrák találkozása – kulturaváltás
Savaria University Press Szombathely 1996.
34. Kertesi Gábor - Kézdi Gábor: Cigányok és iskola. Educatio Füzetek 3. 1996.
35. Kisebbségi érdekérvényesítés, önkormányzatiság, autonómiaformák
Nemzetközi Konferencia, Budapest, 1995. november
Osiris Kiadó, Budapest, 1997.
36. Kolosi Tamás - Robert Péter: A rendszerváltás társadalmi hatásai
in: Társadalmi Riport 1992.
TÁRKI, 1992.
37. Kovács András: Előítéletes projekció-e a becslés?
Preplika 1995. június
38. Kozma Tamás: Etnocentrizmus
Educatio 1993/2.
39. Kozma Tamás: Tudásgyár? Az iskola, mint társadalmi szervezet
KJKK Budapest, 1985.
40. Kósáné Ormai V. – Porkolábné Balogh K. – Ritók Pné: Neveléslélektani
vizsgálatok
Tankönyvkiadó, Budapest, 1984.

41. Lázár Guy: A kisebbségek szerepe a nemzeti identitás kialakulásában
Régió 1995/6.
42. Mead EH.: A pszichikum, az én és a társadalom
Gondolat, Budapest, 1973.
43. Mérei Ferenc: Társ és csoport
Akadémia Kiadó, Budapest, 1989.
44. Pataki Ferenc: Identitás, személyiség, társadalom
Akadémia Kiadó, 1987.
45. Radó Péter: A kisebbségi oktatás fejlesztése
Új Katedra, 1995/11. melléklet
46. Rácz József: Ifjúsági szubkultúrák és fiatalkori „devianciák”
Magyar Pszichiátriai Társaság Budapest, 1989.
47. Romanap a magyar Országgyűlésben
Régió 1996/2.
48. Stewart, M. Daltestvérek, Az oláh cigány identitás és közösség továbbélése a
szocialista Magyarországon
T-Twins, Budapest, 1994.
49. Szabó Ildikó - Örkény Antal: A 14-15 évesek interkulturális világgépe
Régió, 1995/4.
50. Szabó László Tamás: Ki vagyok én?
Educatio 1993/2.
51. Szabó Miklós: Az előítélet neutralizálása
Mozgó Világ 1998/1.
52. Szalai Julia: A kényszerasszimiláció zsákutcája

- Népszabadság 1998. február 14.
53. Szuhay Péter: A magyarországi cigányság kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája
Panoráma, Budapest, 1999.
54. Tajfel Henri: Csoportközi viselkedés, társadalmi összehasonlítás, társadalmi változás
in: Megismerés, előítélet, identitás
55. Tamás Gáspár Miklós: A magyar kérdés: másodszor
Magyar Naramus 1997. október 9.
56. Tamás Gáspár Miklós: Az új magyar nemzet
Népszabadság 1998. január 31.
57. Tokai András: „Faj és etnicitás” oktatása felsőoktatási szaktárgyakon belül
Régió 1997/1.
58. Turner J. C.: A társadalmi összehasonlítás és a társadalmi azonosságtudat
in: Megismerés, előítélet, identitás - Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény
eredetileg megjelent: Csoportlélektan szerk.: Pataki Ferenc
Gondolat, 1980.
59. Vajda Zsuzsa: Az identitás külső és belső forrásai
in: Azonosság és különbözőség
Scientia Humana. 1996.
60. Vastagh Zoltán: Mikrocsoportok az iskolai osztályokban
Akadémia Kiadó, Budapest, 1980.
61. Vitányi Iván: A romakérdés logikája
Mozgó Világ, 1998/1.
62. Wimer, Andreas: Explaining Xenophobia...

A tanulmányt Tokai András ismerteti - Régió 1997/2. -

Mellékletek

(a mellékletek sorrendje a feldolgozás menetét követi)

Kérdőív/1.

Név:

Iskola:

osztály:

Kérlek, hogy két-három mondattal válaszolj az alábbi kérdésekre!

1. Felnőtt korodban hogyan szernél élni?
2. A te lehetőségeid kedvezőbbek-e, mint a szüleidé voltak annak idején?
3. Ha befejezed az általános iskolát, mit fogsz csinálni?
4. Véleményed szerint hogyan nevelnek téged a szüleid, mit tartanak veled kapcsolatban fontosnak?
5. Saját gyermeked ugyanúgy nevelnéd-e, mint téged a szüleid, vagy ha nem, mit csinálnál másképp?
6. Mi lehet az oka annak, ha egy gyereket a társai nem szeretnek? Milyen tapasztalataid vannak ezzel kapcsolatban?
7. Sorold fel a nevüket azoknak, akiket barátodnak tartasz! Jelöld, hogy ezek közül ki jár veled egy osztályba, és ki van osztályon, illetve iskolán kívül!
8. A veled szemben támasztott szülői követelményeket reálisnak tartod-e?

Készíts magadról portrét, jellemezd önmagad!

Kérdőív/2.

Név:

Iskola:

osztály:

Kérlek, figyelmesen olvasd el a következő kérdéseket, és mindegyikre 3 névvel válaszolj!

1. Kik a legjobb barátaid az osztályban:

1.

2.

3.

2. Ha bajba jutnál, osztálytársaid közül kikre számíthatnál?

1.

2.

3.

3. Kik azok a tanulók, akiket a legtöbben szeretnek?

1.

2.

3.

4. Személyes titkaid kikkel beszélnéd meg?

1.

2.

3.

5. Ha bajba jutnál, kikre számíthatnál az osztálytársaid közül?

1.

2.

3.

6. Az osztálykirándulás szervezése a ti feladatotok lenne. Kikre bízna, kik lennének alkalmasak erre a feladatra?

1.

2.

3.

7. Kik azok, akiket a tanárok leginkább szeretnek?

1.....

2.....

3.....

8. Kivel fogsz az iskola befejezése után is kapcsolatot tartani?

1.

2.....

3.

Kérdőív/3

Név:

Iskola:

osztály:

Olvasd el a következő tulajdonságokat és húzd alá azokat, amelyek jellemzőek rád! A kimaradt tulajdonságok közül karikázd be azokat, amelyeket szeretnéd, ha jellemzőek lennének rád!

1. barátságos	11. gyáva	21. Szófogadó
2. bátor	12. megértő	22. jószívű
3. goromba	13. szerény	23.
4. jóindulatú	14. ügyetlen	24. indulatos
5. lelkiismeretes	15. önző	25. szorgalmas
6. kötelességtudó	16. okos	26. népszerű
7. megbízható	17. segítőkész	27. szép
8. kedves	18. engedetlen	28. türelmes
9. komoly	19. vidám	29. titoktartó
10. hanyag	20. zárkózott	30. népszerűtlen

Jelöld az 5-1-ig terjedő skálán, hogy milyen mértékben értesz egyet a következő állításokkal.

Az ötös a teljes egyetértést, az egyes a teljes egyet nem értést fejezi ki.

1. Borzasztó dolog, ha az emberről rossz véleményt alkotnak.

5...4...3...2...1...

2. Az emberek általában csak magukkal törődnek, másokkal nem.

5...4...3...2...1...

3. Azt tekintik értékes embernek, aki sikeres és mindenki odafigyel rá.

5...4...3...2...1...

4. Manapság ritka az önfeláldozó, másokért lemondásra is képes ember.

5...4...3...2...1...

5. Nem függhet az ember állandóan mások véleményétől, fontosabb, hogy én legyek elégedett önmagammal.

5...4...3...2...1....

6. Az emberek önbecsülése belülről származik, mert mindenkinek van értékes tulajdonsága, nem számít, hogy mások mit gondolnak róla.

5...4...3...2...1...

7. Senki sem tökéletes, ezért elkerülhetetlen, hogy az embert néha kudarcok ériék.

5...4...3...2...1...

Kérdőív pedagógusok részére

A tanuló neve: Iskola, osztály:

Az utolsó félév tanulmányi átlaga:

Tanulmányai során ismételt-e osztály?

Anyja foglalkozása, iskolai végzettsége:

Apja foglalkozása, iskolai végzettsége: Szülők munkaviszonya:

Kérjük húzza alá azt a választ, amelyik leginkább jellemző a családra!

1. A szülők gyermekekhez fűződő kapcsolata:

- meghitt, jó viszony
- laza, de jó kapcsolat
- ellenséges viszony
- érdektelen, közönyösség
- nem tudom

5. A gyermek szüleihez fűződő viszonya:

- meghitt, jó viszony
- laza, de jó kapcsolat - ellenséges viszony
- érdektelen közönyösség
- nem tudom

6. Foglalkoznak-e a gyerekekkel, kellő mértékben törődnek-e vele?

- igen, rendszeresen
- néha igen, máskor nem - többnyire nem
- nem tudom

1. Milyenek a gyermekkel kapcsolatos szülői elvárások?

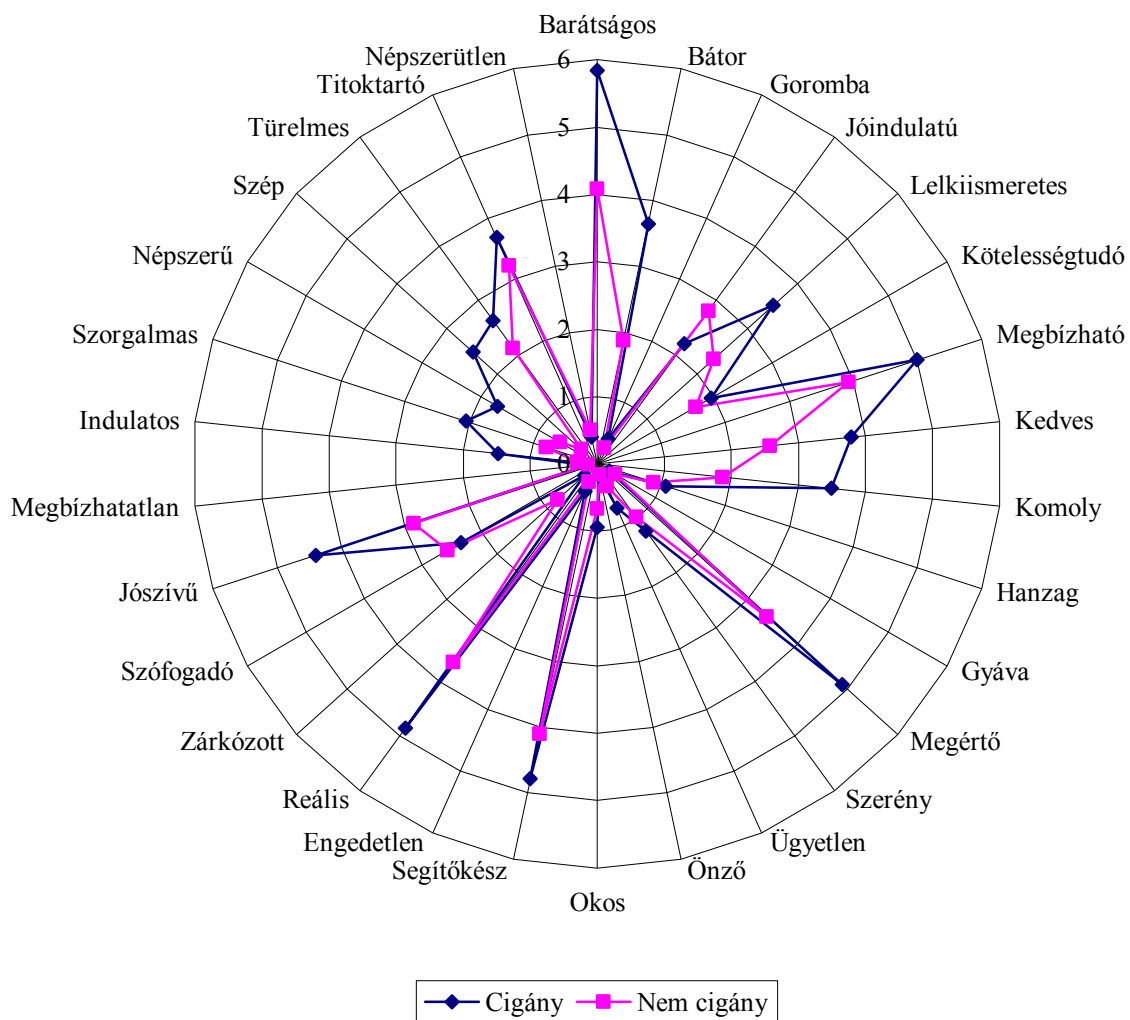
- túl magasak
- reálisak
- túl alacsonyak
- nem fogalmazzák meg elvárásokat
- - nem tudom

2. Tájékozottak-e a szülők a gyermekük iskolai életével kapcsolatban?

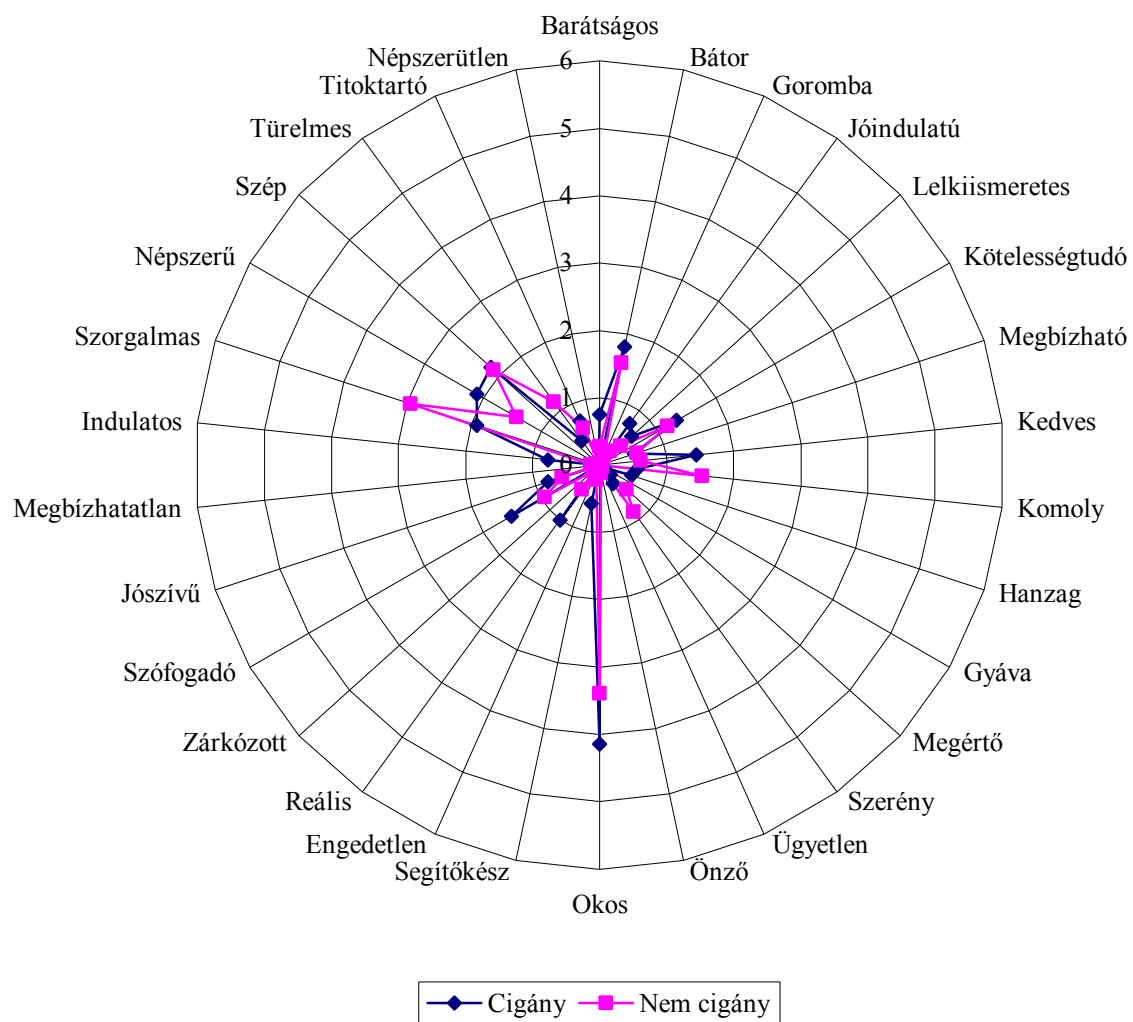
- igen
- részben
- nem
- nem tudom

Köszönjük a fáradozását!

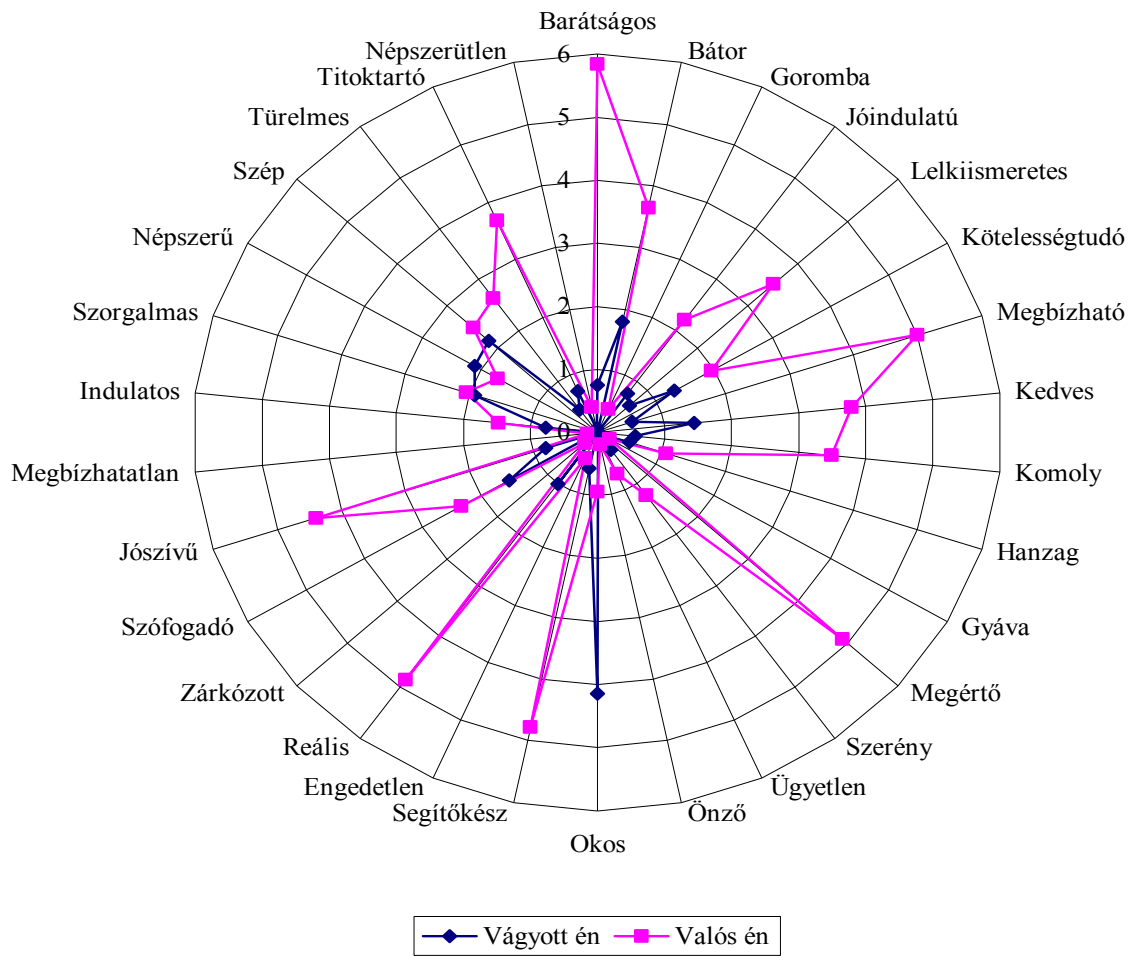
Valós én

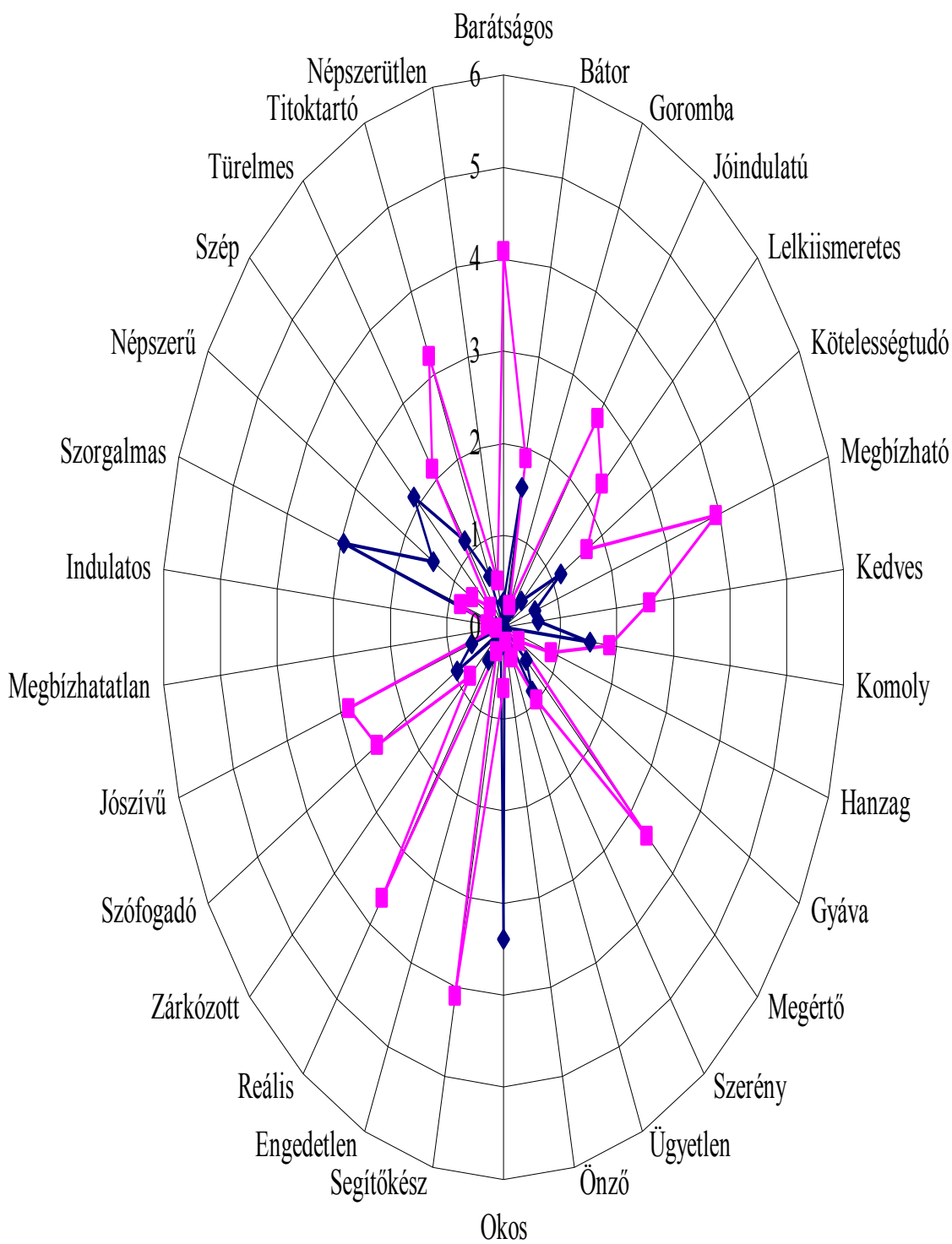
Vágyott én

Cigánytanulók

Nem cigánytanulók

◆ Vágyott én ■ Valós én

A/8.		GR	HA	HB	LE	LK	TM	G A	HS	JJ	JZS	LM	DP	ÉA	GL	GN	KD	MZS	MS	MG	DJ	SCS	VT	Deklarált Kapcs.	Kölcsönös Kapcs.
Kölcsönösségi táblázat		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.		
1.	GR	X	2											1		1					1		2	5	1
2.	HA	2	X	1		2																		3	1
3.	HB			X	2	2	2																	3	3
4.	LE		1	2	X	2	2																	4	3
5.	LK			2	2	X	2																	3	3
6.	TM			2	1	1	X																	3	3
7.	GA							X			1				2						1			3	0
8.	HS								X	2	2	2												3	3
9.	JJ								1	X	2	2								1				4	3
10.	JZS								2	2	X	2												3	3
11.	LM								2	2	2	X												3	3
12.	DP												X	2	2							2		3	1
13.	ÉA													X	2	2	2							3	3
14.	GL													2	X	1				1	2			4	2
15.	GN													2		X	2							2	2
16.	KD												1	2		2	X							3	2
17.	MZS													2		1		X	1	2				4	0
18.	MS													2	1				X				1	3	1
19.	MG														1				2	X	2			3	0
20.	PJ												2	1	2	1						X		4	2
21.	SZCS													2			2			2		X		3	0
22.	VT													2		2	1		1				X	4	1
Választások Összesen:		1	2	4	3	4	3	0	3	3	4	3	2	10	6	7	4	0	3	4	5	0	2	73	40

A/8. Gyakorisági táblázat		Rokonszenvi		Bizalmi		Funkció 5	Népszerűség		Rokon- szenvi	Bizalmi	Funkció	Népszerűség	Összesen
		1	7	2	3		4	6					
1.	GR	1	1	1	1	0	1	3	2	2	0	4	8
2.	HA	1	2	3	3	0	0	1	3	6	0	1	10
3.	HB	3	4	3	1	0	0	0	7	4	0	0	11
4.	LE	3	2	3	1	0	0	0	5	4	0	0	9
5.	LK	4	3	4	2	0	0	0	7	6	0	0	13
6.	TM	3	2	1	1	0	0	0	5	2	0	0	7
7.	GA	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1
8.	HS	3	2	3	3	1	0	0	5	6	1	0	12
9.	JJ	4	2	3	2	4	1	0	6	5	4	1	16
10.	JZS	3	4	3	2	1	1	0	7	5	1	1	14
11.	LM	3	3	4	3	0	1	0	6	7	0	1	14
12.	DP	1	2	1	1	0	0	1	3	2	0	1	6
13.	ÉA	9	9	7	4	17	16	17	18	11	17	33	79
14.	GL	6	4	2	1	0	0	0	10	3	0	0	13
15.	GN	6	7	5	2	0	0	0	10	7	0	0	17
16.	KD	4	3	2	1	2	1	0	7	3	2	1	13
17.	MZS	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
18.	MS	1	3	3	1	2	1	0	4	4	2	1	11
19.	MG	2	4	3	3	17	16	20	6	6	17	36	65
20.	PJ	5	3	3	2	12	9	17	8	5	12	26	51
21.	SZCS	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
22.	VT	2	1	2	0	2	3	0	3	2	2	3	10
Összes		64	58	56	34	59	50	59	122	90	59	109	380
Elosztás		19	19	19	18	10	10	6	19	19	10	12	20
Elosztási mutató		3,3	3	2,9	1,8	5,9	5	9,8	6,4	4,6	5,9	9	

A társas elutasítottság okai

A/8	társas tulajdonságok hiánya	normaszegő magatartás	másság	irreleváns válasz	nem válaszol	nem tudja
gyakoriság	13	7	1	5	3	0

Mintakövetés

A/8		Jól	Nem	Nem válaszol
Hogyan nevelik a szülei	C	10	1	0
	NC	10	0	1
	Ö	20	1	1

A/8		Igen	Igen feltételhez kötve	Nem	Nem válaszol
Gyermekek a szüleidhez hasonlóan nevelnéd-e	C	10	0	1	0
	NC	6	2	0	3
	Ö	16	2	1	3

A/8		Igen	Nem	Nem válaszol
Reálisnak tartod-e a szülői követelményeket	C	7	0	4
	NC	6	0	5
	Ö	13	0	9

A/8 (osztályfőnök)	meghitt, jó viszony		laza, de jó kapcsolat	ellenséges	érintetlen, közönyös
szülő-gyermek	C	3	5	0	3
	NC	3	4	0	4
	Ö	6	9	0	7
gyermek-szülő	C	3	6	0	2
	NC	3	4	1	3
	Ö	6	10	1	5

A/8		igen, rendszeres	néha igen, máskor nem	többnyire nem
foglalkoznak-e a gyermekkel?	C	1	6	4
	NC	3	3	5
	Ö	4	9	9

A/8		igen	részben	nem
a szülők tájékozottsága	C	2	4	5
	NC	1	7	3
	Ö	3	11	8

A/8		túl magasak	reálisak	túl alacsonyak	nem fogalmaznak meg
szülői elvárások	C	0	3	2	6
	NC	2	3	4	2
	Ö	2	6	6	8

A/8.		tanul	dolgozik	nem tudja
közeli jövő	C	10	0	1
	NC	11	0	0
	Ö	21	0	1

A/8.		munka	család	anyagiak	erkölcsi érték	nem válaszol
Felnőttkori tervek	C	3	1	7	4	2
	NC	3	3	8	5	0
	Ö	6	4	15	9	2

A/8.		jobb	rosszabb	nem válaszoltak	nem tudja
Szülőhöz	C	8	1	2	1
viszonyított	NC	9	0	2	0
lehetőség	Ö	17	1	4	1

A/8 kategóriák	Valós én		Vágyott én	
	C	NC	C	NC
Barátságos	10	5	1	2
Bátor	3	2	3	1
Goromba	1	1	0	0
Jóindulatú	5	2	2	3
Lelkiismeretes	3	3	2	1
Kötelességtudó	3	1	2	1
Megbízható	7	7	1	2
Kedves	5	3	0	2
Komoly	5	3	3	2
Hanyag	1	5	0	0
Gyáva	0	0	0	0
Megértő	6	7	1	1
Szerény	6	1	0	2
Ügyetlen	2	1	0	0
Önző	3	1	0	0
Okos	1	1	4	4
Segítőképz	7	4	2	3
Engedetlen	0	1	0	1
Vidám	8	4	0	3
Zárkózott	1	0	0	0
Szófogadó	5	2	2	4
Jószívű	7	5	1	2
Megbízhatatlan	2	0	0	0
Indulatos	2	1	0	0
Szorgalmas	1	2	3	5
Népszerű	0	2	1	2
Szép	0	0	3	3
Türelmes	6	3	3	4
Titoktartó	8	2	0	1

Népszerűtlen	0	1	0	1
Összes:	105	70	34	50
Átlag	4,2	2,6	2,1	2,2

A/8.		Itemek gyakorisági értéke					Átlag
		5.	4.	3.	2.	1.	
1.	C		1	0	0	7	2,4
	NC	4	2	5	0	0	3,9
2.	C	3	1	4	2	1	3,2
	NC	1	2	4	3	1	2,8
3.	C	2	1	3	2	3	2,5
	NC	3	5	1	0	1	3,5
4.	C	3	1	4	2	1	3,2
	NC	4	1	4	1	1	3,5
5.	C	4	4	2	0	1	3,9
	NC	6	2	2	0	1	4
6.	C	6	0	3	0	2	3,7
	NC	6	3	1	0	1	4,1
7.	C	7	2	2	0	0	4,4
	NC	8	0	2	1	0	4,3

A/7. Kölcsönösségi táblázat		G D 1.	LA 2.	LB 3.	LK 4.	TA 5.	TE 6.	MO 7.	NÉ 8.	PA 9.	PB 10.	BM 11.	JA 12.	HJ 13.	H K 14.	LF 15.	LR 16.	MA 17.	TA 18.	BB 19.	MA 20.	PA 21.	SZJ 22.	Deklarált Kapcs.	Kölcsönös Kapcs.	
1.	GD	X						2		2														2	2	
2.	LA		X			2		1					1												3	1
3.	LB			X	2		2																		2	2
4.	LK			2	X		2																		2	2
5.	TA		2			X				1			2												3	1
6.	TE			2	1		X																		2	2
7.	MO	2						X		1															2	2
8.	NÉ	2						2	X		2														3	1
9.	PA	2						2		X															2	2
10.	PB	1						2	2	1	X														4	1
11.	BM											X		2		1		2							3	3
12.	JA												X						2	2					2	1
13.	HT											1	2	X			2								3	2
14.	HK											1		2	X	1	1								4	1
15.	LF											2				X	2	2							3	1
16.	LR													1	1		X								2	2
17.	MA											2		2				X							2	1
18.	TA												1	1		1			X	1					4	1
19.	BB																			X					0	0
20.	MÁ																			2	X	2			2	1
21.	PA																				1	X			1	1
22.	SZJ																			2			X		1	0
Választások Összesen:		4	1	2	2	1	2	5	1	4	1	4	4	5	1	3	3	2	1	4	1	1	0	52	30	

A/7.		Rokonszenvi		Bizalmi		Funkció	Népszerűség		Rokon- szenvi	Bizalmi	Funkció	Népszerűség	Össze- se n
Gyakorisági táblázat													
		1	7	2	3	5	4	6					
1.	GD	4	3	3	3	0	4	3	7	6	0	7	20
2.	LA	1	1	1	1	0	1	0	2	2	0	1	5
3.	LB	2	2	2	1	6	3	4	4	3	6	7	20
4.	LK	2	1	1	1	2	1	1	3	2	2	2	9
5.	TA	1	1	1	1	0	0	0	2	2	0	0	4
6.	TE	2	2	2	2	1	1	0	4	4	1	1	10
7.	MO	5	4	4	4	2	0	0	9	8	2	0	19
8.	NÉ	1	1	2	1	0	0	0	2	3	0	0	5
9.	PA	3	2	4	5	4	4	4	5	9	4	11	39
10.	PB	1	1	1	0	0	0	0	2	1	0	0	3
11.	BM	4	2	4	4	1	2	0	6	8	1	2	17
12.	JA	2	3	2	1	0	0	0	5	3	0	0	8
13.	HJ	4	3	4	5	1	3	1	7	9	1	4	21
14.	HK	1	1	0	1	1	0	0	2	1	1	0	4
15.	LF	1	2	4	0	3	4	5	3	4	3	9	19
16.	LD	3	2	1	2	0	3	3	5	3	0	6	14
17.	MA	2	2	2	2	2	1	1	4	4	2	2	12
18.	TA	2	1	1	2	1	2	0	3	3	1	2	9
19.	BB	5	2	3	3	9	8	8	7	6	9	16	38
20.	MA	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
21.	PA	1	1	1	1	2	1	3	2	2	2	4	10
22.	SZJ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Összes		48	37	43	40	35	38	36	85	83	35	74	277
Elosztás		21	20	19	18	13	14	10	21	19	13	14	

Elosztási mutató	2,2	1,8	2,2	2,2	2,6	2,7	3,6	4	4,1	2,6	5,2	
------------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	---	-----	-----	-----	--

A/7. Minta szülőkhöz viszonyított helyzet	kedvezőbb	kedvezőtlenebb	nem válaszol
C	12	1	1
NC	8	0	0
Ö	20	1	1

A/7. Minta közeli jövő	tanul	dolgozik	nem tudja	nem válaszol
C	8	1	3	2
NC	8	0	0	0
Ö	16	1	3	2

A/7	jól nevelik	nem nevelik jól	nem válaszol	nem tudja
C	10	0	3	1
NC	8	0	0	0
Ö.	18	0	3	1

Szülői követelmények megítélése

A/7	reális	nem	nem válaszol	nem tudja
C	9	0	4	1
NC	7	1	0	0
Ö	16	1	4	1

A/7		túl magas	reális	túl alacsony	nem fogalmazzak meg elvárásokat
Szülői elvárások (osztályfőnök)	C	2	3	2	7
	NC	0	7	1	0
	Ö	2	10	3	7

A/7		rendszeresen	néha igen máskor nem	többnyire nem
Hogyan foglakoznak a szülők gyermekükkel	C	3	2	3
	NC	6	2	0
	Ö	9	4	9

A/7		igen	részben	nem
Szülők tájékozottsága	C	1	5	8
	NC	4	4	0
	Ö.	5	9	8

A/7		Meghitt Jó viszony	Laza, de jó kapcsolat	Ellenséges viszony	Érdektelen közönység
Szülő-gyermek viszony	C	5	1	2	6
	NC	5	2	0	1
	Ö	10	3	2	7
Gyermek-szülő	C	4	3	3	4
	NC	5	2	0	1
	Ö	9	5	3	5

A/7		ITIMEK gyakorisági értéke					Átlag
állítások		5.	4.	3.	2.	1.	
1.	C	10	0	1	1	1	4,3
	NC	2	1	0	1	4	2,5
2.	C	1	0	5	1	6	2,1
	NC	2	1	1	2	2	2,8
3.	C	6	4	1	0	2	3,9
	NC	2	2	2	1	1	3,3
4.	C	8	0	2	2	1	3,9
	NC	4	1	1	0	2	3,6
5.	C	8	2	1	1	2	4,2
	NC	6	0	0	0	2	4
6.	C	8	0	2	1	2	3,8
	NC	5	1	1	0	1	4,1
7.	C	5	2	1	2	3	3,3
	NC	7	1	0	0	0	4,8

A/7 Az önbesorolás kategóriái	Valós én		Vágyott én	
	C	NC	C	NC
Barátságos	9	6 ^x	3	0
Bátor	5	4	5	2
Goromba	2	1	0	0
Jóindulatú	9	5	1	0
Lelkiismeretes	8	4	0	1
Kötelességtudó	4	0	4	5 ^x
Megbízható	10	5	0	1
Kedves	11	4	1	1
Komoly	5	3	3	3
Hanyag	3	2	0	0
Gyáva	3	1	1	0
Megértő	11	6	1	0
Szerény	1	2	2	3
Ügyetlen	2	1	0	0
Önző	1	1	1	0
Okos	1	2	10 ^x	4
Segítőképz	9	7 ^x	0	0
Engedetlen	2	1	0	0
Reális	12	5	0	2
Zárkózott	0	1	0	1
Szófogadó	7	5	2	3
Jószívű	12	6 ^x	1	0
Megbízhatatlan	1	1	0	0
Indulatos	2	0	2	1
Szorgalmas	2	0	8 ^x	7 ^x
Népszerű	2	1	6 ^x	4
Szép	5	0	4	4
Türelmes	9	6 ^x	0	0
Titoktartó	10	6 ^x	0	1
Népszerűtlen	3	2	1	0
Összes	161	88	56	43
átlag	11,5	11	4	5,3

K/8.		Rokonszenvi		Bizalmi		Funkció 5	Népszerűség		Rokon- szenvi	Bizalmi	Funkció	Népszerűség	Össze- se n
Gyakorisági táblázat													
		1	7	2	3		4	6					
1.	KB	4	2	5	2	5	3	0	6	7	5	3	21
2.	KR	4	3	5	2	3	3	0	7	7	3	3	20
3.	ME	3	2	2	2	2	0	0	5	4	2	0	11
4.	GE	3	1	2	1	4	6	8	4	3	4	14	25
5.	GA	4	2	4	2	1	0	0	6	6	1	0	13
6.	MM	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
7.	BG	3	2	2	1	7	8	11	5	3	7	19	34
8.	BT	3	2	3	1	1	2	0	5	4	1	2	12
9.	CJ	2	3	1	1	0	0	0	5	2	0	0	7
10.	GYG	2	2	2		1	2	0	4	2	1	2	9
11.	KL	7	5	5	1	8	2	7	12	6	8	9	35
12.	PZS	0	1	0	0	0	1	2	1	0	0	3	4
13.	UI	7	5	5	2	7	10	9	12	7	7	19	45
Összes		42	31	36	15	39	38	36	73	51	39	74	237
Elosztás		11	13	11	10	10	9	5	13	11	10	9	
Elosztási mutató		3,8	2,3	3,2	1,5	3,9	4,2	7,2	5,6	4,6	3,9	8,2	

K/8 Kölcsönösségi áblázat		KB 1.	KR 2.	ME 3.	GE 4.	GA 5.	MM 6.	BG 7.	BT 8.	CJ 9.	GG 10.	KL 11.	PZS 12.	UI 13.	Deklarált Kapcs.	Kölcsönös Kapcs.
1.	KB	X	2	2	2										3	3
2.	KR	2	X	1	1	2									4	4
3.	ME	1	2	X		1									3	3
4.	GE	1	1		X	1									3	2
5.	GA	2	2	1		X	1								4	3
6.	MM			1	1	2	X						1	1	5	1
7.	BG							X	1	1		2		2	4	2
8.	BT								X		2	2		2	3	2
9.	SZJ							2		X		2		2	3	2
10.	GG							1	2		X	2		1	4	2

11.	KL								2		2	X		2	3	3
12.	PZS									2		2	X	2	3	0
13.	UI							2		2		2		X	3	3
Választások Összesen		4	4	4	3	4	1	3	3	3	2	6	1	7	45	30

K/8		jól	nem	nem válaszol
Hogyan nevelik a szülei	C	3	0	0
	NC	10	0	0
	Ö	13	0	0

K/8		igen	igen feltételekhez kötve	nem	nem válaszol
Gyermekeit szüleihez hasonló módon nevelné-e?	C	3	0	0	0
	NC	10	0	0	0
	Ö	13	0	0	0

K/8		igen	nem	nem válaszol
Reálisnak tartja-e a szülői követelményeket	C	3	0	0
	NC	9	1	0
	Ö	12	1	0

K/8		Reálisak	túl magasak	túl alacsonyak	nem fogalmaznak meg elvárásokat
szülői elvárások (osztályfőnök Véleménye alapján)	C	1	0	0	2
	NC	7	0	0	3
	összes:	8	0	0	5

K/8		igen	részben	nem
Tájékozottak-e a szülők?	C	0	2	1
	NC	6	3	1
	Ö	6	5	2

K/8		igen rendszeresen	néha igen néha nem	többnyire nem
Foglalkoznak-e gyermekükkel?	C	0	2	1
	NC	5	3	2
	összes	5	5	3

K/8		meghitt, jó viszony	laza, de jó kapcsolat	ellenséges	érdektelen közönyös
Szülő-gyermek kapcsolat	C	1	1	0	1
	N	5	2	0	3
	Ö	6	3	0	4
Gyermek-szülő kapcsolat	C	1	1	0	0
	NC	5	4	0	0
	Ö.	6	5	0	0

K/8		Jobb	rosszabb	Nem válaszoltak	Nem tudja
Szülőkhöz viszonyított lehetőségek	C	3	0	0	0
	NC	9	1	0	0
	Ö	12	1	0	0

K/8	Valós én		Vágyott én	
	C	NC	C	NC
KATEGÓRIÁK				
Barátságos	3	5	0	1
Bátor	3	2	0	3
Goromba	0	0	0	0
Jóindulatú	0	5	0	0
Lelkiismeretes	2	1	1	0
Kötelességtudó	1	2	0	0
Megbízható	3	6x	0	1
Kedves	2	3	1	1
Komoly	2	2	0	4
Hanyag	0	2	0	0
Gyáva	0	1	0	0
Megértő	3	4	0	1
Szerény	0	2	0	0
Ügyetlen	0	2	0	0
Önző	0	0	0	0
Okos	0	0	3	7
Segítőképz	2	9x	0	0
Engedetlen	0	0	0	0
Vidám	3	5	0	1
Zárkózott	0	3	0	0
Szófogadó	0	5	1	1
Jószívű	2	3	0	1
Megbízhatatlan	0	0	0	0
Indulatos	1	2	0	0
Szorgalmas	1	3	0	4
Népszerű	1	0	1	0
Szép	2	0	1	3
Türelmes	0	2	0	5
Titoktartó	2	8x	0	0
Népszerűtlen	0	1	0	0
Összes:	33	78	8	33

Átlag		11	7,8	2,6	3,3		
K/8 Állítások		Itemek gyakorisági értéke					Átlag
		5.	4.	3.	2.	1.	
1.	C	2	0	1	0	0	4,3
	NC	5	0	1	0	4	3,2
2.	C	2	0	0	0	1	3,6
	NC	0	0	3	1	6	1,7
3.	C	0	1	1	0	1	2,6
	NC	2	2	2	2	2	3
4.	C	2	0	1	0	0	4,3
	NC	6	4	0	0	0	4,6
5.	C	3	0	0	0	0	5
	NC	4	1	3	0	2	3,5
6.	C	3	0	0	0	0	5
	NC	4	4	1	0	1	4
7.	C	2	1	0	0	0	4,6
	NC	8	1	1	0	0	4,7

K/7		Jól	nem jól	nem válaszol
Hogyan nevelik a szüleik	C	2	0	0
	NC	13	0	0
	Ö	15	0	0

K/7. 7.o. Gyakorisági táblázat		Rokonszenvi		Bizalmi		Funkció 5	Népszerűség		Rokon- szenvi	Bizalmi	Funkció	Népszerűség	Összesen
		1	7	2	3		4	6					
1.	DT	2	2	5	3	3	3	8	4	8	3	11	26
2.	DR	3	4	0	1	2	2	1	7	1	2	3	13
3.	GV	3	3	4	2	0	1	2	6	6	0	3	15
4.	GYZS	5	2	3	2	11	11	8	7	5	11	19	42
5.	HR	4	1	6	8	12	5	8	5	14	12	13	44
6.	PA	1	1	1	0	0	0	2	2	1	0	2	5
7.	PT	3	3	3	6	0	3	0	6	9	0	3	18
8.	BÁ	2	2	3	2	0	0	0	4	5	0	0	9
9.	KZS	2	2	1	1	0	0	1	4	2	0	1	7
10.	BP	6	3	3	1	0	0	1	9	4	0	1	14
11.	DN	4	3	3	3	8	8	5	7	6	8	13	34
12.	FK	4	2	2	4	8	2	1	6	6	8	3	23
13.	HA	2	1	1	3	0	1	1	3	4	0	2	9
14.	SN	0	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	2
15.	TA	3	2	2	2	1	0	1	5	4	1	1	11
Összes		44	32	38	38	45	36	39	76	76	45	75	272
Elosztás		14	15	14	13	7	9	12	15	14	7	12	
Elosztási mutató		3,1	2,1	2,7	2,9	6,4	4	3,2	5	5,4	6,4	6,2	

K/7. Kölcsönösségi Táblázat		DT 1.	DR 2.	GV 3.	GZS 4.	HR 5.	PA 6.	PT 7.	BÁ 8.	KZS 9.	BP 10.	DN 11.	FI 12.	HA 13.	SN 14.	TA 15.	Deklarált Kapcs.	Kölcsönös Kapcs.
1.	DT	X		2		1	2	1									4	3
2.	DR		X	2	1	1		2									4	4
3.	GV	1	2	X	1			2									4	3
4.	GZS		2		X	1		1				1					4	2
5.	HR	1	1	1	2	X							1				5	3
6.	PA	2			1	1	X										3	2
7.	PT		1	2	1			X									3	2
8.	BÁ								X	2	1			2	1		4	2
9.	KZS								2	X	1			1			3	2
10.	BP		1		1						X	1	1			2	5	3
11.	DN										1	X	2			1	3	3

12.	FI									2	2	X			2	3	3	
13.	HA							2	1	2			X			3	2	
14.	SN								1		1	1		X		3	0	
15.	TA									2	2	1			X	3	3	
Választások Összesen		3	5	4	6	4	1	4	2	3	6	5	5	2	1	3	54	37

K/7		igen	igen, feltételhez kötve	nem	nem válaszol
Gyermeked hasonlóan nevelnéd-e?	C	1	1	0	0
	N	13	0	0	0
	Ö	14	2	0	0

K/7		Igen	nem	nem válaszol
Reálisnak tartod-e	C	1	0	1
a szülői követel- ményeket?	NC	10	3	0
	Ö	11	3	1

K/7		túl magasak	Reálisak	Túl alacsonyak	Nem fogalmazzak meg elvárásokat
Szülői elvárások	C	0	0	0	2
	NC	3	8	1	1
	Ö	3	8	1	3

K/7		Igen	részben	nem
Szülők tájékozott- sága	C	0	0	2
	NC	8	4	1
	Ö	8	4	3

K/7		Igen	részben	nem
Foglalkoznak-e a gyermekük- kel		0	0	2
	N	7	5	1
	Ö	7	5	3

K/7		Meghitt, jó viszony	Laza, de jó kapcsolat	ellenséges	Érdektelen, közönyös
Szülő-gyermek kapcsolat	C	0	0	0	2
	NC	9	3	0	1
	Ö.	9	3	0	3
Gyermek-szülő kapcsolat	C	0	0	0	2
	NC	7	5	0	2
	Ö	7	5	0	3

K/7		munka	Család	anyagiak	Erkölecsi értékek	Nem válaszol
Felnőttkori tervek	C	0	2	0	0	0
	NC	8	10	8	5	0
	Ö.	8	10	10	5	0

K/7		jobb	Roszbabb	nem tudja	nem válaszol
Szülőhöz viszonyított	C	1	0	0	1
	NC	12	1	0	0

lehetőségeik	Ö	13	1	0	1
K/7	Valós én		Vágyott én		
KATEGÓRIÁK	C	NC	C	NC	
Barátságos	2	10	0	0	
Bátor	1	1	0	5	
Goromba	0	0	0	2	
Jóindulatú	0	7	1	0	
Lelkiismeretes	1	3	0	0	
Kötelességtudó	1	2	0	3	
Megbízható	1	8	0	1	
Kedves	0	7	1	2	
Komoly	1	3	0	2	
Hanyag	1	2	0	0	
Gyáva	0	1	0	0	
Megértő	1	5	0	1	
Szerény	1	3	0	1	
Ügyetlen	0	0	0	0	
Önző	0	0	0	0	
Okos	0	0	1	10	
Segítőképz	2	8	0	1	
Engedetlen	0	1	0	0	
Vidám	2	10	0	0	
Zárkózott	0	2	0	0	
Szófogadó	2	3	0	3	
Jószívű	1	4	0	4	
Megbízhatatlan	0	0	0	0	
Indulatos	1	0	0	0	
Szorgalmas	1	0	0	7	
Népszerű	0	1	1	4	
Szép	0	0	0	6	
Türelmes	1	2	0	2	
Titoktartó	0	4	0	0	
Népszerűtlen	0	1	0	0	

Összes:		20	88	5	55		
Átlag /egy tanulóra jutó tulajdonság/		10	6,7	2,5	4,2		
K/7	Társas hatékonyság	Tanulmányi telj.	Külső jegy	Kedvelt tev.	Negatív önmeghat.	Nem jell. magát	
Az önjellemzés sajátosságai	C	1	0	1	0	0	1
	NC	7	2	11	0	1	0
	Ö	8	2	12	0	1	1

K/7. Állítások		Itemek gyakorisági értéke					Átlag	Szórás
		5.	4.	3.	2.	1.		
1.	C	1	1	0	0	0	4,5	
	NC	9	0	3	1	0	4,2	
2.	C	1	1	0	0	0	4,5	
	NC	6	1	6	0	0	4	
3.	C	1	0	0	0	1	3	
	NC	7	2	0	1	3	3,7	
4.	C	0	0	2	0	0	3,2	
	NC	4	3	2	0	4	3,2	
5.	C	0	1	0	0	1	2,5	
	NC	7	3	2	1	0	4,2	
6.	C	1	0	1	0	0	4	
	NC	6	4	3	0	0	3,9	
7.	C	1	0	0	1	0	3,7	
	NC	11	1	1	0	0	4,7	

M/8.		Jól	nem	nem válaszol
Hogyan nevelik szülei (tanulói válasz)	C	3	0	0
	NC	18	1	0
	Ö	21	1	0

M/8 Kölcsönösségi táblázat		BSz	KE	GM	BB	BA	CSM	DT	NR	PL	TE	VA	DG	ÉS	ÉT	FZ	KO	MB	PL	RS	SZA	TZ	VL	Deklarált Kapcs.	Kölcsö nös Kapcs.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	Kapcs.	Kapcs.		
1.	BSZ		1		2		1																	3	1
2.	KE																							0	0
3.	GM												1			1					2			3	0
4.	BB	1				2		1		1														4	3
5.	BA							1	2		2													3	2
6.	CSM				2						2													2	2
7.	DT										2	1												2	1
8.	NR								2		1													2	2
9.	PL				2			2			1													3	3
10.	TE				1	1	2	1		1														5	3
11.	VÁ				2				1	1							1						1	5	3
12.	DG													2			2					1	1	4	3
13.	ÉS													2			2					2	1	4	2
14.	ÉT												2	2								2		3	3
15.	FZ															1		1	2	2				4	4
16.	KO														2		2		2					3	3
17.	MB												2			1							2	3	3
18.	PL												1			2				2	1			4	2
19.	RS														2	1	1				1			4	3
20.	SZA														1		1	1	2				1	5	3
21.	TZ													1	2			1					1	4	3
22.	VL												2				2					1		3	3
Választások Összesen:		1	1	0	3	3	3	1	4	4	3	4	4	3	3	4	3	9	2	4	4	4	6	73	52

M/8. Gyakorisági táblázat		Rokonszenvi		Bizalmi		Funkció	Népszerűség		Rokonszenvi	Bizalmi	Funkció	Népszerűség	Összesen
		1	7	2	3	5	4	6					
1.	BSz	1	0	1	0	0	0	0	1	1	0	0	2
2.	KE	2	0	2	1	0	0	0	2	3	0	0	5
3.	GM	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4.	BB	2	3	3	2	1	1	0	5	5	1	1	12
5.	BA	4	2	2	1	1	2	1	6	3	1	3	13
6.	CSM	3	2	3	1	0	0	0	5	4	0	0	9
7.	DT	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
8.	NR	3	2	2	4	2	2	0	5	6	1	2	14
9.	PL	4	2	5	2	4	2	1	6	7	4	3	20
10.	TE	2	3	1	2	0	0	0	5	3	0	0	8
11.	VÁ	4	2	3	1	4	4	5	6	4	4	9	23
12.	DG	4	3	5	3	15	14	17	7	8	15	31	61
13.	ÉS	4	1	2	1	0	0	0	5	3	0	0	8
14.	ÉT	3	2	4	2	1	1	1	5	6	1	2	14
15.	FZ	4	3	3	4	0	2	1	7	7	0	3	17
16.	KO	3	0	1	1	0	0	0	3	2	0	0	5
17.	MB	6	6	9	6	13	15	13	12	15	13	28	68
18.	PL	0	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2
19.	RS	4	4	3	3	2	2	0	8	6	2	2	18
20.	SZA	3	3	0	1	1	0	0	6	1	1	0	8
21.	TZ	3	3	2	2	3	1	0	6	4	3	1	14
22.	VL	4	3	6	6	13	13	15	7	12	13	28	60
Összes		63	47	57	43	60	59	54	110	100	60	113	382
Elosztás		19	18	18	18	12	12	8	19	18	12	12	

Elosztási mutató	3,3	2,6	3,1	2,4	5	5	6,7	5,7	5,5	5	9,4	
------------------	-----	-----	-----	-----	---	---	-----	-----	-----	---	-----	--

M/8		igen	igen, feltételhez kötve	nem
Gyermekeit szüleihez hasonlóan nevelné-e	C	3	0	0
	NC	16	2	1
	Ö	19	2	1

M/8		igen	nem	nem válaszol
Reálisnak tartja-e a szülői követelménye- ket (tanulói válasz)	C	3	0	0
	NC	18	1	0
	Ö	21	1	0

M/8		igen	részben	nem
A szülők tájékozottak	C	1	2	0
	NC	16	2	1
	Ö	17	4	1

M/8		Igen, rendszeren	néha igen, máskor nem	többnyire nem
Foglalkoznak-e a gyermekükkel?	C	1	0	2
	NC	14	2	3
	Ö	16	2	5

M/8.		reálisak	túl magasak	túl alacsonyak	nem fogalmaznak meg elvárásokat
Szülői elvárások (tanári vélemény)	C	0	0	0	3
	NC	14	1	0	4
	Ö	14	1	0	7

M/8 alminta		meghitt, jó viszony	laza, de jó kapcsolat	ellenséges	érdektelen, közönyös
szülő-gyermek viszony	C	0	1	0	2
	NC	12	6	1	0
	Ö	12	7	1	2
gyermek-szülő viszony	C	0	2	1	0
	NC	11	7	0	1
	Ö	11	9	1	1

M/8		munka	család	anyagiak	erkölcsi érték	nem válaszol
felnőttkori tervek	C	0	0	1	2	0
	NC	0	10	10	15	0
	Ö	0	10	11	17	0

M/8.		Tanul	dolgozik	nem tudja
közeli jövő	C	2	1	0
	NC	19	0	0
	Ö	21	1	0

M/8 tulajdonságok	Valós én		Vágyott én	
	C	NC	C	NC
Barátságos	2	17	1	0
Bátor	0	9	2	7
Goromba	0	2	0	0
Jóindulatú	0	10	0	1
Lelkiismeretes	1	14	0	1
Kötelességtudó	0	12	0	3
Megbízható	1	16	1	2
Kedves	2	11	0	1
Komoly	1	12	0	6
Hanyag	0	2	1	0
Gyáva	0	0	0	1
Megértő	2	14	0	2
Szerény	0	5	0	2
Ügyetlen	1	0	0	0
Önző	0	0	0	0
Okos	0	3	1	14
Segítőképz	1	15	1	1
Engedetlen	0	1	0	0
Vidám	1	18	1	0
Zárkózott	0	4	0	01
Szófogadó	1	11	0	2
Jószívű	2	15	1	0
Megbízhatatlan	0	0	0	1
Indulatos	0	1	0	0
Szorgalmas	0	4	1	10
Népszerű	0	7	1	4
Szép	0	6	1	6
Türelmes	2	5	0	7
Titoktartó	1	14	1	2
Népszerűtlen	0	1	0	0
Összes:	18	229	13	73

Átlag	9	12	4,3	3,8
-------	---	----	-----	-----

M/8. Állítások		Itemek gyakorisági értéke					Átlag
		5	4	3	2	1	
1.	C	3	0	0	0	0	5
	NC	12	3	3	1	0	4,3
2.	C	0	0	0	1	2	1,3
	NC	3	4	8	1	3	3,1
3.	C	0	1	1	0	1	2,6
	NC	5	6	3	0	5	3,3
4.	C	2	0	1	0	0	4,3
	NC	9	3	6	0	1	4
5.	C	2	1	0	0	0	4,6
	NC	11	4	2	1	1	4,2
6.	C	1	1	0	0	1	3,3
	NC	14	3	1	0	1	4,5
7.	C	3	0	0	0	0	5
	NC	16	1	0	2	0	4,6

M/7		Rokonszenvi		Bizalmi		Funkció	Népszerűség		Rokon- szenvi	Bizalmi	Funkció	Népsze- rűség	Összesen
Gyakorisági táblázat		1	7	2	3	5	4	6					
1.	HM	3	1	0	1	0	0	1	4	1	0	1	6
2.	RCS	3	1	1	1	0	2	0	4	2	0	2	8
3.	SB	3	2	1	2	4	4	5	5	3	4	9	21
4.	SZ	2	1	2	1	1	0	0	3	3	1	0	7
5.	SZI	3	3	4	3	1	3	1	6	7	1	4	18
6.	GCS	3	1	1	1	2	1	0	4	2	2	1	9
7.	BR	1	1	2	1	1	1	1	2	3	1	2	8
8.	CSS	3	2	2	1	0	3	0	5	3	0	3	11
9.	FS	4	4	3	4	5	0	0	8	7	5	0	20
10.	FI	3	1	2	2	4	1	0	4	4	4	1	13
11.	HJ	3	2	3	3	2	2	3	5	6	2	5	18
12.	HL	2	1	4	2	7	1	0	3	6	7	1	17
13.	LGY	3	0	2	2	3	1	0	3	4	3	1	11
14.	MCS	3	1	1	0	0	0	0	4	1	0	0	5
15.	LB	2	2	2	0	6	3	5	4	2	6	8	20
Összes		41	23	30	24	36	22	16	65	54	36	38	193
Elosztás		15	14	14	13	11	11	6	15	14	11	11	
Elosztási mutató		2,7	1,6	2,1	1,8	3,2	2	2,6	4,3	3,8	3,2	3,4	

M/7		HM	RCS	SB	SZ	SZI	GCS	BR	CSS	FS	FI	HJ	HL	LGY	MCS	LB	Deklarált Kapcs.	Kölcsönös Kapcs.
Kölcsönösségi táblázat		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.		
1.	HM		2	2			2										3	3
2.	RCS	2		2			1										3	3
3.	SB	1	1				1										3	3
4.	SZ					2		2				2					3	2
5.	SZI			2	1							2					3	2
6.	GCS	1	1	1													3	3
7.	BR				2	2						1				1	4	1
8.	CSS									2	2			1			3	2
9.	FS										1		1		1		3	3
10.	FI								1	1				1			3	3
11.	HJ					1										1	2	1
12.	HL					1				2				1	2		4	2
13.	LGY								2	1	1				1		4	2
14.	MCS								2	2			2				3	2
15.	LB																	
Választások																		
Összesen		3	3	4	2	4	3	1	3	5	3	3	2	3	3	2	44	32

M/7		jól	nem	nem válaszol
Hogyan nevelik a szülei?	C	4	1	0
	NC	9	0	0
	Ö	13	1	0

M7		igen	igen feltételhez kötve	nem	nem válaszol
gyermeked hasnlonan nevelnéd-e?	C	4	1	0	0
	NC	9	0	0	0
	Ö	13	1	0	0

M/7		igen	nem	Nem válaszol
Reálisnak tartod-e	C	3	1	1
a szülői követelmé-	NC	7	2	0
nyeket?	Ö	10	3	1

M/7		reálisak	túl magasak	túl alacsonyak	nem fogalmaznak meg elvárásokat
szülői elvárások (osztályfőnök)	C	1	0	0	4
	NC	1	1	3	4
	Ö	2	1	3	0

M/7		igen	részben	nem
A szülők tájékozottsága	C	0	4	1
	NC	0	7	2
	Ö	0	11	3

M/7		igen, rendszeresen	néha igen, máskor nem	többnyire nem
Foglalkoz- nak-e a gyer- mekükkel?	C	0	1	4
	NC	0	5	4
	Ö	0	6	8

M/7		Meghitt jó viszony	laza, de jó kapcsolat	ellenséges viszony	érdektelen közönyössé g	nem tudja
Szülő- gyermek	C	1	3	0	1	0
	NC	0	7	0	2	0
	Ö.	1	10	0	3	0
Gyermek- szülő	C	1	4	0	0	0
	NC	0	7	0	1	1
	Ö.	1	11	0	1	1

M/7		nemek	család	anyagiak	erkölcsi érték
Felnőttkori tervek	C	1	2	1	2
	NC	4	2	6	8
	Ö	5	4	7	10

M/7		tanul	dolgozik	nem tudja
Közeli jövő	C	4	1	0
	NC	7	1	1
	Ö.	11	2	1

M/7 KATEGÓRIÁK	Valós én		Vágyott én	
	C	NC	C	NC
Barátságos	4	9	0	1
Bátor	5	5	1	2
Goromba	0	0	0	0
Jóindulatú	4	5	0	1
Lelkiismeretes	3	6	0	2
Kötelességtudó	3	6	2	1
Megbízható	5	9	0	1
Kedves	4	5	1	1
Komoly	3	3	0	2
Hanyag	1	0	0	0
Gyáva	0	0	0	0
Megértő	3	8x	0	2
Szerény	1	0	1	2
Ügyetlen	0	0	0	0
Önző	0	0	0	1
Okos	0	2	3x	5
Segítőképz	4	7x	0	0
Engedetlen	1	0	0	0
Vidám	2	6x	2	0
Zárkózott	0	0	0	0
Szófogadó	1	5	2	0
Jószívű	3	5	1	1
Megbízhatatlan	0	0	0	0
Indulatos	1	0	2	0
Szorgalmas	1	2	2	4
Népszerű	2	0	1	3
Szép	2	0	3	4
Türelmes	4x	6x	0	0
Titoktartó	4	5	0	3
Népszerűtlen	1	0	0	0
Összes:	60	94	21	36

Átlag	12	10,4	4,2	4
-------	----	------	-----	---

M/7. Állítások		Itemek gyakorisági értéke					Átlag	Szórás
		5	4	3	2	1		
1.	C	4	0	0	0	1	4,2	
	NC	7	0	0	0	2	3,9	
2.	C	2	1	1	0	1	3,6	
	NC	2	1	1	0	5	2,4	
3.	C	2	0	0	0	3	2,6	
	NC	4	0	1	1	3	3,1	
4.	C	3	0	1	1	0	4	
	NC	3	1	2	2	1	3,1	
5.	C	2	1	1	1	0	3,8	
	NC	5	0	1	0	3	3,4	
6.	C	3	1	0	0	1	4	
	NC	4	0	1	0	4	3	
7.	C	4	1	0	0	0	4,2	
	NC	5	1	0	1	2	3,6	

Ny/8.		Rokonszenvi		Bizalmi		Funkció	Népszerűség		Rokon- szenvi	Bizalmi	Funkció	Népszerűség	Össze- se n
		1	7	2	3	5	4	6					
Gyakorisági táblázat													
1.	BM	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2.	ÁG	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
3.	BZS	4	2	1	7	8	6	5	6	8	8	11	33
4.	BA	4	0	2	3	1	0	1	4	5	1	1	11
5.	KK	3	0	1	1	0	0	0	3	2	0	0	5
6.	KZS	3	0	1	2	0	1	0	3	3	0	1	7
7.	KI	2	1	1	2	9	6	5	3	3	9	11	26
8.	OA	3	0	1	1	0	0	0	3	2	0	0	5
9.	PK	4	2	1	4	5	7	6	6	5	5	13	29
10.	PZS	2	1	0	1	1	3	0	3	1	1	3	8
11.	BE	1	0	1	1	0	1	3	1	2	0	4	7
Összes		27	6	9	22	24	24	20	33	31	24	44	132
Elosztás		10	4	9	9	5	6	5	10	9	5	7	10
Elosztási mutató		2,7	1,5	1	2,4	4,8	4	4	3,3	3,4	4,8	6,2	

Választások	0	1	4	4	3	3	2	3	4	2	1	27	17
Összesen													

Megjegyzés: A 10-es és 11-es számú tanuló hiányzott az adatfelvétel idején.

Ny/8	jól	nem	nem válaszol
Hogyan nevelnek szüleid?	9	0	0

Ny/8	igen	igen feltételhez kötve	nem	nem válaszol
Gyermeked hasonlóan nevelőd-e?	8	0	0	1

Ny/8.	igen	nem	nem válaszol
Reálisak-e a követelmények	8	0	- 1

Ny/8.	rendszeresen	néha igen máskor nem	többnyire nem
Foglalkoznak-e gyermekükkel?	2	4	3

Ny/8.	meghitt jó viszony	laza, de jó kapcsolat	érektelen	ellenséges
Szülő-gyermek viszony	3	5	0	1

Ny/8.	erkölcsi minőség	munka	anyagiak	család	nem válaszol
Távlati tervek	6	2	4	5	0

Ny/8.	tanul	dolgozik	nem tudja
közeli jövő	9	0	0

Ny/8.	igen	nem	nem adja
Lehetőségeid kedvezőbbek-e?	6	3	0

M/7 KATEGÓRIÁK	valós	vágyott
Barátságos	9	0
Bátor	6	1
Goromba0	2	0
Jóindulatú	5	1
Lelkiismeretes	5	2
Kötelességtudó	1	5
Megbízható	9	0
Kedves	3	3
Komoly	6	2
Hanyag	1	0
Gyáva	0	0
Megértő	7	1
Szerény	2	0
Ügyetlen	0	0
Önző	0	0
Okos	3	6
Segítőképz	8	0
Engedetlen	1	0
Vidám	7	1
Zárkózott	2	0
Szófogadó	4	5
Jószívű	9	0
Megbízhatatlan	0	0
Indulatos	2	2
Szorgalmas	3	3
Népszerű	3	1
Szép	5	3
Türelmes	4	3
Titoktartó	6	2
Népszerűtlen	0	0

Összes:	105	41
Átlag	11,6	4,5

Ny/8.	társas hatékonyság	tanulmányi teljesítmény	külső jegy	vágyak	nem jellemzi magát
Az önjellemzés kategória	5	4	1	2	1

Ny/8. állítások	Itemek gyakorisági értéke					Átlag
	5.	4.	3.	2.	1.	
1.	1	0	7	0	1	3
2.	2	1	4	0	2	3,1
3.	2	1	4	0	2	3,1
4.	0	2	3	4	0	2,7
5.	3	3	2	2	0	4,1
6.	1	4	3	1	0	3,5
7.	8	1	0	0	0	4,9

